



**Vlastní pokoj: 10 pohledů**



Editorská a autorská práva © Národní kontaktní centrum – ženy a věda

Fotografie: Lucie Mlynářová

Grafický návrh: Anna Šotolová

Tisk: Ka-Ma s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

ISBN 80-7330-059-1

Sociologický ústav AV ČR, 2004

# Vlastní pokoj: 10 pohledů

**Editorský tým: Barbora Tupá ve spolupráci s Alicí Červinkovou, Marcelou Linkovou, Danou Řeháčkovou a Kateřinou Šaldovou**

Kniha byla vydána s rámci projektu Národní kontaktní centrum – ženy a věda Sociologického ústavu AV ČR financovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci projektu EUPRO (OK 437).

Projekt Žena měsíce probíhal od jara 2002 do konce roku 2004.

Rozhovory prezentované v této publikaci jsou řazeny chronologicky.



## Obsah

### **PhDr. Marie Čermáková**

Myslela jsem si, že k tomu, aby se člověk prosadil, je potřeba schopností, píle, pracovitosti a talentu

### **Prof. MUDr. Eva Syková, DrSc.**

Aktivity na podporu žen ve vědě se vyplatí a měly přijít již dávno

### **Prof. MUDr. Soňa Nevšimalová, DrSc.**

Neurologie mě vždycky přitahovala jako zajímavý a elegantní obor

### **Martina Pachmanová, Ph.D.**

Jediné, pravé a pravdivé dějiny zkrátka neexistují

### **RNDr. Věra Kůrková, DrSc.**

Nikdy jsem netoužila po úspěchu, přála jsem si mít své dílo, takové moje duchovní dítě, které by mi dělalo radost

### **Prof. MUDr. Terezie Fučíková, DrSc.**

Žena muže bít nemůže, protože ho nepřemůže, ale ve vědě to neplatí

### **Doc. RNDr. Ludmila Křivánková, CSc.**

Dlouho jsem byla jedinou ženou mezi muži

### **Prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc.**

Větší část toho, co by se v mém životě mohlo nazývat vědeckou kariérou, začalo až po roce 1989

### **Doc. PaedDr. Ludmila Fialová, Ph.D.**

Erudovaní vědci i vědkyně by měli patřit alespoň do vyšší střední socio-ekonomické vrstvy

### **Prof. RNDr. Blanka Říhová DrSc.**

Na základní škole jsem toužila život prozpívat a protancovat



Když jsme v roce 2002 projekt Žena měsíce zahajovaly, naší hlavní snahou bylo zviditelnit vědkyně, které dosahují význačných úspěchů ve svém oboru. Bylo pro nás důležité zmapovat, jakkoli částečně to lze v měsíčních intervalech, ženský přínos vědě v České republice a ukázat zkušenost výjimečných žen. Zároveň jsme chtěly ukázat mladým vědkyním, co to znamená dělat vědu z hlediska žen, jimž se skleněný strop podařilo prolomit, jak vědu žijí, jaké jsou jejich životní osudy. Předpokládaly jsme také, že se dozvíme více informací o tom, jakým způsobem deformoval vědu bývalý politický režim a jaké strategie přežití lidí ve vědě vyvíjeli a jak se vědní prostor změnil po roce 1989 očima těch, které ho již také samy formují.

Při přípravě této publikace a pročitání jednotlivých rozhovorů jsme si uvědomily, že každá z badatelek při své vědecké práci a budování kariéry potřebuje vlastní prostor, prostor, o němž již v roce 1929 Virginie Woolf psala v eseji Vlastní pokoj. Pro Virginii Woolf vlastní pokoj sloužil jako metafora vlastního prostoru, který každá žena potřebuje pro to, aby se mohla intelektuálně a osobnostně realizovat. Chceme tedy ukázat, jak úspěšné badatelky vlastní pokoje zařizovaly a budovaly a jaké okolnosti do tohoto procesu vstupovaly. V rozhovorech s ženami-badatelkami tento vlastní pokoj nikdy nenabývá podoby hájemství, do něhož je všem přístup zakázán, ale spíše jde o průsečík soukromých světů a pracovního naplnění a seberealizace, které se neustále navzájem prolínají a doplňují.

Celá tato zkušenost byla z našeho hlediska velice inspirující a zároveň mnohdy frustrující. Zkušenost žen ve vědě není nutně vždy neproblematická a z našeho hlediska bylo velice zajímavé vidět, jakým způsobem ženy téma vlastního úspěchu a fungování ve vědě reflektují, do jaké míry problémy, jež my vidíme jako strukturální a inherentní tomu, jak je věda nastavena, vnímají jako svoji osobní záležitost, jako něco, s čím se musejí potýkat samy či na osobní rovině.

Setkávaly jsme se s neuvěřitelnou mírou pokory – pokory k předmětu poznání, pokory k sobě samé a vlastnímu místu v procesu poznání. Často jsme nevěděly, jakým způsobem reagovat na to, že ženy, jež dosáhly mezinárodního věhlasu na poli vědy, pochybují o svých úspěších a o vlivu svých poznatků. Zároveň jsme z pozice těch, které svoji vědeckou kariéru právě začínají, měly možnost si uvědomit, do jaké míry je nutné svůj prostor ve vědě stále vyjednávat z hlediska odlišné sociální zkušenosti žen, z hlediska očekávání vlastních a lidí kolem nás a z hlediska institucionálních předpokladů a nastavení, jež samy tyto badatelky představují.

Tým NKC-ŽV

## PhDr. Marie Čermáková

Je vědeckou pracovnící a od roku 2001 také ředitelkou Sociologického ústavu AV ČR. V roce 1990 založila a rozvíjí v českém akademickém prostředí nový vědní obor – genderová studia se zaměřením na sociologii. V Sociologickém ústavu Akademie věd ČR vede výzkumné oddělení „Gender a sociologie“. Zabývá se postavením žen v české společnosti, pozicí žen na trhu práce, sociální politikou ve vazbě na rodinu, politikou rovných příležitostí mužů a žen, problematikou ženského potenciálu ve vědě, postavením mladých lidí ve vědě, genderovými nerovnostmi v oblasti lidských zdrojů a podmínkami růstu ženských elit. Byla odpovědnou nositelkou četných výzkumných projektů vztahujících se k genderovým nerovnostem, grantovaných českými i zahraničními vědeckými agenturami. Je členkou Rady vlády ČR pro rovné příležitosti mužů a žen a členkou Národní skupiny Helsinky Group „Ženy ve vědě“ při MŠMT ČR. Od poloviny 90. let vede také vysokoškolské kurzy zaměřené na feministickou sociologii a gender v sociologii. Spolupracuje s řadou zahraničních universitních pracovišť a publikuje v domácích i zahraničních odborných časopisech.

Rozhovor byl publikován v dubnu 2002.





## **Myslela jsem si, že k tomu, aby se člověk prosadil, je potřeba schopností, píce, pracovitosti a talentu**

Chtěla jsem se vymanit z provinčního prostředí, které mě svazovalo

### **NKC-ŽV: Když jste začala studovat, jak jste si v té době představovala svoji kariéru?**

Určitě jsem si představovala, že kariéru udělám, protože jsem se chtěla vymanit z provinčního prostředí, které mě svazovalo, byla jsem z něho nešťastná. Představovala jsem si, že něco získám, když půjdu do jiného prostředí, důvěřovala jsem si a hodně jsem se přeceňovala.

### **NKC-ŽV: Proč říkáte, že jste se přeceňovala?**

Nevěděla jsem, s čím se na pracovišti setkám, byla jsem skutečně z provinčního prostředí. Myslela jsem si, že k tomu, aby se člověk prosadil, je potřeba schopností, píce, pracovitosti, talentu. Nepočítala jsem s tím, že je potřeba kontaktů, kapitálu, známostí atd. S tím jsem nepočítala a nikoho jsem neznala.

### **NKC-ŽV: Překvapilo vás něco, když jste začala pracovat?**

Ještě mi nebylo osmnáct, když jsem začala studovat vysokou školu, studovala jsem filozofii a historii a postupně se mi toto ozřejmilo. Naivita brzy opadla. Tady mi realita ukázala, že jsem se přeceňovala. Ten dopad měl politický akcent. To se projevilo v tom, že jsem končila v roce 1969 a musela jsem se vyrovnat s tím, že nejenže nebudu budovat kariéru, ale že velmi obtížně získám vůbec místo. Musela jsem změnit to, čemu se budu věnovat. Předpokládala jsem, že se budu věnovat filozofii, budu ji učit, to v roce 1969, ani později, bez stranické legiti-mace nešlo, a tak jsem se musela zaměřit na druhý obor, který jsem studovala, a tím byla sociologie. Tam jsem startovala.

### **NKC-ŽV: Kam jste nastoupila po studiu?**

Od ledna 1970 jsem nastoupila v Institutu pro sociální analýzu. To pracoviště byl zvláštní „hybrid“, který tady zůstal z uvolněných let Pražského jara. Zaměřoval se na sociologii práce a výzkum v podnicích, což mě bavilo. Hned od počátku jsem měla možnost vykonávat samostatnou výzkumnou práci, ke které bych se jinak bývala těžko dostala. Mohla jsem dělat samostatné výzkumy a projekty, což v té době mohl málokdo. Většinou tam byli mladí lidé, já jsem patřila vlastně k prvnímu ročníku, co vystudoval sociologii. A potom tam bylo několik starších pracovníků, kteří museli odejít z výzkumných ústavů z politických důvodů. To pracoviště bylo založeno na přátelské bázi, což bylo velmi důležité na začátku mé pracovní dráhy.

**NKC-ŽV: Existovala tam nějaká spolupráce se staršími kolegy?**

Moc ne, ale pracoviště se snažilo o vědecký přístup k výzkumu, konalo se hodně konferencí, seminářů a hodně podpůrných akcí, které zvyšovaly kvalifikaci, byla tam dost velká konkurence, vysoká míra kritičnosti. A na to jsem si zvykla. To pracoviště bylo zlikvidováno v roce 1977 a tak jsem musela odejít.

**NKC-ŽV: Kam jste odešla?**

Ještě bych dodala, že moje praxe v institutu byla dost významná, protože jsem se podílela na více než 30-40 sociologických výzkumech, což opravdu v té době mohl málokdo. A nejenom já, všichni mladí lidé se podíleli na mnoha výzkumech.

Odešla jsem na konkurz do Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. To byl zlom, protože jsem se musela věnovat něčemu úplně jinému, a zejména tam panovaly zcela jiné poměry. Věnovala jsem se oblasti sociální politiky a oblasti výzkumu sociálních skupin, na které se vztahuje zvláštní ochrana, např. výzkumy starých lidí, invalidních občanů, propuštěných z výkonu trestu a podobným tématům. Musela jsem se do vzdělát v oboru, přišla jsem tam jako řadový pracovník a vlastně jsem celou dobu v tomto ústavu zůstala jako řadový pracovník, nikdy jsem se nedostala k samotnému výzkumu. Podílela jsem se na projektech, iniciovala, prováděla a interpretovala jsem výzkumy, ale vlastně jsem musela pracovat na své šéfy, lidé za ně pracovali a oni výsledky (projekty a publikace) jen podepisovali.

**NKC-ŽV: To bylo jediné pracoviště s tímto zaměřením, kde jste měla v té době možnost pracovat?**

Určitě, neměla jsem stranickou legitimaci a pořád i v roce 1977 bylo velmi těžké sehnat práci v oboru. Chtěla jsem odejít, přihlásila jsem se na Vysokou školu ekonomickou, vyhrála jsem konkurz, byla jsem přijatá, chtěla jsem učit, pak ale vedoucí katedry rozhodl, že nevezmou ženu, ale muže. To bylo v roce 1973. Ten papír mám ještě doma, tak to v té době probíhalo. Tehdy se hodně věcí odehrávalo telefonicky, to mi tenkrát zástupkyně vedoucího katedry zavolala, že jsem byla přijata, ale že bohužel soudruh profesor rozhodl, že vezmou muže. Na to mi přišel z VŠE dopis, že mne berou. Ale telefonicky sdělili, že to už neplatí. Byla to fraška.

**NKC-ŽV: Bylo to potom nějak ospravedlněno?**

Pouze tím, že pan profesor má velkou moc rozhodnout, koho na fakultu vezmou. Nikdy jsem o tom s vedoucím katedry nemluvila, jednalo se o katedru řízení a sociologického výzkumu.

## Rodina se mi přihodila

### **NKC-ŽV: Kariéra a vědecká práce pro vás byla velmi důležitá. Představovala jste si, že budete mít rodinu?**

Neměla jsem vůbec žádnou představu, že budu mít rodinu. Rodina se mi přihodila. Přátelé měli rodinu, mně se prostě přihodila. Nikdy jsem si nepředstavovala, že budu mít rodinu, že budu mít děti, že se o ně budu starat. Pak jsem ty děti měla a starala jsem se o ně. Neměla jsem to domyšlené, mohlo to dopadnout i hůř. Řekla bych, že u mne byla strašně přehnaná sebedůvěra, že vše zvládnou, i když se to v několika věcech nepodařilo.

### **NKC-ŽV: Jak šla dohromady rodina s kariérou, ambicemi, mohla byste to i časově přiblížit?**

Měla jsem štěstí, protože jsem vždycky měla, kromě tady toho Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, pracovní dobu. Naučila jsem se sama organizovat čas, a to mi umožnilo kombinovat práci s rodinou. Daleko víc mě determinovalo to, že jsme neměli být, spíš než to, jak organizovat čas s dětmi. To jsem nikdy nepocítovala jako problém. Měla jsem spoustu energie na to, abych stačila svoji práci. I „nadpráci“, stačila jsem si i přivydělávat.

Moje kariéra byla stejně pořád přerušovaná,  
protože jsem vždycky měnila téma a musela jsem stále začínat

### **NKC-ŽV: Které momenty ve vaší kariéře považujete za rozhodující?**

Myslím, že rozhodující byl moment, když jsem pochopila, že na tom ústavu nemůžu už nic získat, že se neustále všechno opakuje. V roce 1982 byl vypsán konkurz do Sociologického ústavu, tedy tenkrát to nebyl samostatný ústav, byl součástí Filosofického ústavu, a já jsem se pokusila změnit svou kariéru už vlastně potřetí. Moje kariéra byla stejně pořád přerušovaná, protože jsem vždycky měnila téma a musela jsem stále začínat, a tak jsem se rozhodla udělat to znovu. Bylo otevřeno oddělení mládeže a tam jsem se přihlásila. Bylo to v roce 1983, podmínkou byl doktorát, ten jsem při třech dětech během dvou měsíců udělala, a tak mě po konkurzu přijali. Myslím, že to bylo naprosto klíčové, protože kdybych na ústavu nebyla, tak bych se nikdy na akademické pracoviště z praxe jiného druhu nedostala.

### **NKC-ŽV: K jakému zlomu došlo v roce 1989 a jak jste přešla k genderu?**

Přebýval ve mně dlouhodobý soukromý zájem o českou ženskou literaturu a otázky a problémy, které se týkaly ženských osudů. Ale nevyhovoval mi způsob, jak se to dělá. Do roku 1989 jsem tedy vstupovala s představou, jak to dělat, pokud budu mít šanci k samostatné práci, věděla jsem, že se to dělá jinak. Nebyla možnost, abych od-

jela na nějakou stáž, i když jsem chtěla, ale protože odjel manžel, také akademický pracovník, tak jsem já musela zůstat doma s dětmi. To, že jsem nezískala žádnou významnou stáž, mi dost chybělo. Už v roce 1990 bych potřebovala odjet na dlouhou dobu, ale všechno jsem musela získat na krátkodobých stážích, kde jsem ale získala osobní kontakty. Poprvé jsem si mohla vybrat svůj obor. Ani jsem netušila, jak obrovských rozmach gender a women's studies zaznamenaly. Mohla jsem si dělat, co chci, bylo to intuitivní a rizikové rozhodnutí. Brala jsem to tak, že budu zkoumat ženy jako sociální skupinu. Viděla jsem to dost mechanicky, přiznám se, o propracovanosti feministické sociologie jsem opravdu nevěděla, fascinovalo mě to. První roky jsem měla možnost účastnit se mnoha konferencí a pobytů, které mi otevřely možnosti, byla to zajímavá a hektická doba.

**NKC-ŽV: Vrátím se ještě trochu zpět, mluvila jste o tom, že na stáž odjel váš manžel a vy jste musela zůstat doma. Jak jste došli k tomuto rozhodnutí, že pojede on, a ne vy?**

Žádné rozhodnutí nebylo, on to dostal dřív, a tak jel. Já už jsem si další žádosti ani nepodávala. Vlastně jsem už v té době byla omezená i věkem, v té době byly stáže jen do 35 let a to jsem už nesplňovala. Musela bych se moc snažit, ale já jsem se už moc nesnažila, protože jsem věděla, že někdo musí zůstat doma. Do 35 let jeli na dlouhodobé stáže všichni. Vůbec jsem třeba nevěděla, že si můžete na takovéto stáže vzít s sebou děti. Byla jsem v tomto ohledu dost nezkušená.

**NKC-ŽV: Na druhou stranu jste měla příležitost tady založit oddělení gender.**

Ano, to se ukázalo velmi důležité, protože kdybych odjela na stáž, tak by to byl sice velký profit, osobní, možná by se velmi vhodnotil, ale už jsem taky nemusela být v tomto ústavu a získat pozici. Ucházela jsem se o první projekt a získala grantovou podporu pro výzkum životních a pracovních podmínek žen. Byl to důležitý startovací projekt, který vlastně umožnil založení oboru.

**NKC-ŽV: S jakými reakcemi jste se setkávala úplně na počátku, když jste tento projekt podávala, když se kolegyně a kolegové dozvěděli, jaký obor zakládáte?**

Začátky v obnoveném Sociologickém ústavu AV ČR byly velice těžké, protože tam byly neustálé diferencované a odmítavé přístupy k mému výzkumnému zaměření. Navíc jsem byla sama, neměla jsem nikoho do týmu. Namítali jednak to, že to je konjunkturální téma a že „tam“, tj. v západní sociologii, se s genderovými otázkami a feminismem už končí. Představa kolegů byla o nějaké vlně, která skončila už v 90. roce. Mysleli si, že už v sociologii proběhla, ale vůbec netušili, že je to klíčový a setrvalý proud, který sociologie těžko pustí. Feminismus, gender, to není jen záběr na jedno výzkumné období. Myslím, že jsem udělala hodně dobrých tahů, které jsem si až dodatečně dokázala vyhodnotit. To, že jsem nepostupovala tou cestou, která by mě nejvíc zajímala, ale přizpůsobila se v některých směrech záměrům ústavu jako celku, se nakonec ukázalo jako profit. Začala jsem pracovat na empirickém výzkumu ženské populace, založila návaznost projektů, systematicky zkoumala genderové nerovnosti a propojila se na mezinárodní výzkum a projekty, získala další odborně kvalifikované spolupracovnice do týmu. Nikdy jsem práce na těchto výzkumech nelitovala. A myslím, že i proto, že úspěšnost byla vyšší, než se dalo čekat.

Předstírala jsem, že děti vůbec nemám

**NKC-ŽV: A jak vy osobně jste se prezentovala jako žena ve vědě, musela jste zaujímat nějaké strategie tak, abyste mohla proplout vědeckým prostředím?**

Ty strategie byly některé úspěšné a některé neúspěšné. Nepochopila jsem například, že kdo chce proplout ve vědě, musí usilovat i o pozice a funkce. To jsem spojovala s totalitním obdobím ve vědě a domnívala jsem se, že to skončilo. Bylo to moje podcenění vědní politiky, dávat větší důraz na práci, myslela jsem, že se prosadí sama. Neprosadí, ty pozice jsou důležité.

**NKC-ŽV: Vrátila bych se ještě na úplný začátek, chtěla bych znát váš názor na genderové stereotypy. Pociťovala jste určitou stereotypizaci už během studia, protože jste studovala filozofii, která by se zdála mužskou doménou? A změnil se tento postoj později v sociálních vědách?**

Na vysoké škole vůbec ne, bylo nás velmi málo, co jsme studovali filozofii. Byla jsem ve studiu velmi úspěšná. Naopak jsem cítila spíš respekt. Řekla bych, že tam bylo dívek tak málo, že když projevily hlubší znalost a zájem, tak byli profesori spíš ohromeni. To už nemohu ale dnes tak posoudit. Studium bylo velmi příjemné a úspěšné v mnoha směrech, navíc v té kombinaci se sociologií. Na filozofii studovalo málo žen, ale naopak sociologii vystudovalo více žen než mužů, takže vlastně potom, v mém prvním zaměstnání bylo hodně žen, respektovaly jsme se, měly jsme takovou malou skupinu, a také jsem se dobře cítila. První střet, kde šlo o stereotypy, jsem vlastně zažila až v roce 1977, ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí. První setkání s tím, že mě někdo vnímá jako ženu. Tam jsem v práci naopak dost narazila. Absolutně mě to iritovalo, zarazilo a cítila jsem to jako nespravedlnost. Nejčastější stereotyp byl, že se předpokládalo, že když mám děti, tak méně času věnuji práci. To mě v tu chvíli dost mrzelo, protože ostatní kolegové pracovali mnohem méně.

Došla jsem až k tomu, že jsem svému okolí nesdělovala nic o rodině, uvědomila jsem si, že moje sebeochrana šla tak daleko, že sebemenší potíž nesmím v práci sdělovat. To vedlo k naprostému uzavření, soukromí jsem si nechala jen pro své přátele. Ten stereotyp byl proti mně velmi uplatňován, protože jsem byla jediná v oddělení, kdo měl děti. Pak už tam byli jen bezdětní a starší lidé.

**NKC-ŽV: Dávali vám to najevo i kolegyně, které třeba děti neměly?**

Všichni, naprosto všichni. Bylo to prostě nespravedlivé, protože jsem měla pocit, že pracuji více než všichni ostatní.

**NKC-ŽV: Nemluvit o soukromí v zaměstnání jste považovala za jediný způsob ochrany?**

Ano, já jsem vlastně předstírala, že děti vůbec nemám. Nemluvila jsem o nich, ale vědělo se o nich, a tak se ten stereotyp utvářel. Potom to došlo tak daleko, že jsem měla jeden střet, protože jsem prokázala, že jsem v daném roce nebyla ani jeden den doma na neschopence, i když vedení tvrdilo pravý opak. U mě se totiž předpokládalo ten stereotyp, že když mám děti, tak s nimi musím být doma. Ale tak to nebylo.

**NKC-ŽV: Byla to jedna z věcí, která pomohla vašemu rozhodnutí odejít?**

Ano, určitě. Protože pak jsem měla třetí dítě, a věděla jsem, že bych to už nevládla. Když jsem to dítě čekala, můj vedoucí prohlásil, že ženy, které mají dvě děti, by se měly nechat povinně sterilizovat, aby nenarušovaly chod pracoviště. To těhotenství se mi podařilo utajit do šestého měsíce. Vůbec jsem to na pracovišti neoznámila, a když se to nakonec dozvěděli, tak byli v šoku, nečekali to. Připadala jsem si jako ze sociálně slabých vrstev, bylo to velmi kruté a odporné. Pravdou ovšem je, jak jsem si až později uvědomila, že mne pracovně vykořisťovali a já jsem jim takto unikala. Proto takové reakce.

**NKC-ŽV: Dovedete si představit, že by se podobné stereotypy vztáhly na vaše mužské kolegy?**

Nikdy, ne vůbec ne. Ti tam byli vítaní.

**NKC-ŽV: Jak tyto problémy s vámi prožíval váš partner, protože jste byla vlastně dvoukariérová rodina?**

Mohu s ním kdykoliv cokoliv probrat, ale musím si pak vše vyřešit sama. Získat podporu manžela je velice důležité, ale kariéru jsem si musela vytvořit sama. Nikdy nikdo za mě nebral odpovědnost, za vše jsem si odpovídala sama. Dvoukariérové manželství také znamená, že partnera nezatěžujete svými problémy. Každý si řeší svoje. To jsem, myslím, vždycky respektovala.

**NKC-ŽV: Máte pocit, že se za posledních 10 let změnilo vnímání žen ve vědě?**

Změnilo, ve vědě se změnilo všechno. Změnil se celý kontext vědy, v jakém prostředí se odehrává, pravidla, koncepce vědy, organizačně, z hlediska řízení. Základní konstrukce pozice vědce, tudíž i vědkyně-ženy se změnila, ale rozhodně se nevyřešily všechny otázky postavení ženy ve vědě. Dneska jsou některé nuance velmi důležité, protože v novém kontextu hrají úplně novou roli a leccos je zcela překódováno.

**NKC-ŽV: Jistě jsou tedy i strategie, které mohou ženy použít, aby dosáhly vysoké pozice ve vědě.**

Myslím, že ano. Jsou to individuální strategie, nejsou popsány, nic o nich nevíme. I když je strategie individuální, tak by se měla popsat. Zda se jedná o strategii výjimečnou, a nebo zda se dá opakovat. Obvykle to jsou v české vědě situace výjimečné, kdy se žena prosadí. A jakmile je to takto determinováno, tak je to problém. Když uvedu svůj příklad, tak vlastně moje pozice vyplynula ze situace, nebyl to žádný model, jak vytvořit kariéru. Těžko bych ji mohla obecně doporučovat, protože je silně podmíněna historickými souvislostmi a je zde i velká míra náhod, které lze těžko předvídat.

**NKC-ŽV: Vrátila bych se spíše k osobnější záležitosti, jakým vlastnostem vy osobně vděčíte tomu, že jste dosáhla pozice ředitelky Sociologického ústavu AV ČR?**

Člověk se hodně těžko popisuje, nevím to. Všimla jsem si, že lidé říkají, že se rychle rozhodují, je to možná dobrá vlastnost, ale o ničem jiném nevím. Zase ovšem pak chci také rychle věci řešit, a to je složitější a obtížnější, takže to, že se rychle rozhodnu, moc řešení neurýchlí a nijak mně osobně neprospívá.

Ve vědě jsme ve fázi hledání jiných cest

**NKC-ŽV: Přesunula bych se za hranice, protože se ČR chystá k připojení k EU. V rámci EU dochází k velkému vývoji týkající se vědy, proto se chci zeptat, do jaké míry předpokládáte, že tyto události budou mít na českou vědu dopad už teď?**

Myslím, že dopad už reflektujeme, ten předpoklad toho, co bude, způsobuje, že se česká věda mobilizuje. Myslím si, že je jenom krůček k tomu, aby se zmobilizovala tak, aby si uvědomila, že každý talent je pro ni tak moc důležitý, že si nemůže dovolit plýtvat ženským talentem a ženským potenciálem ve vědě. Myslím si, že to nebude dlouho trvat, kdy si toto česká věda uvědomí. Hodně institucí už to tuší, protože lidi, kteří pracují ve vědě, netvoří v ČR ani jedno procento zaměstnaných. Už jenom přilákat potenciál talentovaných pro vědu je za současných podmínek velice svízelné. Ženy jsou proto pro vědu velmi důležité. Je nutné, aby se ženy prosadily do pozic tam, kde se rozhoduje o výběru témat k řešení a v tomto je Evropa na stejném místě jako ČR. Ani Evropa na tom není tak dobře, aby si mohla dovolit plýtvat jakýmkoliv talentem.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že tím, že se ženy prosadí ve vědě, se prosadí i odlišná témata?**

Ano, jsem o tom přesvědčena. Myslím si, že připojení české vědy k EU k nám tento diskurz přinese, potvrdí jej jako relevantní, aktuální a důležitý, a že to vědu promění. Pozice žen tam bude jiná.

**NKC-ŽV: Vývoj v EU vychází z toho, že Evropa má pocit, že musí zvýšit svoji konkurenceschopnost ve vztahu k USA a Japonsku. Pokud si ale uvědomíme, jaký důraz je kladen na pracovní výkon v USA a jaké jsou tam materiální a organizační podmínky, bude obtížné to změnit. Tlak na zvyšování konkurenceschopnosti evropské vědy bude nutně narážet na obtíže, protože na jednu stranu bude nutné zvyšovat výkon, na druhou stranu se prosazuje snaha vzít v potaz i rodinné závazky zaměstnanců, v určitém směru harmonizovat vědu s rodinou. Jak myslíte, že toto může být ošetřeno, protože konkurenční tlak slábnout nebude, spíš poroste?**

Je to problém, se kterým se potýkají ženy v Evropě. Je to jedna z klíčových otázek, protože se týká kvality života. Je otázka, zda se evropská věda dokáže s tímto vyrovnat. USA čerpají lidský potenciál z celého světa, protože jsou velkým lákadlem pro talenty. Ale to překonávání může mít inovační rozměr, nemusí mít nutně charakter běžecské dráhy. Věda se dokáže soustředit na určitá témata, kde může být vynikající a může dosáhnout úspěchu jinými cestami. My jsme ve fázi hledání jiných cest. Jsou tady už naznačené cesty ženské kariéry ve vědě. Ať už se jedná o rozložení kariéry z hlediska dosažení jednotlivých vědeckých stupňů nebo jiné možnosti. Zatím to dneska vypadá, že evropská věda by se měla soustředit pouze na kvantitu výkonu, z dlouhodobého hlediska může získat více i tím, že vytvoří lepší podmínky pro lidi, kteří pracují ve vědě. Buď žena nepočítá s rodinou a plně se soustředí na vědu, což je plně respektovaná cesta. To ale není cesta pro všechny ženy, které pracují ve vědě, a tedy je nutné tyto cesty vytvořit. Těch cest už je spousta a nejsou to novinky, jde také o to, aby byl životní standard



ošetřený takovým příjmem, aby si rodina sama mohla zvolit, jak bude kombinovat vědeckou práci a rodinu v čase i prostoru. To je jedna z možností a kombinace přístupů například rozložením kariéry, získání vědeckých grantů pro ženy s delším časovým horizontem, jsou velmi úspěšné projekty.

**NKC-ŽV: Určité ženy budou stále ochotné přistoupit na extrémně kompetitivní model. Nebude to do určité míry zpomalovat rozvoj a přijetí opatření, která by ženám, které rodinu chtějí, vytvořila příznivější podmínky?**

To je politické rozhodnutí a patří do vědní politiky, a pokud toto rozhodnutí nebude učiněno, tak myslím, že eda nemůže být zcela demokratická. Ale hodně vědců by vám řeklo, že demokracie ve vědě je to poslední, o co jde. Americký model nefunguje pochopitelně jenom ve vědě, je to model přinesený z businessu, a je tedy otázka, zda máme čekat, jestli USA tento model změní. Protože tam už zvažují, jestli tento model vyhovuje, co znamená pro americkou společnost a jestli je dlouhodobě pro americkou společnost efektivní a hodnotný. Tento model samozřejmě má svoje negativita, ty se týkají syndromu vyhoření, vyčerpání a dalších poruch. Nevím, jak to změnit. Myslím, že na to dnes není odpověď. S tím se budeme neustále potýkat. Z osobní zkušenosti vím, že v některých částech Evropy, například v Norsku, odpovědi na tyto otázky již hledají. Velmi citlivě uvažují, zda do vědy zavedou gender mainstreaming, vědní struktury na mnoha úrovních tyto otázky dalšího vývoje vědy projednávají, zdaleka nejde jen o postavení žen. Myslím, že jsme ve fázi otevírání tohoto problému.

**NKC-ŽV: Jakému řešení byste vy osobně dala přednost na institucionální úrovni?**

Já jsem pro variantu rozjždění alternativních programů a vedlejších cest. Tím chci říct, že nemá být nijak blokováno seshora, co existuje jako „mainstream“. To by u nás bylo vnímáno s velkým odporem, ale trvám na tom, že mainstream nemůže popírat to, co děláte navíc a rozjždíte navíc. Já bych proto v té prvé fázi nechala vedle sebe fungovat více modelů, způsobů, ať se otestuje, který je efektivní a co lidem vyhovuje. Tam hraje velkou roli obor zkoumání a situace, ve které se daný tým nachází. Vědecká práce se rozvíjí v cyklech a existuje potřeba obrovské kumulace pracovního výkonu a práce. Jsou týmy v přírodních vědách, které pracují tak, že tam mají jednoho vedoucího, který shání jenom projekty a granty. Každý charakter práce se mění obor od oboru. Není možno do vědy injektovat něco, co se týče kvót nebo afirmativních akcí, to by česká věda neunesla. Uvažujme o tom, že se pořád pohybujeme pod jedním procentem potenciálu pracovních sil v ČR. Tvoříme moc malý podíl zaměstnanců, než abychom s ním mohli experimentovat nebo plýtvat. Takže, tím myslím dát prostor podpůrným vedlejším projektům a využít maximálně podpory, kterou ženám nabízí a vytváří evropská věda a její struktury. Dát vědkyním možnost volby, ale především jim poskytnout znalosti a informace o genderových stereotypch ve vědě a společnosti. Ať si ony samy vyberou.

**NKC-ŽV: Model, který vy navrhuje, pořád s sebou nese problém, že mainstream má podporu v organizaci vědy.**

Ano, je to současný zavedený model organizace vědy a s ním svázané nepsané normy a zvyklosti, které udržují

a často i posilují genderové nerovnosti. Věda v tomto směru není o nic osvěcenější či jinak odlišná od společnosti, se kterou je spjata, a v rámci jejíž systémů a vazeb funguje. Model musí být natolik flexibilní, aby nebránil, aby nedeklasoval jiné přístupy. Jakmile se mainstream soustřeďuje jen na negaci alternativních způsobů, potom je potřeba se s ním bezprostředně konfrontovat. Myslím, že tady k té konfrontaci skutečně dojde. Zdá se mi, že tam, kde společnosti dosáhly určitého pokroku v oblasti rovných příležitostí, např. ve skandinávských zemích, se bude gender mainstreaming ve vědě prosazovat jinak, než když úplně chybí obecné povědomí o postavení žen, o situaci a genderových rozdílech ve společnosti, o vztahu práce a rodiny, jako je tomu např. v České republice. Čili tady je ta sféra poznamenána tím, že neproběhla žádná vlna feminismu. Chybí nám tady sociální zkušenost.

**NKC-ŽV: Hovořila jste teď o rozdílech mezi vědními obory, s tím souvisí dělení vědy na tzv. tvrdé a měkké, i když s tím nemusíme souhlasit, a podle tohoto dělení a podle pocíťované důležitosti pro společnost, dochází k alokaci financí na podporu těch kterých oborů. Máte pocit, že by mohlo dojít k tomu, že podpora pro obory, které se mohou zdát nepohodlné nebo příliš neužitečné pro stávající společnost, by mohly být z hlediska mocenských zájmů odsouvány na okraj a začít být marginalizovány a že by se toto mohlo stát i v sociologii vědy?**

Mám z toho obavy, myslím si, že k tomu dochází neustále. Po roce 1989 tady nedošlo k návratu respektu nejenom sociálním vědám, ale i jiným humanitním oborům. Tady doba uznaného respektu a posílení potenciálu těchto oborů musí nastat. Po roce 1989 byla třeba sociologie v Akademii věd ČR určena počtem pracovníků, který nastolil předcházející režim a ještě došlo k další redukci. Je ve vědě dost oborů, které jsou na tom ještě hůře. Tak se velmi zužuje vzdělanostní a kulturní profil české vědy. Dost se tím omezuje kulturní i společenský přesah a dopad vědy na společenské dění. V současné době dochází k marginalizaci řady vědních oborů. Vytváří se a neustále posiluje přírodovědecká, informatizační a technicistní představa podoby vědy. Je to těžké zlomit, protože tento konstrukt vědy má svoji sílu a pracuje proti takzvaně měkkým oborům. Jde o kulturní pochybení.

**NKC-ŽV: Vidíte budoucnost spíše optimisticky? Myslíte si, že se u nás situace změní?**

Myslím si, že věda u nás projde ještě velkými střety a že to nemusí dopadnout tak, jak si představuji. Žádný obor vědy dnes nemůže počítat s automatickým potvrzením své existence. Nároky na produkci a kvalitu výsledků se neustále zvyšují a navíc se mění či rozšiřují kriteria, podle kterých je dnes věda hodnocena. Humanitní a sociální vědy jsou mnohem více svázány a více se i vztahují k českému kontextu. Nepřinášejí okamžitý efekt z nového konkurenčního objevu, ale kriticky popisují společenské procesy a zachycují paměť či kulturní dědictví. Tím jsou pro kulturu a společnost nezastupitelné.



## Prof. MUDr. Eva Syková, DrSc.

V roce 1970 vystudovala Fakultu všeobecného lékařství UK v Praze. V roce 1976 získala titul CSc. na Fyziologickém ústavu ČSAV a v roce 1990 titul DrSc. na Masarykově Univerzitě v Brně. Docentkou University Karlovy se stala v roce 1994 a profesorkou v roce 2000. Od roku 1991 pracuje jako vedoucí Oddělení neurověd Ústavu experimentální medicíny AV ČR, v roce 1996 založila Ústav neurověd 2. lékařské fakulty UK. Od roku 2000 vede Centrum buněčné terapie a tkáňových náhrad UK a v roce 2001 byla jmenována ředitelkou Ústavu experimentální medicíny AV ČR – Centra excellence EU. Je držitelkou mnoha ocenění (např. České lékařské společnosti J. E. Purkyně, Ceny AV ČR, ceny Janssen-Cilag, Purkyňovy medaile za zásluhy v biologických vědách). Publikovala celkem 151 recenzovaných publikací a 440 abstrakt, které byly podle SCI citovány jinými autory více než 2200 krát, přednáší pravidelně na mezinárodních konferencích, symposiích a seminářích. Byla nebo je řešitelkou 26 grantů, z toho 6 zahraničních, včetně 6. RP EU. Je koordinátorkou projektu MEDIPRA – Centra excellence EU, je členkou rady redakčních a vědeckých rad, pracuje ve výborech domácích a zahraničních vědeckých společností. V roce 1999 byla zvolena členkou Academia Europaea.

Rozhovor byl publikován v květnu 2002.



## Aktivity na podporu žen ve vědě se vyplatí a měly přijít již dávno

Kdyby byla jiná politická situace, tak bych možná dělala něco jiného

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k medicíně a kdy jste se rozhodla pro její studium?**

Já jsem se rozhodla vlastně náhodou, i když jsem měla k medicíně vztah, protože moji příbuzní byli lékaři. Kdyby byla jiná politická situace, tak bych možná dělala něco jiného, třeba vedla podnik svého otce. Ale když jsem v roce 1961 skončila gymnázium, tak jsem z politických důvodů nedostala doporučení na žádnou vysokou školu. Jediná možnost, která se objevila, protože maminka pracovala na lékařské fakultě, byla Závodní škola práce pro laborantky při ČSAV. Tak jsem se přihlásila, protože v té době bylo pro nás nutné se nejprve osvědčit prací a pak možná člověk dostal doporučení na VŠ. U přijímacího řízení do této školy byli vědci, kteří si vybírali budoucí laborantky, a mě si náhodou vybral Dr. Jan Bureš, vynikající český neurovědec. To byla moje náhoda nebo životní štěstí. Mě se u něj ve Fyziologickém ústavu ČSAV hrozně líbilo. Jeho paní, dr. Olga Burešová, byla taky vynikající vědecká pracovnice. Brzy mi začali svěřovat samostatné úkoly. V té době jsem se rozhodla, že chci studovat medicínu, neurovědy a být vědeckou pracovnicí.

### **NKC-ŽV: Takže lze říci, že Dr. Bureš hrál ve vaší kariéře důležitou roli?**

On byl pro mě velkým vzorem, protože byl celosvětově uznávaným odborníkem. V té době, i přes tzv. železnou oponu mezi Východem a Západem, do jeho laboratoře jezdila spousta cizinců. On i jeho paní na tom byli politicky dobře. Jezdili hodně do zahraničí, což bylo v té době výjimečné, a to se mi v té době jako mladé dívce velice líbilo, tento způsob mezinárodní spolupráce.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho dalšího, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Tak byli to především oni dva, Dr. Bureš a Dr. Burešová, ale také Dr. Fifková. Okolo byla celá řada vynikajících vědců jako Dr. Beránek, Dr. Hník, Dr. Zelená. Někteří byli během války v Anglii a naučili se tam dělat špičkovou fyziologii a měli anglicky precizní přístup k vědě. Všichni byli ve Fyziologickém ústavu, kde já jsem byla laborantkou, takže prostředí tam bylo na vysoké vědecké úrovni. To na mě dělalo velký dojem. Samozřejmě také hosté, mezi nimi byly i ženy, profesorky, které se profesně dokázaly vyrovnat svým mužským kolegům, i to na mne asi mělo velký vliv.

Vždycky musíme pracovat více a lépe než muži, abychom dosáhly toho, co chceme

**NKC-ŽV: Jste profesorka, jedna z mála v Čechách. Jak byste zpětně hodnotila průběh vaší kariéry? Přicházela ocenění ve správnou dobu?**

Tak to je otázka taková feministická, ale odpovím na ni. Leckdo si myslí, že by mohl být oceněn dříve, ať žena nebo muž. Ale já si myslím, že u mě to byla především persekuce politická, nejenom u mě, protože ta nám mnohým bránila v postupu. Protože to nebylo podle zásluh, ale především podle politické příslušnosti. My jsme to tehdy nevnímali jako něco proti ženám, daleko silnější byla ta stránka politická. To se velice změnilo v roce 1989, kdy se tento problém okamžitě objevil a samozřejmě v této době začaly být důležité funkce svěřovány mužům. Stejně tak jako v politice tak i v ostatních oblastech. Máme velice málo žen v politice, málo z nich se stalo ministryněmi. Stejně tak to bylo i ve vědě, i tady jsou ale výjimky. Musím říci, že než jsem dosáhla nějakého postupu, musela jsem bojovat více než muži. To bylo vždycky evidentní, když mluvím s kolegyněmi v zahraničí shodneme se, že musíme vždycky udělat více než udělají muži, abychom dosáhly toho, co chceme.

**NKC-ŽV: Co tím přesně myslíte?**

Prostě je-li někde stejně schopný muž a žena, dostane přednost muž. I ve vědě často musí ženy udělat lepší práci nebo více publikovat. Ženy mají jiný přístup k práci, když tedy mluvíme o vědě. Spíš jsou to typy takových čestných badatelů. Méně se soustředí na vědeckou politiku, která začíná být čím dál tím víc důležitější. Tou vědeckou politikou myslím i třeba psaní přehledových článků, organizování různých vědeckých akcí. A to dělají muži častěji a ženy přitom zastiňují. Ženy se například podílejí na organizaci symposií či konferencí, ale ten kdo je vidět, je nějaký předseda nebo prezident - muž. To vlastně přináší také tzv. zviditelnění a pak postup, nejenom ty primární publikace, ale i přehledy, přednášky, konference atp.

**NKC-ŽV: Proč myslíte, že jsou ženy ochotné tolerovat toto zneviditelnování?**

Já nevím, zda jsou ochotné. Muži se chovají dost standardně, celkem každý muž v kariéře postupuje stejným způsobem. To u žen není pravda. Ženy se dělí na dva základní typy, z nichž jeden se přímo nebo nepřímo chce vyrovnat mužům a přistoupí na daná pravidla hry, jednoduše postupuje osvědčenými a stejnými způsoby jako muž. Což se domnívám, je v současné době jediný možný způsob. Ale potom jsou ženy, které se s tím vyrovnávají tak, že se drží více v pozadí, protože to není tak náročné. Přijmou tuhle hru na druhé housle a potom, když už jim je kolem 45 let, se to velmi těžko mění. Když se předtím nenaučily být manažerkami, vedoucími laboratoří, mít hodně studentů a organizovat různé akce, tak se to potom těžko mění. Na tyto dva typy se ženy rozdělí velmi záhy.

**NKC-ŽV: A jaké vlastnosti vy sama považujete za důležité právě pro tyto manažerské, vedoucí pozice vědců a vědkyň?**

Asi bych k tomu takto nepřistupovala. Tyto schopnosti jsou přece jen druhotná stránka. Je to spojeno, vždycky to

musí být spojeno především s úspěšnou vědeckou prací. Když to není spojeno, tak se úspěch nedostaví. Vědecká kariéra je jasná v tom, že tam nejdřív musí být trpělivá, usilovná a tvořivá práce. Já jsem vždycky pracovala hodně. 15 – 20 let jsem se soustředila především na vědeckou práci. To by měli udělat všichni mladí lidé bez rozdílu. Protože ten, kdo víc pracuje, kdo je houževnatější a kdo dosáhne více výsledků, ten si získá více mezinárodního uznání, a to je tajemství úspěchu. Takže když je za ním důsledná a pečlivá práce, tj. ta důležitá stránka, tak může přistoupit i ta druhá stránka. Ale v prvním letech musí být prioritou bádání. I pak když nastoupí etapa vedení kolektivu, tak se samozřejmě nemůže ta první, vědecká, ztratit. Ale už je třeba dbát na to, že musím vychovávat své žáky, tzn. že je zde ochota sdělovat své poznatky někomu jinému, sdílet je s ním. Což celá řada žen i mužů nedovede a pracují sami, nebo se víceméně izolují, nedokáží komunikovat, pracovat v kolektivu. Ženy se tím, že pracují samy, snaží šetřit čas pro rodinu. Myslí si, že to je rychlejší, nemusí ty ostatní přesvědčovat a argumentovat. A potom další důležitá vlastnost, která platí pro muže i pro ženy: člověk musí mít při vědecké práci velkou fantazii. To je pro vědu velice podstatné. Nejenom pracovitost, ale také fantazie. Ke všemu mít své vlastní nápady. I když některé nejsou ze začátku dobré, musíme se snažit mít svůj vlastní pohled, snažit se vnést do vědecké práce svoji osobnost. V určitém slova smyslu to má cosi společného s uměním. A potom všem nastoupí teprve ta manažerská stránka. Dnešní vědec musí být dobrý organizátor a to se musí učit na svých akcích. Nejdřív ve své malé laboratoři, potom ve větší apod. Někdo tyto manažerské schopnosti prostě nemá, ať jde o muže či o ženu. Ale v těch nejvyšších funkcích se člověk nemůže soustředit jenom na sebe, na nějaký svůj postup. Musí se snažit mít nějakou delší vizi, i když jde o nějakou zcela určitou věc, o nějaký cíl. Člověk se nesmí soustředit pouze na sebe, musí se zbavit sobeckého pohledu, ale uvažovat, co je dobré pro širší oblast, např. pro ústav, akademii, univerzitu apod.

### **NKC-ŽV: Proč se domníváte, že ženy a ženská práce nejsou tak vysoce hodnoceny jako muži a mužská práce?**

Je tu hodně důvodů. Je to především proto, že vnější znaky ocenění nejsou přesně dány vědeckou prací. PhD. je jasně závislé na vědecké práci, ale některé tituly mohou, ale také nemusí být uděleny. Někdy jsou tam i překážky a ty je nutné překonat. V tom si ženy často nevěří. Muži se také sami neprosazují, ale mají takové mužské bratrstvo, tam se velmi často domluví a vzájemně se podpoří. To ženy nedělají, jsou více individuálně založené, nebo na to nemají čas, často proto, že hodně času věnují rodině.

### **NKC-ŽV: Myslíte si, že je to jenom rodinou?**

Ne, ne. Není to jenom rodinou. Nestýkají se tak často, celá řada žen ostatní ženy nepodporuje. Je v genech žen soupeřit mezi sebou. V živočišné říši je hlavní reprodukce, u člověka už třeba tolik ne, ale ženy vždycky byly soupeřky. A tento pohled na život přenášejí i do vědy, soupeří spolu - jakoby. Když jsou výjimečné, tak je to pro ně lepší. Muži také soupeří, nejenom o ženy, ale o celou řadu věcí: postavení, majetek, uznání - mají to jako svůj životní cíl a pro ten se spolu spojují.



Zůstat dlouho doma je pro vědeckou pracovníci zničující přístup...

**NKC-ŽV: Zmínila jste velice důležitou věc, a to rozdíl v kariérních drahách mužů a žen. Mateřství a s tím spojená péče o domácnost značně ovlivňuje kariéru žen. Jak se to dotklo vaší kariéry?**

Pokud mě se týče, tak úzká rodina (manžel a děti) pochopení měla. Možná proto, že můj manžel byl také vědecký pracovník, a tak chápal, jaké nasazení, čas a svobodu věda potřebuje. Kdyby byl třeba podnikatel, tak by to tak asi nechápal. Ale myslím si, že dnes už to není tak důležité. Důležité je manželství, kde se manželé domluví, že oba chtějí mít svou kariéru, chtějí se vzájemně podporovat, a když jsou oba tolerantní, tak jim to oběma přinese mnoho. Já jsem se vdávala ještě za studia, v 5. ročníku medicíny. Naplánovali jsme si, že budeme mít dítě rok po nástupu do zaměstnání. Druhé dítě až to první půjde do školy, abychom měli zase trošku volno. Dítě jsme měli opravdu za 7 let, jak jsme si to naplánovali. Vždycky se to dá nějak přizpůsobit. Hlavně jsem věděla, že nemohu být dlouho doma, protože to je pro ženu-vědeckou pracovníci zničující přístup. Když se rozhodne být delší dobu doma, popřeje sluchu celému okolí, které k tomu ženu nutí. Okolí vždycky tvrdí, že je lepší být s dítětem doma. Možná, že pro většinu rodin to nejlepší je, ale není to pravda vždycky. Důležité je, co člověk dělá doma, jestli se svým dětem vůbec věnuje. Já jsem například dávala celý svůj plat, když jsem měla první dítě, paní, která se starala o našeho syna. Kdybych měla běhat do školky, být stresovaná, tak by to nespĺňovalo účel, nemohla bych skutečně pracovat tvůrčím způsobem. Někdy jsem pracovala dlouho do noci a doma byl manžel, jiný den v týdnu jsem byla zase doma já. Manžel pro to měl velké pochopení. Širší rodina už pro mne tak velké pochopení neměla, ale nejdůležitější je manžel. To říkám všem studentkám, když chcete být dobrými vědeckými pracovníci a mít rodinu, tak si musíte vybrat správného manžela. To je dost kritická záležitost. I když chcete dělat vědeckou kariéru, je důležité mít rodinné zázemí. Nedovedu si představit svůj život bez rodiny.

**NKC-ŽV: A jak jste se vyrovnala s tlakem rodiny a širšího okolí?**

Mrzelo mne to, ale nakonec jsem si z toho velkou hlavu nedělala. Vyslechla jsem to, často jsem jim své argumenty vysvětlovala, bylo to sice často nepřijemné, ale dělala jsem si pak vše po svém. Dnešní doba není v tomto ohledu lepší. Musím říci, že většina úspěšných žen, se kterými jsem se ve světě setkala, měla aspoň jedno, často dvě, někdy i tři děti, ale žádná si nemyslela, že je to lehké. Myslím si, že v tom to není, není to v mateřství. Je to ve vlastnostech ženy, když umí dělat dobře vědu, tak si umí dobře zorganizovat i rodinu. Pokud tam ovšem není problém – drastický – ze strany rodiny, pak to končí špatně. Pokud je vztah normální, tolerantní, tak mohou být ženy-matky stejně úspěšné.

**NKC-ŽV: Máte pocit, že pracoviště udržují dostatek kontaktů se ženou, která je na mateřské dovolené, nebo si myslíte, že je tady určitá rezerva?**

Já si zase myslím, že to závisí na ženě samotné. Žádné pracoviště nebude aktivně vyhledávat nějaký program, nebo na ni nějak působit. Spíš když žena zavolá, tak se jí zeptají, jak to je doma, jak se má dítě apod. Nebo ji in-

formují o akcích, které na pracovišti probíhají. Ale je to víceméně na ní, aby si stanovila se svojí rodinou nějaký volný čas a nebo aby si sehnala paní, která ze začátku pomůže aspoň jedno odpoledne, aby se mohla postupně do zaměstnání vrátit.

To zaměstnavatelé mohou těžko zajistit. Nakonec může přijít i s dítětem do zaměstnání. U nás k tomu dochází velmi zřídka. Ale zažila jsem na mnoha zahraničních pracovištích, že děti na pracovišti byly. Na konferencích je to běžné. U nás to není zvykem. U nás je tradice, že dítě musí být pod dohledem, nesmí na nic sáhnout, všechno je špinavé atp. V západních státech je to volnější a ženy s sebou děti běžně vodí všude.

**NKC-ŽV: Na úrovni EU se hovoří o hledání alternativních kariérních cest. Tyto akce jsou vedeny snahou vzít v potaz to, že mateřství nutně na nějakou dobu přeruší kariéru ženy, což může mít dopad na její celkovou úspěšnost. Domníváte se, že tyto snahy o uvědomění si současného nastavení vědeckého prostoru jako mužského a následnou změnu statu quo mají opodstatnění?**

To je určitě důležitá věc. Např. tu máme v ústavu pracovníci ze Švédska, která má tři děti a začala dělat PhD. až později. Je to velmi nadaná pracovnice, ale my jí nemůžeme z Marie Curie grantu platit, protože už překročila věk 35 let. To, že ženy mají děti, by se určitě mělo zohlednit. V Německu se uvažovalo o tom, že při podávání grantových přihlášek pro ženy, které mají malé děti nebo plánují mateřství, bude možné zvýšit mzdové prostředky, když prokáží, že je použily na hlídání dětí, což si myslím, že by bylo pro mladé ženy u nás opravdu největší pomocí. Největší bolestí žen-matek je, aby měly dostatek financí a pochopení. Aby třeba mohly jezdit autem a být dříve doma, po cestě nakoupit, aby si mohly zaplatit paní, která je spolehlivá. To by zase nebylo tolik peněz, to by se mohlo do grantových přihlášek dát. Ženám by to výrazně pomohlo, protože když nemohou najít nikoho vhodného na hlídání, protože na to nemají dostatek peněz, výrazně je to limituje. Např. jedna z mých mladých spolupracovnic má poměrně dobrou finanční situaci, má nyní paní na hlídání a ví, že jsou dobré možnosti dražších, ale menších školek apod. Potom je matka klidná, protože ví, že výchova dítěte je dobře zajištěna.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že do budoucna bude reálné, aby se GA AVČR a GA ČR začaly chovat podobným způsobem i v ČR?**

Samozřejmě když to bude v zemích EU a budeme vidět příklad, že to takhle funguje, pak si myslím, že naše grantové agentury to budou schopné akceptovat velmi rychle. Těžko se dá očekávat, že přijdou s něčím revolučnějším než v jiných zemích. Ale myslím, že je snaha z EU takové aktivity facilitovat a že se to potom rychle promítne i k nám, protože ostatní grantové agentury tu vůli také mají. Snad u nás nebude takové prostředí, které by tomu bránilo.

**NKC-ŽV: Pozorujete, že mezi vašimi doktorandy a doktorandkami dochází ke změně v přístupu k tomu, jak si zorganizovat svůj život?**

Určitě ano. Já myslím, že posun tu je. Není moc rychlý a je velmi individuální. Je mnohem více žen, než bylo dřív, které mají podobné názory, dokážou si vše zorganizovat, jít za svým, nenechat se zastrašit a znechutit. Ale jsou

také i druhé typy žen, které jsou nebo chtějí být řízeny a lehce se vzdávají svých předsevzetí. Ale myslím si, že velký posun je ve vztahu mužů k ženám. Pominulo období, kdy každá žena, která prosazovala něco ženského, byla v mnoha očích buď směšná nebo feministka. Myslím si, že i muži se naopak chlubí tím, že podporují ženy, nebo tak alespoň chtějí vypadat. Takže jmenují vždy nějaké ženy do akademických funkcí apod. Vysokoškolsky vzdělaní lidé k tomu přistupují daleko rychleji.

## O mezinárodní spolupráci a budování mostů

### **NKC-ŽV: Vám se zde podařilo vytvořit Centrum excellence, jak se díváte na tento výsledek?**

To považuji skutečně za veliký úspěch celého našeho ústavu. Na tom jsem se velice ráda podílela. Teď jsme v ústavu podávali mnoho dalších grantů, a to že jsme některé dostali, považuji za další úspěch. Také jsme dostali grant EU Marie Curie Fellowship. To jsou takové tři úspěchy, evropské granty, kterých si vážím. V budoucnosti bychom chtěli pokračovat v evropské spolupráci. Pokud chcete žádat o evropské projekty, musíte nejdříve získat trochu praxi. Pokud se tomu nevěnujete, tak jsou šance malé. Od začátku jsme tomu s ostatními vedoucími pracovníky ústavu věnovali velkou pozornost a vyplatilo se to. Snad se podaří i u nás více rozvíjet aplikovaný výzkum, bez národního programu jeho podpory to ale nepůjde.

### **NKC-ŽV: Jaké jsou největší dopady účasti v evropských rámcových programech?**

Především je to získání kontaktů mezi jednotlivými institucemi a otevření nových spoluprací. Peníze, které dostáváme na programy, byly teď určeny na to, abychom pořádali konference, což bylo velice důležité. Druhá výhoda je, že tady pracuje hodně zahraničních pracovníků. Musíme jim ale dávat plat na úrovni Evropské unie a to nám tyto programy umožňují. Kdyby u nás nebyli, tak by to nebylo mezinárodní vědecké pracoviště. My také jezdíme do zahraničí, tak musí oni jezdit i k nám. Je to velikým stimulem pro mladé vědecké pracovníky. Nejsou potom nuceni tolik jezdit, mají kontakty i tady, což je důležité i pro ženy s rodinou.

### **NKC-ŽV: Jak vnímáte aktivity, které se odehrávají v sekci Evropské komise Women and Science, tedy snahy na úrovni EU prosazovat zájmy žen ve vědě?**

Myslím, že to je velice důležitá aktivita, která mohla přijít už dřív. Je velice dobře, že začali. V Evropě je tahle problematika trochu jiná než v USA. Vyžaduje jiný přístup. Samozřejmě se tam dělají chyby, oni si toho jsou také vědomi. Na konferenci jsme došli k závěru, že se dělají začátečnické chyby. Např. tím, že na nedávné konferenci ve Stockholmu nebyli žádní muži. Konference přinesla mnoho nového pro ženy, které tam byly. Ale stejně tak, kdyby tam seděla druhá polovina mužů, bylo by to o mnoho lepší. A hlavně, došlo by k diskusi mezi těmito skupinami, vyjasňovali by si své názory. Protože se tam např. opakovalo, že mnoho mladých žen cítí, že jsou na pra-

covišti obtěžovány nebo znevýhodňovány, tak by se mužská část k tomu mohla vyjádřit a taková diskuse by mohla být velmi prospěšná.

**NKC-ŽV: Nemyslíte si, že by ten problém mohl být v tom, že muži tento problém nevidí, nebo si ten svůj prostor nechtějí problematizovat, protože je to prostě nezajímá?**

Já jsem přesvědčená, že muži problémy žen nevidí, není se čemu divit. Jen málo mužů si dnes myslí, že ženy na to nemají a neměly by tudíž vědu dělat. Takových mužů je opravdu málo. Mnoho z nich si ale problémy žen v různých etapách jejich kariéry neuvědomuje. Společnost je zatím vychovávala, že jedinou vhodnou cestou je ta „mužská“.

**NKC-ŽV: Jak byste vy sama přitáhla tu druhou skupinu těch, kteří tomu nevěnují pozornost? Jak byste je stimulovala, aby se účastnili konference, která má řešit otázku postavení žen ve vědě?**

Myslím, že tam muži (mimo rektora, děkana, jednoho ministra a úředníka EU) nebyli vůbec pozvaní! Všechna stipendia šla jenom pro dívky. Nakonec jsme byli požádáni, abychom jmenovali dívky, studentky PhD. programu a nikde nebylo uvedeno, že bychom tam mohli jmenovat i studenty-muže. Konference EU, jak jsem si vysvětlili, by měly být organizovány tak, aby byli pozváni i muži. Např. v USA tyto akce probíhají společně s vědeckým programem kongresu. Je tam sympozium, kde se to projednává a kdo chce přijít, může. Jedna taková akce, která mě nejvíc překvapila: když jsem měla vědecký seminář na prestižní Yale univerzitě, tak mě zároveň požádali o druhý seminář na téma, jak jsem jako žena vybudovala svoji kariéru. Říkám to proto, že na tento seminář přišlo více mužů než žen. Což dokumentuje, že rozumné muže zajímají názory žen stejně jako mužů a sami na takové akce chtějí jít. Je to formou bez konfrontace a na úrovni, ženská otázka není akcentována více než ta profesní. Překvapilo mne, že tam byli nejen mladí muži, ale i profesori, pokročilí vědecktí pracovníci. Asi je to bavilo a cítí, že to patří k jejich vědecké politice.

**NKC-ŽV: A vy ve své pozici se cítíte dobře, bez problémů, nesetkala jste se nikdy s ničím negativním?**

V žádném případě bych neřekla, že jsem bezproblémový případ. I když mi to třeba nikdo do očí neříká, tak to tak není. Ale zase bych neřekla, že je to tak proto, že jsem žena. Myslím si, že řada ředitelů je kritizována více než já. Víte, v takové pozici je to jedno, protože je to o tom dokázat, že je člověk schopný. Já jsem nejdříve byla vedoucí ústavu neurověd, vedoucí centra. Požádali mě, abych se vedoucí centra stala, protože se domnívali, že to dobře dopadne, a taky to dopadlo. Když se někdo osvědčí, je přijímán snáz. Ty první funkce jsou nejhorší. A jsou to i ty nižší funkce, tam to ale není tak vidět, a když to žena dělá dobře, tak si vlastně svoji pozici musí obstarat sama, prostě si založí svojí laboratoř. Stačí dělat dobrou práci a sehnat dostatek peněz. Dnes už společnost bere ženy-ředitelky skoro stejně jako muže-ředitele. Závisí to především na jejich práci a také trochu na oboru. Já teprve v této své funkci nepociťuji žádnou diskriminaci. Nebo mi to alespoň nikdo v negativním smyslu nedává najevo. Myslím si, že se celá řada vědeckých institucí snaží, aby v nich měly ženy své zastoupení i v řídicích funkcích.

**NKC-ŽV: Čeho by jste chtěla ještě dosáhnout?**

To je otázka, na kterou vám přece nemůžu úplně prozradit odpověď. Určitě bych chtěla, aby náš ústav byl uznávanou vědeckou institucí doma i v zahraničí, chtěla bych ještě publikovat několik zajímavých a důležitých prací. Pak bych chtěla, aby moji lidé, kteří se mnou pracují, mladí lidé, byli úspěšní ve vědě. Je můj cíl, aby se alespoň někteří z nich stali vedoucími výzkumnými pracovníky. Aby tak jako moje děti i moji žáci dosáhli úspěchů. Potom samozřejmě v EU a na mezinárodní úrovni bych ráda uspořádala nějaké akce, kongresy, symposia, sítě spolupráce v EU. Dále bych se chtěla věnovat domácí vědní politice, například doktorským programům, vědeckým hodnostem, projektům aplikace výsledků v praxi, zpřístupnění vědy mládeži a veřejnosti, to mě zajímá a tak bych se toho chtěla účastnit. V neposlední řadě se budu dále snažit, aby se moje celoživotní práce v základním výzkumu uplatnila v lékařské praxi, budu podporovat nové postupy a metody, které by mohly pomoci pacientům, například těm s onemocněním mozku a míchy.

## Prof. MUDr. Soňa Nevšímalová, DrSc.

Studia na Lékařská fakultě UK ukončila v roce 1963, atestovala z neurologie i z dětské neurologie. Profesorkou neurologie je od roku 1997. Stejněho roku se stala přednostkou Neurologické kliniky 1. LK UK v Praze. Je členkou mnoha odborných společností v ČR (Neurologická společnost, Společnost pro neurovědy, Společnost dětské neurologie, Společnost pro klinickou neurofyziologii) i v zahraničí (Mezinárodní společnost klinické neurofyziologie, Evropská neurologická a Pediatriká neurologická společnost, Evropská společnost pro výzkum spánku atd.). Její odborná a vědecká práce byla mnohokrát oceněna (1996, 1997, 1998, 2001, 2003 za nejlepší publikaci roku Českou neurologickou společností, v roce 1997 Českou společností pro neurovědy, v roce 1998 získala Cenu rektora UK). Získala též Cenu Americké neurologické akademie, která jí byla udělena při příležitosti 52. kongresu v San Diegu v roce 2000 za nejlepší práci v oboru spánkové medicíny toho roku. V roce 2000 získala též cenu Lady Pro udělovanou společností Comenius a v roce 2003 ocenění ministryně zdravotnictví ČR za vynikající práci.

Rozhovor byl publikován v červenci 2002.



## Neurologie mě vždycky přitahovala jako zajímavý a elegantní obor

Na začátku jsme měli jen kladívko a špendlík a museli vydedukovat, kterým směrem diagnostiku vést

### **NKC-ŽV: Jak jste se rozhodla pro studium medicíny?**

Kdybych měla říct úplnou pravdu, tak medicínu za mě rozhodli moji rodiče. Vždycky jsem ráda zpívala, nejdříve v Kühnově dětském sboru, pak v Českém pěveckém sboru. Měla jsem proto dilema, ráda bych se hudbě věnovala úplně. Otec ale usoudil, že musím mít něco, čím bych se užívala, a zpěv asi nebyl to pravé. A tak když jsem se rozhodovala, zvítězila medicína. Asi také proto, že můj strýček byl vysokoškolský profesor na 3. interní klinice. Ale kdyby bylo jenom na mně, nevím, jestli by to takhle dopadlo. Ale je to tak určitě dobře.

### **NKC-ŽV: Jak jste se potom dostala ke své dnešní specializaci – k neurologii?**

Chodila jsem ještě za studia do zájmového kroužku na neurologii k prof. Vymazalovi, který v té době ještě nebyl přednostou. Po promoci, když na klinice nebylo místo, jsem nastoupila na Biologický ústav na genetiku. Současně jsem ale stále pracovala i na neurologii, takže když se na Neurologické klinice uvolnilo sekundářské místo, měla jsem už první atestaci. Neurologie mě vždycky přitahovala jako zajímavý a elegantní obor, který se zabývá tím nejcennějším a nejsložitějším orgánem, který člověk má. V té době ještě nebyly takové možnosti, jaké jsou teď: zobrazovací metody s magnetickou rezonancí, pozitronovou emisní tomografií atd. Měli jsme jen kladívko a špendlík a museli vydedukovat, kterým směrem diagnostiku vést. Bylo to nesmírně zajímavé, náročné na uvažování a někdy i napínavé.

### **NKC-ŽV: Přednosta prof. Vymazal byl člověk, který vás sem přivedl, nebo to bylo čistě vaše rozhodnutí?**

Neurologie se mi vysloveně líbila, už když jsem studovala. I kolektiv, který jsem poznala, mi byl sympatický. A potom to byl moment spánku, který mě pro neurologii získal úplně. Mým největším učitelem a zároveň i nejlepším přítelem byl doc. Bedřich Roth. Byl nesmírně laskavým, skromným a velkorysým člověkem se širokým rozhledem. Byl to pravý vědec, uznávaný v zahraničí více než v ČR. Vedl moje první vědecké kroky, naučil mě preciznosti a soustavnosti. Umožnil mi i účast na zahraničních kongresech spánkové medicíny v době, kdy cesty na Západ byly ještě vzácností. Vedl mě k soustavné publikační práci, a jestli někomu vděčím za to, že jsem něčeho v životě dosáhla, tak určitě jemu.



**NKC-ŽV: Takže on působil jako katalyzátor?**

Na klinice byla spánková laboratoř, jedna z nejstarších ve střední Evropě. Právě na podzim roku 2001 jsme díky doc. Rothovi slavili padesátileté výročí spánkové medicíny v naší republice. Jsem ráda, že jsem mohla být jeho žačkou. Myslím, že naše spolupráce byla prospěšná pro nás oba. Šlo spíše o symbiózu.

**Působilý v této oblasti i další ženy, nebo jste byla jedna z mála?**

Ve spánkové laboratoři jsem pracovala jako jediná, jinak je neurologie naopak velice feminizovaná. Nedovedu říci přesně, ale myslím, že 60–70 % neurologů tvoří ženy. Při konkurzním řízení se přednostově někdy brání feminizaci a nezřídka bývají upřednostňováni muži. Dokonce i při přijímacím řízení na lékařské fakultě byla doba, kdy muži byli zvýhodňováni vůči ženám bodovým indexem, aby se zabránilo hrozící feminizaci medicíny.

Dnes jsou ve vědě jiné možnosti pro práci i větší chuť pracovat

**NKC-ŽV: Které další změny vnímáte ve svém oboru jako nejzásadnější ve srovnání s dobou před rokem 1989?**

Došlo ke spoustě pozitivních věcí. Otevřel se svět cestování, zahraniční spolupráce, objevilo se množství grantů. Jsou jiné možnosti pro práci i větší chuť pracovat. Např. vybavení laboratoří je z větší části pořízeno z grantových projektů nebo výzkumných záměrů (jak víte, zdravotnictví není „nadpřilíš“ financované). To je ohromná pomoc. Máme velké množství postgraduálních studentů a snažíme se, aby každý doktorand měl aspoň jednou za tři roky možnost vyjet někam do zahraničí. To se nám daří. Jen za poslední měsíce máme dvě nabídky: dvouletou stáž ve Washingtonu a roční pobyt na Standfordské univerzitě.

**NKC-ŽV: A jak se vám daří navazovat zahraniční spolupráci?**

Myslím, že velmi dobře. Řeknu vám něco o klinice, abyste si udělala představu: je tady množství nesmírně chytrých lidí, resp. osobností. Neurologie se dnes rozpadá na řadu podoborů, většina z nich je na klinice zastoupena a dohromady vytvářejí takovou mozaiku. Mám dojem, že pokud se týká diagnostické šíře, je naše klinika opravdu unikátní. Máme pět celostátních center se zaměřením na demyelinizační onemocnění, extrapyramidové choroby, nervosvalovou a cévní problematiku a centrum pro poruchy spánku. Všichni, kteří vedou centra, mají množství zahraničních kontaktů. Např. docentka Havrdová má jeden z největších světových souborů pacientů s roztroušenou sklerózou léčených nejmodernější technikou autologní transplantace. Prof. Růžička je zapojen do Evropského registru nemocných s extrapyramidovými chorobami a podílí se na výzkumu v rámci 5. Rámcového programu EU. Ve spánkové medicíně si na zahraniční kontakty také nemůžeme stěžovat. Více než 10 let máme úzkou spolupráci se Standfordskou univerzitou, měli jsme i některé společné granty, ze kterých vzniklo mnoho publikací.

Nedávno jsme např. dostali nabídku multicentrické spolupráce v rámci 6. Rámcového programu EU, které se účastní celkem 13 evropských států. V minulých letech jsme organizovali i řadu mezinárodních kongresů. V roce 2004 budeme v Praze pořádat Evropský kongres o výzkumu spánku a v roce 2003 Pražské sympozium dětské neurologie, kde bude na programu také spánková problematika. Mám dojem, že na nedostatek spolupráce se zahraničím si vůbec nemůžeme stěžovat, což je jistě dobře. V posledních čtyřech letech jsem pracovala v Scientific Committee Evropské společnosti pro výzkum spánku a s tím také souvisela práce s přípravou předchozích kongresů.

## Je důležité udržet harmonii kolektivu

### **NKC-ŽV: Vy jste zmiňovala, že vaši kolegové jsou obrovské osobnosti. Jak se takový kolektiv utváří, kde si hledáte nové lidi? Jak si hledáte nové doktorandy a jak se jim potom věnujete dál?**

Na kolektiv máme ohromné štěstí. Myslím, že základ byl dán už před mnoha lety, možná desetiletími, stále ale přicházejí noví a vynikající jedinci. Někteří přes PhD. studium, jiní např. přímou cestou z Homolky a to dokonce téměř za poloviční plat. Možná že ne každý ví, že v nemocnici Na Homolce mají dvakrát takové platy než ve školství. Přesto se najdou lidé, které baví učit studenty a vědecky pracovat i za podstatně nižší peníze. Není to ale vždycky snadné a pevně věřím, že finanční nerovnováha mezi školstvím a zdravotnictvím je jen přechodná. Co se týče našich doktorandů, máme také ohromné štěstí. V naprosté většině jsou nesmírně pracovití, obětaví a ohromně zapálení pro věc. Přesto, že berou stipendium na hranici životního minima (pět nebo šest a půl tisíce korun), pracují až 12 hodin denně a odvádějí vynikající práci. Záleží na tom, do jakého kolektivu se dostanou, jak je práce těší a jaké mají výsledky. Samozřejmě že někdo z nich občas odchází: třeba na stálé místo, ženy na mateřskou dovolenou, někteří jen dočasně – na zahraniční stáž. Od nového školního roku k nám přijdou na PhD. studium dva noví kolegové, oba už ale na klinice pracovali během studia a jeden z nich dokončil vynikající diplomovou práci. Mladí lidé jsou to největší bohatství, které na klinice máme, a toho si nesmírně vážím.

### **NKC-ŽV: Jaké vlastnosti nejvíce oceňujete, co si myslíte, že je základem té spolupráce?**

Určitě je to kolegiálnost. Kdybych měla vážit, jestli jsou důležitější intelektové nebo charakterové vlastnosti, myslím, že mnohdy bych dala přednost charakterovým. Snažíme se posuzovat každého člověka z komplexního hlediska. Nejen jeho vědomosti a schopnosti, ale i povahu. Je důležité udržet harmonii kolektivu a přitom doplnit chybějící mezery mozaiky. Člověk už instinktivně vycítí, kdo do kolektivu zapadne a kdo se do něho nehodí.

### **NKC-ŽV: Takže tady pěstujete spíše spolupráci a určitou podporu než soutěživost?**

To se tak jednoduše nedá říci. Tím, že naprostá většina z nás má svůj okruh působnosti v některém z center, diagnostických laboratoří nebo klinických pracovišť, tu není neváživost jednoho na druhého. Každý přeje úspěchy

tomu druhému možná také proto, že je to oblast trochu jiná než ta jeho. To je ten princip zmíněné mozaiky. Jistě se ale uplatňuje i vliv tradice kolegiality a zdravé soutěživosti, která na klinice vždycky byla. Poslední roky byly pro kliniku jistě úspěšné. Mnozí získali nejrůznější ocenění, vzrostla publikační aktivita, rozšířila se spolupráce se zahraničím, zvýšila se prestiž kliniky.

Na klinice jsem obklopena spíše bezdětnými, rozvedenými a svobodnými ženami

**NKC-ŽV: Vy už jste zmiňovala, co potenciálně je nebo může být problémem. A to je jiná kariérní cesta u mužů a žen, protože se to láme okolo mateřství. Myslíte si, že mateřství nutně musí narušit kariéru?**

Já si myslím, že to nemusí narušit, ale bohužel v 60–70 % případů k tomu dojde. Asi to hodně závisí na tíživosti každé ženy, jak a v čem se chce více seberealizovat. Určitě to skloubit jde. Teď je také jiná doba než dříve. Když jsem měla děti já, maximum, co jsem byla doma, bylo 6 měsíců. Potom se mi o děti pomáhala starat matka nebo jsem měla přes den někoho na hlídání. Mladší syn dětský kolektiv vůbec nesnášel, byl stále nemocný. Dnes matky zůstávají s dětmi daleko déle doma. Máme tady např. dvě kolegyně, které jsou na mateřské dovolené a na kliniku docházejí jednou týdně na úvazek 0,1 nebo 0,2. Není to ale řešení na dlouho. Člověk by se měl vždycky snažit, pokud to jde, pracovat na klinice naplno.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že by bylo přínosné, kdyby se ženy už v průběhu mateřské začaly pomalu navracet do pracovního procesu?**

Určitě ano. Je to výhodné pro obě strany. Jednak na pracovišti vědí, že existuje zájem o to, co nejdříve se vrátit, a na druhé straně má i žena pocit, že úplně neztratila kontakt. Nutí ji to se vzdělávat, hledat si na internetu, sledovat literaturu apod. Dva tři roky je hrozně dlouhá doba, člověk zapomene spoustu věcí a málo si pak věří.

**NKC-ŽV: Máte zkušenost, že ženy zůstaly takhle dlouho na mateřské dovolené?**

Co si pamatuji, dost jich i odešlo na nějaké poliklinické pracoviště, kde to není tolik zatěžující. Musím říci, že na klinice jsem obklopená v mladší generaci spíše bezdětnými, rozvedenými a svobodnými ženami, u mužů je to jiné – mají většinou jedno nebo více dětí.

**NKC-ŽV: Vidíte to vy osobně jako problém? Zdá se, že pokud žena chce dělat vědeckou kariéru na velmi vysoké úrovni, tak se pro ni stává téměř nemožné mít zároveň rodinu?**

Složitě to určitě je, ale problém není nepřekonatelný. Záleží také na zázemí, jaké žena má, ale určitě je nejdůležitější její vůle a rozhodnutí, co chce dělat a čeho chce v životě dosáhnout. Samozřejmě je špatné, když na to děti doplácí. Myslím si ale, že obojí se v životě dá skloubit.

**NKC-ŽV: Z toho, co říkáte, to ale vypadá tak, že ženy, které chtějí mít plnohodnotnou kariéru a dosáhnout až na špičku, dojdou k rozhodnutí buď mít děti, anebo budovat kariéru?**

Tak jsem to nemyslela. Mateřství k životu určitě patří. A zároveň si myslím, že málokterá žena je uspokojená jen pracovním životem. Rodinné zázemí, teplo domova, děti, dětský smích, to potřebuje k osobní spokojenosti každá. Zvláště když dojde do věku kolem čtyřiceti let, pocit samoty je o mnoho silnější a nakonec se to může negativně odrážet i v práci.

**NKC-ŽV: Domníváte se, že stávající evropský výzkumný prostor je nastaven tak, že v něm skutečně existují rovné příležitosti?**

Nevím, jestli vás tím potěším, ale myslím si, že kdo chce něco dokázat, tak to dokáže a nezáleží na tom, jestli je žena nebo muž. Žena to má ale většinou těžší. Např. v Evropské společnosti pro výzkum spánku je prezidentkou žena – Švýcarka a její vědeckou sekretářkou je také žena – Finka. Organizují samostatná sympozia – Ženy a věda, podporují program EU orientovaný na poruchy spánku u žen apod. Nikdy jsem nepatřila mezi feministky a ani nevím, jestli takto jednostranně orientované programy jsou správné. Když se např. organizoval světový kongres IBRO, bylo řečeno, že mezi zvanými řečníky by měla být alespoň jedna žena. Samozřejmě je to někdy příjemné.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že je mechanismus nastaven tak, že jsou podmínky rovné?**

Určitě tehdy, když už člověk něco dokázal. Možná že podmínky jsou ztížené při startování kariéry. Když do konkurzu přijde 28letý muž a 28letá žena, která má jedno nebo dvě děti, tak člověk dá podvědomě přednost spíše muži, od kterého očekává větší pracovní výkon. Na klinice by měl každý pracovat naplno, dnes už se nedají velké úlevy tolerovat.

**NKC-ŽV: Pokud vám přijde uchazeč otec, zeptáte se ho, kdo zabezpečí jeho dítě?**

Když přijde muž... Nedávno tu byl mladý lékař, nejdříve pracoval v Kanadě, pak ve Francii. Zeptala jsem se ho na dřívější práci, její orientaci i na plány do budoucna. Zeptala jsem se i na to, jestli je svobodný nebo ženatý a zda má děti. Ale neptala jsem se, zda mu někdo zabezpečí dítě. U žen se na podobné věci také neptám.

Školitel musí být dobrým klinikem a zároveň intenzívně vědecky pracovat

**NKC-ŽV: Bude startovat 6. Rámcový program. Budete se snažit o vytvoření nějaké sítě excelence se zahraničními partnery?**

Zatím na klinice formulář sítě excelence vyplnila jedna PhD. studentka a já jsem dostala nabídku, abych se účastnila společně s 12 dalšími evropskými odborníky multicentrického výzkumu spánkových poruch. Samozřejmě že

jsem souhlasila. Vyplňovali jsme formulář s návrhem nedávno na kongresu v Reykjavíku do půl čtvrté do rána. Prof. Růžička se účastnil s extrapyramidovou problematikou už 5. Rámcového programu a bude asi pokračovat i v připravovaném 6. Rámcovém programu. Do tohoto programu jsme byli zapojeni i s dětskou neurologickou problematikou.

**NKC-ŽV: Součástí vaší práce je pedagogická činnost, viděla byste nějaké zásadní změny v přístupu studentů po roce 1989, jsou například ambicióznější, vědí, co chtějí?**

Určitě jsou ambicióznější a většinou daleko sebevědomější, možná že i sobečtější. Ti, kteří používají internet, mají daleko větší možnosti získávání informací a díky vypisovaným stážím se dostanou – alespoň část z nich – už za studia i do zahraničí.

**NKC-ŽV: Funguje to u vás tak, že když si studenty vyberete na doktorandské úrovni, tak je dostanete pod svůj patronát a vychovááte si je dál? Mám z toho správný dojem?**

Ono to tak musí být. Nejlepší je, když je známe už od studií a pracují s námi alespoň jeden dva, někdo i tři roky před ukončením medicíny. Tři roky je na PhD. studium hrozně málo. Za tři, nejpozději za čtyři roky musí dokončit doktorandskou práci, ale mohou ji obhájit pouze tehdy, když mají tři publikace v impaktovaných časopisech, a to mladý člověk sám nemůže zvládnout. To je vyloučené. Musí mít svého školitele – mentora, který ho vede, pomáhá mu, třeba i s kontakty v zahraničí. Bez oboustranné symbiózy to prostě není možné.

**NKC-ŽV: A tahle spolupráce je nějakým způsobem institucionalizována, že studentovi řeknete, že si musí nějakého mentora najít, aby výsledku dosáhl, nebo to jde přirozenou cestou?**

Když se hlásí na PhD. studium, musí mít svého školitele, svůj plán a alespoň rámcově vědět, čeho chce za tři roky dosáhnout. Také musí mít od svého školitele doporučení a potvrzení, že se o něj bude po tuto dobu starat. Student potom podává každý rok hlášení, jak ve svém plánu pokračuje, jaké zkoušky udělal, jaké má publikace apod. Nevím, jestli u všech oborů existují stejně přísná pravidla, kdo může být školitelem. Ale když si uvědomíte, že mají vypracovat tři práce, které budou publikovány v zahraničních impaktovaných časopisech, tak školitel musí být nejen dobrým klinikem, ale musí hlavně intenzivně vědecky pracovat a publikovat. Proto jsou nastavena kritéria, kdo může být školitelem.

Byla jsem tam jediná Evropanka...uvědomila jsem si, že to byl veliký úspěch

**NKC-ŽV: V roce 2000 jste dostala cenu Lady Pro, to je ocenění přímo pro ženy?**

Ani nevím, jak jsem k tomu ocenění přišla, někdo mě určitě na cenu navrhl. Bývá to každý rok v listopadu ve

Španělském sále. Vyhláší se ceny nejlepším podnikům a při této příležitosti je i zvláštní soutěž – deset nejúspěšnějších žen. Tenkrát tam byla se mnou i Lucie Bílá, různé podnikatelky, ale i jiné profese, byla jsem jedinou lékařkou. Osobně si mnohem více vážím Ceny Americké neurologické akademie za nejlepší práci v oblasti spánkové medicíny, kterou jsem dostala ve Spojených státech ve stejném roce.

**NKC-ŽV: A jak jste byla nominována na tuto cenu?**

Musím říci, že to nebyla jenom moje zásluha. Spolupracujeme mnoho let se Standfordskou univerzitou a cena byla udělena za naši společnou práci.

**NKC-ŽV: Je toto ocenění pro vás nejcennější?**

Asi opravdu ano. Tenkrát, když se v San Diegu cena vyhlášovala, byla jsem jediná Evropanka, všichni ostatní byli ze Spojených států. Uvědomila jsem si, že to byl veliký úspěch.

**NKC-ŽV: Jaké plány máte do budoucna?**

Nezáleží to jenom na mně. Podařila se mně už v minulých letech na klinice řada věcí: vybudovat ambulanci, monitorovací jednotku, zařídit počítačově vybavenou seminární místnost pro PhD. studenty, vybavit technikou posluchárnu, sehnat nové přístrojové vybavení pro neurofyziologické laboratoře. Určitě to není všechno. Klinika je umístěna v překrásné, památkově chráněné historické budově – dříve to byl klášter – a byla bych strašně moc ráda, kdyby se mi podařilo ve spolupráci s Všeobecnou fakultní nemocnicí a Ministerstvem zdravotnictví v rekonstrukci kliniky pokračovat. Zmodernizovat lůžkovou část, vybudovat rehabilitaci, zútlunit rajskou zahradu uvnitř kliniky a používat ji pro pacienty i jejich návštěvy, a pokud by to bylo možné, získat finance i na opravu fasády. To by bylo ohromné a pro kliniku nesmírně přínosné. Asi budu v příštích dvou letech hodně zaměstnaná přípravou obou kongresů, hlavně tím evropským. Asi si dovedete představit, že na klinice, která má více než 90 lůžek, 35 lékařů a kolem 150 sester, rehabilitačních pracovníků a laborantek, je spousta práce. Také mám na starosti několik postgraduálních studentů, kterým se musím věnovat. Bohužel na samotnou vědeckou práci mi zbývá mnohem méně času než dříve. Je to dnes práce spíše koordinační a manažerská, o to víc mám radost z úspěchu mladších kolegů. Snažím se jim zajistit co nejlepší podmínky pro práci a časově usměrnit i jejich zahraniční stáže. Dost času mi zabere i výuka – přednášky a zkoušení našich i zahraničních studentů a samozřejmě nesmírná spousta schůzí, které souvisí s mými aktivitami. A pokud by vás zajímaly moje plány na nejbližší týdny červencové dovolené – budu se čtrnáct dnů starat o malou Aničku, které se v nejbližších týdnech narodí nový bratříček. Jak vidíte, naše rodina se pomalu rozrůstá. Na Šumavu se už moc těším.



## Martina Pachmanová, Ph.D.

Martina Pachmanová, Ph.D. (1970) je historička umění, kurátorka a umělecká kritička. Vystudovala obor Dějiny umění a estetika na FF UK, kde v roce 2003 obhájila také svou dizertační práci. Je držitelkou několika badatelských stipendií včetně grantu Research Support Scheme (1998) a grantu Fulbrightovy nadace (v akademickém roce 2000/1 pobývala na Harvard University). Od roku 1996 působí jako odborná asistentka na Katedře dějin umění a estetiky na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze, kde současně od loňského roku vykonává funkci prorektorky pro mezinárodní spolupráci a styk školy s veřejností. V posledních letech příležitostně přednáší na pražských pobočkách některých amerických univerzit (New York University, University of Washington, American University). Ve své vědecké práci se zabývá především otázkami genderu a feminizmu v oblasti moderního a současného vizuálního umění a kultury. Pachmanová je autorkou řady studií, publikovaných v českém a anglickém jazyce, a tří knih – Volnost v pohybu: Hovory o feminizmu, dějinách a vizualitě (Praha: One Woman Press 2001), Neviditelná žena: Antologie současného amerického myšlení o feminizmu, dějinách a vizualitě (Praha: One Woman Press 2002) a Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu (Praha: Argo 2004).

Rozhovor byl publikován v listopadu 2002.





## Jediné, pravé a pravdivé dějiny zkrátka neexistují

Dějiny umění měly příchut' buržoazní a dekadentní vědy

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta ke studiu dějin umění?**

Studovat dějiny umění jsem se rozhodla brzy, bylo mi tehdy šestnáct. Od okamžiku, kdy jsem vstoupila na gymnázium, mi bylo jasné, že se moje kroky budou ubírat humanitním směrem. Bavily mě jazyky, literatura a dějepis, a protože jsem se již tehdy přátelila s lidmi, kteří měli k umění velmi blízko, začala jsem se zajímat o něco, co si ce tehdy gymnaziální výuka nezahrnovala, ale co mě opravdu chytlo za srdce. Dějiny umění byly v osmdesátých letech okrajová disciplína, jako studijní obor se tehdy otevíraly jednou za pět let a tomu také odpovídalo jeho okrajové postavení na Karlově univerzitě. Byl sice oficiálně pojmenován „Věda o výtvarném umění a marxistickoleninská estetika“, jelikož dějiny umění tehdy v sobě pro oficiální místa měly příchut' buržoazní a dekadentní vědy (ještě teď mi z toho běhá mráz po zádech!), ale to, co jsme se učili, mělo s režimní ideologií jen málo společného a i v době pozdní normalizace se na katedře udrželi mnozí významní odborníci. Když jsem začala studovat, měla jsem jen mlhavé představy o tom, o čem a k čemu vlastně studium dějin umění je. Vzhledem k relativně uvolněné situaci na katedře a i díky listopadovému převratu, který přišel v mém druhém ročníku, jsem ale měla brzy možnost si dějiny umění v teorii i v praxi dobře osahat.

### **NKC-ŽV: Objevily se ve vašem životě významné osobnosti, které vás vedly k rozhodnutí věnovat se právě tomuto oboru? Jaký vliv má podle vás v utváření vědeckých pracovníků a pracovníc „rolový model“?**

Významné osobnosti dějin umění pro mě, možná paradoxně, začaly hrát důležitější roli až v době, když jsem už obor studovala, a možná je to tak dobře. Vždy jsem se bránila nechat se příliš ovlivnit autoritami, ačkoli – jak si dobře uvědomuji – je to často spíš přání než skutečnost. Všichni přímo či nepřímo podléháme nějakým modelům, ale já sama jsem si dosud jediný vzor nenašla. Snažím se učit se od ostatních, ale myslím, že je také důležité k jejich názorům přistupovat kriticky. Dějiny umění a umění obecně jsou navíc disciplínou, která tradičně lpí na silných, ba geniálních osobnostech, a já mám dojem, že právě to se jí zvláště během posledního století stalo trochu osudné. To, co nazýváte „rolový model“, navíc bylo a nadále je postaveno na svrchovanosti vědců-mužů, což je samo o sobě zvláště v souvislostech vaší iniciativy nadmíru problematické. Vzory jsou ale přes všechny mé výhrady důležité a mohou být velmi inspirativní, a to zvláště když narušují stávající status quo. Ovšem jen potud, pokud jejich nositelé (nebo nositelky) nepřerostou v nedotknutelné hlasatele jediného správného názoru.

### **NKC-ŽV: Jak se změnil váš obor za dobu, co v něm působíte, došlo k nějaké zásadní změně?**

Dějiny umění prošly v českém prostředí během posledních patnácti let zásadní transformací, která pozvolna za-

čala již před rokem 1989. Je to pochopitelně spojené s důležitou mezinárodní výměnou informací a odborníků, ale také s proměňujícím se historickým, společenským a kulturním vědomím. Možná že dějiny umění mohly ideologickému dozoru unikat lépe než třeba čistá historie, ale přesto v nich utkvěla mnohá schémata, která se dnes ukazují jako neudržitelná. Není to však jen otázka komunistické ideologie, nýbrž také otevírání se dějin umění jiným disciplínám, procesu, kterým v posledních desetiletích tento obor prochází i jinde ve světě. To souvisí jak s otázkami přehodnocení hegemonie západní civilizace a jejího otevírání se jiným kulturám, tak s problematikou samotného „čtení“ minulosti, což vede historiky možná ke znepokojivému, ale přesto nesmírně zajímavému vědomí o tom, že jediné, pravé a pravdivé dějiny zkrátka neexistují. To souvisí jistě i s genderem, který je ovšem v české kunsthistorické obci bohužel nadále spíš na okraji zájmu.

Stále je možné zaslechnout, že studentkám umění není třeba se tolik věnovat, protože stejně skončí u plotny

**NKC-ŽV: Jak vás vnímají vaši kolegové – jako ženu?**

Ve své práci jsem se jako žena nikdy nesetkala s tvrdým projevem diskriminace, ačkoli mnohé negativní a často sexistické poznámky na adresu žen jako skupiny či feminismu některé mé iniciativy doprovázejí. Nikdy ale neprostly tak daleko, aby mi moji práci znemožňovaly. To, že s mými názory mnozí moji kolegové nesouhlasí, ještě neznamená, že by ji zatracovali. Genderová a feministická analýza umění je pro mnohé z nich (a nemluvím jen o mužích) stále ještě nestravitelná, ale mám stále intenzivnější pocit, že se tu zájem o podobná témata zvyšuje. Zabývám se navíc řadou jiných věcí, které jsou – zjednodušeně řečeno – genderově daleko neutrálnější, a v této oblasti jsem se s tím, že jsem žena, nemusela konfrontovat nikdy.

**NKC-ŽV: Máte představu o tom, jak lze skloubit rodinný život s profesionální kariérou?**

Sama děti zatím nemám a jakékoli dilema, které by i jen vzdáleně souviselo s propojením soukromého života a kariéry, jsem nikdy neřešila. Nedokáži si představit být s partnerem, který by mou práci nerespektoval. Tam jsem vždy našla porozumění, stejně jako u svých rodičů, bez jejichž podpory bych mohla jen těžko vystudovat a později udělat některá zásadní rozhodnutí. Nemám teď na mysli materiální, ale psychickou podporu a zájem o věci, které dělám. A to i přesto, že jsou moji rodiče profesně na hony vzdáleni mému oboru.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na podobnou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Samozřejmě, a vnímám ji o to silněji, když kolem sebe vidím, že umělkyně tuto otázku poslouchají od prvního okamžiku, kdy se o nějakou nezávislou tvůrčí činnost snaží, a že je jejich práce často hodnocena jinak než práce

mužů. Bohužel musím z vlastní zkušenosti říci, že i dnes je možné zaslechnout, že studentkám umění není třeba se tolik věnovat, protože stejně dřív nebo později skončí u plotny. Netvrdím, že se tak despoticky a machisticky k adeptkám umění staví většina pedagogů-mužů, ale nějací takoví stále jsou.

**NKC-ŽV: Co by podle vás ženám usnadnilo sladit rodinu s vědeckou kariérou?**

Myslím, že je to především otázka proměny rodinného modelu, který je v Čechách stále ještě nesmírně tradiční. Ženy měly za socialismu možnost uplatnit se v pracovním procesu stejně jako muži, čímž se naše situace zásadně lišila od situace v západní Evropě a hlavně pak za oceánem. Bohužel se ale tato emancipace nijak nedotkla proměny genderových rolí v rodině. Ženy pracovaly na dvě směny, a ačkoli se to dnes alespoň v některých kruzích mění, starý model stále převažuje. Ženy jsou však nadále hůře placeny než muži, a ačkoli jsou některé obory velmi feminizované, jen málokdy lze vidět ženy ve vrcholných funkcích. To platí i v kunsthistorii. A jaké kroky zvolit? Nejsem bezvýhradní zastánkyní kvót, ačkoli si myslím, že v některých případech mají i ony své opodstatnění. Měly by ale být spojeny také s dalšími kroky k odstranění diskriminace, které by od základu pomohly odstranit stereotypní vnímání „ženskosti“ a „mužskosti“. Znamená to začít od vzdělání a výchovy k toleranci a otevřenosti a důsledně postihovat například ty zaměstnavatele, kteří odmítají dát práci vdaným nebo rozvedeným ženám s dětmi.

**NKC-ŽV: Máte za sebou profesionální úspěchy, hodně publikujete. Měla jste nějaké představy, jak toho všeho dosáhnete?**

Konkrétní představu a žádné velké ideály jsem na počátku neměla. To, co mě bavilo, jsem vždy dělala co možná nejzodpovědněji a s velkým nasazením, a když jsem dosáhla prvních úspěchů, jak říkáte, snažila jsem se je dobře zúročit, využít možností vycestovat a seznamovat se s jiným akademickým a životním prostředím.

**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Zanícení, pracovitost, úsilí a víra, že není dobré se vzdát, než se přesvědčím, že něco opravdu nejde. A také tvrdohlavost. Bez pomoci a podpory druhých by ale ani píle a pracovitost daleko nevedly.

**NKC-ŽV: Musela jste se někdy vyrovnávat s tlakem vašeho okolí nebo rodiny více konformovat k tradiční ženské roli?**

Měla jsem asi štěstí, ale podobné tlaky jsem nikdy příliš nepocítovala. Vyrostla jsem v docela tradičně uspořádané, „nukleární“ rodině, a ačkoli jsem si z ní odnesla některé genderové modely, s nimiž jsem se musela ve svém vlastním životě později potýkat, o tom, že by mě kdokoli do jakékoli role kdy tlačil, nemůže být ani řeč. Možná je to způsobené i tím, že mezi mými rodiči vždy existoval vcelku vyrovnaný partnerský vztah a že to, co oni během svého života díky společenské situaci profesně dělat nemohli, podporovali alespoň u svých dcer.

Mnozí studenti jsou názorově daleko otevřenější než profesionálové starších generací

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat zahraniční spolupráci?**

Vcelku dobře. Jak jsem už řekla, strávila jsem dlouhou dobu ve Spojených státech, což mi otevřelo cestu ke spolupráci s odborníky nebo s institucemi, z níž těžím nejen já, ale dnes i mí studenti. Často jsem zvaná na zahraniční konference či semináře a své kolegyně a kolegy z různých částí světa se pak také snažím zvát na oplátku do Čech. Co se týká mého působení na vysoké škole, zde samozřejmě existuje řada evropských iniciativ, které umožňují výměny studentů i pedagogů. V rámci programů, jako jsou Erasmus/Socrates nebo středoevropský CEEPUS, ale i formou reciprocity z naší školy každý rok vyjíždí na šedesát stážistů, a to jsme malá škola se čtyřmi stovkami studentů.

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ženy mají ve vašem oboru stejné podmínky s muži?**

Myslím, že na úrovni badatelské práce jsou podmínky srovnatelné. Daleko horší je to ale s uplatněním žen na vyšších akademických postech. Ředitelé galerií, muzeí a vědeckých pracovišť a vedoucí univerzitních kateder jsou nadále většinou muži. Tato situace dobře odráží také zastoupení žen v politice, které je například ve srovnání s nevládními organizacemi mizivé.

**NKC-ŽV: Jak se stavíte k mentoringu?**

Protože v současnosti působím na Vysoké škole umělecko-průmyslové a vedle toho příležitostně přednáším i na Filozofické fakultě UK a na několika amerických univerzitách, které mají v Čechách své programy, s mentoringem mám poměrně dost zkušeností. Chápu jej jako nedílnou součást své práce, která přináší užitek nejen studentům, ale i mně samotné. Sama se tak hodně učím, nehledě k tomu, že mnozí studenti jsou názorově daleko otevřenější než profesionálové starších generací, což se týká třeba i diskuse o otázkách genderu, feminismu či sexualitě a jejich dopadu na umění a kulturu.

**NKC-ŽV: Jaké máte cíle do budoucnosti? Čeho byste chtěla dosáhnout?**

Chci se nadále věnovat výzkumu genderu v oblasti vizuálního umění, zvláště v našem regionu. Během práce na své dizertaci, která nyní vyjde v knižní podobě, jsem narazila na řadu pozoruhodných a málo známých umělkyní, které působily v meziválečném Československu. Některým jsem se ve své práci již věnovala, ale na podrobné zpracování jich řada ještě čeká. Ráda bych se zaměřila právě na ně a doufám, že se mi na tento výzkum podaří získat grant. Od Moravské galerie v Brně jsem před nedávnem dostala nabídku uspořádat výstavu, která by reflektovala právě otázky „ženského umění“ či genderové politiky tohoto období. Snad se to podaří.

## RNDr. Věra Kůrková, DrSc.

**RNDr. Věra Kůrková, DrSc. je matematicka, vystudovala topologii na Matematicko-fyzikální fakultě UK v Praze (1967–1972). Věnuje se teorii nelineární aproximace a optimalizace, matematické teorii neuronových sítí a teorii učení. V současné době zastává pozici vedoucí oddělení Teoretické informatiky v Ústavu informatiky AV ČR, kde pracuje od roku 1990. Zároveň zastává pozici místopředsedkyně vědecké rady.**

Rozhovor byl publikován v lednu 2003.



## **Nikdy jsem netoužila po úspěchu, přála jsem si mít své dílo, takové moje duchovní dítě, které by mi dělalo radost**

Pro ženy mé generace byli vzorem otcové

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k matematice?**

Když mi byly čtyři roky a bratřív dva, vzali nás rodiče k fotografovi. Nevím, jestli to byl fotograf, nebo my děti, kdo si vybral hračky, s nimiž jsme vyfotografovaní: já držím počítadlo a bratr vláček. Ze mne se stala matematicka a z bratra konstruktér lokomotiv. Je to skoro, jako kdyby nám to daly sudičky do vínku. Matematikou jsem se ale začala víc zabývat až při řešení úloh matematické olympiády, díky níž se dala přečkat 9. třída. Na gymnáziu, které se tehdy jmenovalo Střední všeobecně vzdělávací škola, jsem po roce přešla do speciální matematické třídy. Ta třída měla úplně jinou atmosféru než ta předchozí, konečně mě to ve škole začalo bavit a našla jsem kamarády. Když jsem šla na vysokou školu, tak jsem o ničem jiném než o matematice neuvažovala. Byla krásná a hlavně nebyla deformovaná komunismem.

Myslím, že už nikdy nebude tolik matematiků, jako bylo v komunistických zemích. Komunisti nedůvěřovali inteligenci, ale potřebovali sputniky, atomové elektrárny a zbraně, a tak technickou inteligenci tolerovali. Americké univerzity jsou dnes plné vynikajících ruských matematiků. Dnes už není o studium matematiky takový zájem, protože je těžká a málo lukrativní.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Můj tatínek žil svou profesí a říkal mi, že člověk má mít své dílo, pro které žije. Když jsem napsala povídku, tak byl nadšen a říkal, že budu spisovatelka. Dodnes na něj vzpomínám s vděčností, a až napíšu monografii, věnuji mu ji. Nedávno jsem měla v ruce knihu od jedné americké matematicky o pár let starší než já a všimla jsem si, že jí také věnovala svému tatínkovi. Myslím, že pro mnohé ženy mé generace byli vzorem otcové, protože většina maminek v té době ještě byla v domácnosti. Pokud jde o matematiku, tak jsem se nesetkala s osobností, která by mi byla vzorem. Spíš naopak, snažím se dělat matematiku jinak než moji učitelé, méně formálně, více se zajímat o její motivaci, aplikace a historii. Moji učitelé, kterým se podařilo vycestovat v roce 1968, propagovali strukturalismus (teorii kategorií a struktur), což je směr, který je tak obecný a abstraktní, že se z něj vytratilo veškeré bohatství geometrických představ. Snad by se dal přirovnat k funkcionalismu v architektuře.



Zvládla jsem to sériově, nikoliv paralelně

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala Vy?**

Zvládla jsem to sériově, nikoliv paralelně. Po aspirantuře jsem neměla místo ve vědě, pracovala jsem jako programátorka. Nerada na to období vzpomínám, tehdy jsem si říkala, že to je očistec, nic hrozného se naštěstí nedělo, ale nebyl to radostný a tvořivý život. Byla jsem tři roky se synem doma, ráda bych zůstala doma i déle, ale už se mi nepodařilo mít další dítě, a tak jsem se z ekonomických důvodů vrátila do práce. Neměla jsem tam moc co dělat, takže jsem většinou chodila po obědě domů. Místo v Akademii věd jsem získala až po revoluci, v roce 1990. To už bylo synovi 13 let. Říkám doktorandkám, aby si užily mateřství, byly s dětmi doma, protože děti odrostou rychle a na vědu budou mít ještě spoustu času. Ženy přece většinou žijí déle než muži. Pokud má člověk dobrý základ (což jsem já měla, protože jsem publikovala už jako studentka), není problém se k vědě vrátit. Můj manžel je také vědec a syn je v doktorandském studiu, takže chápou, že podobně jako oni i já žiji svou profesí.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Vaše otázka mě překvapuje, já se soby vedoucí oddělení zajímám o rodinnou situaci mých mladších kolegů. Mnozí z nich poté, co jejich žena odejde na mateřskou a ztratí příjem (který je často vyšší než můj), jsou nuceni přivyknout si programování. To se pochopitelně odrazí na jejich pracovním výkonu. Jiní si u nás v ústavu užijí pár let doktorandského studia, ale když si chtějí pořídit byt a založit rodinu, odejdou do nějaké firmy, která jim platí mnohonásobně více, než kolik by si mohli vydělat ve vědě.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vlastní zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Lepší ekonomická situace střední třídy. Na Západě je běžné, že zaměstnané ženy ze střední třídy mají někoho na úklid a jídlo si objednávají z restaurace. Já jsem dlouhá léta všechna úklid dělala sama, až v posledních letech si беру na větší úklid paní, která uklízí mnohem lépe než já, a já si užívám dobrý pocit, že místo uklízení věnuji čas práci, která mne mnohem víc baví. Také by pomohlo, kdyby ústavy Akademie byly v centru města a ne na periferii. Mně trvá jedna cesta k nám do ústavu skoro hodinu, nejsem ale výjimka, většina vědeckých pracovníků dojíždí zdaleka, zatímco lidé z technické správy bydlí vedle na sídlišti. Nevím, jak bych zvládala dojíždění, kdybych měla malé děti.

Uvědomuji si, jak moc my ženy vděčíme za zlepšení svého postavení rozvoji techniky a medicíny. Ještě v polovině 19. století byl průměrný věk žen nižší než mužů, ženy byly skoro pořád těhotné a často umíraly při porodech. Domácnost bez automatických praček, ledniček, ústředního topení atd. byla i se služkou velká dřina.

Měla jsem možnost podívat se na matematiku zvenku v kontextu jiných věd

**NKC-ŽV: Máte za sebou velké úspěchy, zastáváte pozici vedoucí oddělení Teoretické informatiky v Ústavu informatiky AV ČR, jste členkou oborové komise GA AVČR, publikovala jste řadu odborných článků. Měla jste na začátku své vědecké dráhy nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Nepovažuji to za velké úspěchy, ale za normální kariéru. Snad jen jsem to stihla trochu rychleji, protože jsem do AV přišla až po čtyřicítce. Já jsem nikdy netoužila po úspěchu, přála jsem si mít své dílo, které by bylo takové moje duchovní dítě, které by mi dělalo radost. Když jsem studovala, představovala jsem si, že po studiu získám místo na fakultě nebo v Matematickém ústavu. V mé generaci se to ale nepodařilo skoro nikomu kromě komunistů. Dnes jsem ráda, že jsem se nějakou dobu matematice vůbec nevěnovala, protože mi to umožnilo podívat se na ni zvenku, v kontextu jiných věd, jejich aplikací a historie. Otevřelo mi to možnost dostat se k aplikované matematice a ke krásnému tématu matematické teorie učení a neuronových sítí.

**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Myslím, že hlavně nadšení a schopnost otevřít se intuici.

**NKC-ŽV: Setkala jste se někdy s tlakem více konformovat k tradiční ženské roli?**

Moje maminka mě vedla k tradiční ženské roli, dost jsem s ní bojovala. Jsem moc ráda, že dnes chodí na univerzitu třetího věku, myslím, že ji mrzelo, že nestudovala vysokou školu. Dodnes mě ale občas kritizuje za to, jak vedu domácnost. Také mi ale pomáhá, například mi peče vánoční cukroví (což mě nikdy nebavilo) a sehnala mi paní na úklid.

**NKC-ŽV: Zastáváte pozici vedoucí oddělení, což je u vědkyň stále neobvyklé. S jakými reakcemi se v této souvislosti setkáváte?**

S negativními reakcemi jsem se nesetkala, přestože se pohybuji mezi téměř samými muži. Dokonce mi pár kolegů řeklo, že jsou rádi, že dělám vedoucí oddělení. Ta funkce mi už byla nabídnuta před deseti lety, ale tehdy jsem ji odmítla. Nebyla jsem si jistá, jestli bych měla dostatečnou autoritu a sílu ustát různé střety. Když jsem tu nabídku dostala před dvěma lety, tak jsem ke svému překvapení zjistila, že mám chuť si to zkusit. Navíc jsem měla pocit, že je teď na řadě moje generace, aby na sebe vzala na čas břemeno zodpovědnosti, a že by byla zbabělost se tomu vyhnout. Mám ráda náš ústav a to mě motivuje snášet i administrativní zátěž.

Znám několik žen, které jsou ve vedoucích rolích velmi oblíbené. Snaží se spolupracovníky motivovat pozitivně a vytvářejí příjemnou přátelskou atmosféru. Setkala jsem se ale také s typy autoritativních panovačských žen.

**NKC-ŽV: Mohla byste říci něco o své práci ve vědecké radě ústavu a oborové komisi Grantové agentury?**

Práce ve vědecké radě u nás v ústavu mě těší, protože jsou v ní kolegové, kterých si vážím a s nimiž sdílím pocit

zodpovědnosti za náš ústav. Ale práci v oborové radě jsem považovala za naprosto neefektivní. Rozdělení malých finančních částek (pro celou matematiku, informatiku a fyziku včetně investic to bylo jen 6 milionů) věnovala neúměrně množství času řada lidí: navrhovatelé grantů, recenzenti a členové komise. Výsledek byl víceméně nahodilý, podle toho, jak moc byli nároční recenzenti, a tak se stalo, že řada velice kvalitních návrhů nebyla úspěšná. Považovala bych za spravedlivější rozdělit to malé množství peněz na knihy a cestovné všem vědeckým pracovníkům v poměru podle kvalifikačních stupňů, které jsou stanoveny na základě atestací. Soutěžit by se mohlo jen o investice. Ušetřilo by se tím velké množství času a energie.

Užívám si toho, že jsem vzácná

**NKC-ŽV: Žen ve vědě je málo. Jak vás podle vašeho názoru vaši spolupracovníci a spolupracovnice vnímají jako ženu?**

Velice příjemně, užívám si toho, že jsem vzácná. Často jsem jediná žena mezi zvanými přednášejícími nebo členy komise. Ráda si k takovým příležitostem беру dlouhé sukně a šperky, protože mně baví bořit stereotypy o tom, že žena a matematika nejdou dohromady. Těší mne, že do někdy příliš racionálního a kompetitivního světa vědy vnáším trochu intuice a spolupráce.

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ve vědě existují pro ženy a muže stejné podmínky?**

Myslím, že v dnešní době u nás ani v zemích, které navštěvuji, ženy diskriminovány nejsou. Snad jedinou výjimkou je dřívější odchod žen do důchodu, doufám, že se brzy zruší (ale obávám se, že mnohé ženy v neatraktivních profesích ho považují za výhodu).

Ani v době mého mládí ženy nebyly diskriminovány kvůli tomu, že byly ženy. Tehdy byli lidé diskriminováni z politických důvodů, muži i ženy. Většina mých přátel změnila místo ve stejné době jako já, na jaře roku 1990.

**NKC-ŽV: Jak vidíte postavení žen ve vědě? Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k jeho proměně?**

Samozřejmě že se situace zlepšuje. Předsedkyně AV se poprvé stala žena, několik ústavů má ředitelku. U nás v ústavu jsou 4 vědecká oddělení a 2 z nich vedou ženy. V oddělení Teoretické informatiky, které vedu, jsou z 12 doktorandů 3 dívky, zatímco z 13 vědeckých pracovníků jsem byla donedávna jediná žena, letos přibyla druhá tím, že se z jedné doktorandky stala vědecká pracovníce. Většina doktorandů od nás po dokončení postgraduálního studia odchází, lákadlo velkých výdělků v soukromých firmách je silné, ale myslím si, že dívky spíše zůstanou, protože u nás budou mít lepší možnosti práce na zkrácené úvazky než v některých firmách.

Hlavní prioritou je teď pro mne moje vlastní práce

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat spolupráci se zahraničními vědeckými ústavami s podobným zaměřením?**

Po mých přednáškách na konferencích ke mně přicházejí lidé, kteří se zajímají o mou práci, občas také dostávám e-maily od lidí, kteří ode mne něco četli. Mám dlouhodobou spolupráci s jednou italskou a jednou americkou univerzitou. Pobyty v zahraničí mi hodně daly, získala jsem tam inspiraci, rozhled, sebevědomí a doplnila si mezery ve vzdělání. Kromě toho jsem poznala, jak se žije v zemích, které nejsou poznamenány neblahým dědictvím komunismu.

**NKC-ŽV: Jaké máte cíle do budoucna? Čeho byste ještě chtěla dosáhnout?**

Sbíráím síly k napsání monografie. Část materiálu už mám v přehledových článcích, ale ráda bych z toho udělala jednotný celek. Současně bych přitom chtěla promýšlet některé problémy z teorie učení a geometrie vysokých dimenzí, která má jiné vlastnosti než ty, které známe z malých dimenzí jako jsou 2 (rovina), 3 (prostor) a 4 (prostorčas). Tato geometrie hraje důležitou roli v počítačové inteligenci, protože data, na základě nichž se různé výpočetní modely (jako například umělé neuronové sítě) učí, mají obrovské dimenze.

**NKC-ŽV: Jaké konkrétní plány máte v nejbližší době?**

Naštěstí se mi daří pravidelně získávat granty GA ČR, psaní návrhů a výročních zpráv mě ale stojí spoustu času. V roce 2001 jsem uspořádala 5. ročník jedné mezinárodní konference o neuronových sítích a genetických algoritmech. Měla jsem chuť si to zkusit a chtěla jsem něco udělat pro náš ústav. Konference se povedla, měla jsem skvělou sekretářku a kolegy, kteří mi pomáhali. Měli jsme 140 účastníků asi z 20 zemí, dostala jsem mnoho poděkování. Stálo mě to ale spoustu času na úkor mé vlastní vědecké práce a podruhé už se do tak velké akce nechci pouštět. Uvažuji o menším workshopu, tak pro 40 lidí, s užším zaměřením, bližším tomu, na čem sama pracuji. Ale hlavní prioritou je teď pro mne moje vlastní práce. Pravidelně pořádám jednu malou akci – několikadenní seminář na horách pro naše oddělení.

**NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu?**

Jsem ráda, že AV podporuje mladé vědecké pracovníky. Wichterleho cena, postdoktorandské granty a juniorské granty představují výrazné zlepšení finanční situace. Možná že by stálo za úvahu posunutí věkové hranice pro získání těchto grantů u žen, které přerušily kariéru na několik let z důvodu mateřské dovolené. Jiné zvýhodňování žen ale považuji za kontraproduktivní, protože by snížilo autoritu úspěšných žen, neboť by se nedalo rozlišit, které své postavení získaly díky talentu a práci a které díky zvýhodnění.



## Prof. MUDr. Terezie Fučíková, DrSc.

Vystudovala Fakultu všeobecného lékařství UK. Specializovala se na hepatologii se zaměřením na imunologii, v posledních letech je centrem jejího zájmu autoimunita z různých aspektů (teorie i praktická diagnostika a terapie). Úspěšně absolvovala atestace z Vnitřního lékařství I. a II. stupně a z Lékařské imunologie. V roce 1994 obhájila doktorskou disertační práci. V roce 1987 se stala docentkou v oboru vnitřní lékařství a v roce 1996 byla jmenována profesorkou v oboru imunologie. Oddělení klinické imunologie 1. lékařské fakulty a Všeobecné fakultní nemocnice vedla 10 let jako přímáčka, po ustavení Ústavu klinické imunologie jako přednostka do roku 2001. V současné době působí jako zástupkyně přednosty Ústavu imunologie a mikrobiologie 1. lékařské fakulty UK. Je členkou řady lékařských společností, od roku 2000 je předsedkyní komise pro habilitační a jmenovací řízení v oboru imunologie, od roku 2002 členkou oborových rad pro postgraduální PhD. studium biomedicíny (fyziologie a patologie člověka, molekulární a buněčná biologie, experimentální chirurgie). V roce 1996 získala cenu J. Lišky za monografii Klinická imunologie v praxi, 2000 cenu ČSAKI za nejlepší publikaci roku, v roce 2003 ocenění Předsednictva České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně a 3. cenu Internistické společnosti za účast v monografii Zima a spol. Laboratorní diagnostika (kapitola Imunologická vyšetření). V roce 2001 byla jmenována čestnou členkou Spolku lékařů českých a České společnosti pro alergologii a klinickou imunologii.

Rozhovor byl publikován v březnu 2003.



## **Žena muže bít nemůže, protože ho nepřemůže, ale ve vědě to neplatí**

Výzkum se nedělal pro impakt faktor ani citační index, dělal se bez stresu, ze zájmu a touhy po poznání

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k imunologii?**

Poslední rok na gymnáziu jsem se musela rozhodnout, zda mám vůbec nějaké šance dostat se na vysokou školu. V tehdejší době nerozhodoval jen prospěch a schopnosti, ale řada jiných všeobecně známých podmínek, které jsem v žádném aspektu nespĺňovala. Spoléhala jsem na obory, kde by talent mohl být brán v úvahu více než ostatní předpoklady. U mne přicházela v úvahu tehdy založená Vysoká škola tělesné výchovy, byla jsem aktivní v řadě sportů s poměrně dobrými výsledky. Podporu jsem měla i na gymnáziu, včetně slíbeného doporučení. Rovněž v hudební škole, kam jsem řadu let chodila na klavír, jsem byla vybrána k případnému dalšímu studiu na konzervatoři a byly mi navýšeny hodiny hry na klavír a hodiny teorie a zpěvu, abych byla dobře připravená. Mým koníčkem bylo malování, tam mě srdce táhlo nejvíce. Rodinná porada byla realistická. Pokusit se o přijetí na vysokou školu, která se hodí pro děvče: pedagogika, žádné sporty, co bych si počala, kdybych prodělala nějaký těžký úraz, hudba a malování mne neuživí. Medicína byla rodiči považována za příliš náročné a těžké studium. Rozhodně mi je nedoporučovali. Tak jsem se právě proto rozhodla pokusit se o tak náročné studium, kterému jsem byla ochotna obětovat všechny své záliby a koníčky, abych dokázala, že uspěji. Na Fakultu všeobecného lékařství jsem byla přijata v druhém kole po odvolání.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Z oboru jsem neznala žádné významné osobnosti, tehdy jsem žila jen sportem a obdivem k umění. Medicína pro mne byla příliš vzdálená a nedostižitelná. Během studia jsem se poměrně rychle orientovala a soustavně nacházela osobnosti a vzory, které jsem obdivovala a stále chová v úctě. Patřila jsem ke generaci, která osobně zažila velikány medicíny jako byli prof. Charvát, prof. Prusík, prof. Herles, prof. Jirásek a řada dalších. Věnovali se nám mimořádně poctivě a neshlíželi na nás z výšin. Ve všech oborech, teoretických i klinických, byla většina učitelů zaujata výukou a studiem medicíny. Výzkum se nedělal pro impakt faktor ani citační index, dělal se bez stresu, ze zájmu a touhy po poznání. Výsledky výzkumných studií nám učitelé sdělovali a tak nás postupně a nenásilně vtáhli i do oblasti vědecko-výzkumné. Pro radost z poznání. Obor, který jsem nakonec studovala nejvíce, byla imunologie. V této oblasti jsem měla velké vzory a mimořádně kvalitní učitele a vědce díky tehdejší Akademii věd. Byli to prof. Hašek, prof. Šterzl, prof. Hašková, prof. Romanovský a další. Chodila jsem pravidelně na jejich semináře, které mi pomáhaly najít cestu mezi teoretickou a klinickou imunologií. Na fakultě byl nosnou osobností prof.



John, který se nejvíce zasloužil o prosazení imunologie do studia medicíny v době, kdy v jiných zemích včetně dnes obdivovaných západních se tento obor rozvíjel pomalu a jen na teoretické bázi.

**NKC-ŽV: Jak se změnil váš obor za dobu vašeho působení, došlo k nějaké zásadní změně?**

Ve všech oborech medicíny, teoretické i klinické, došlo k převratným objevům a změnám. Imunologii nevyjímaje. V klinické imunologii jsme začínali jako povšečně orientovaní na možné imunopatologické procesy, dnes jsou specialisté v různých podoborech, imunoendokrinologii, neuroimunologii, gastroenterologii, nefrologii, nemluvě o transplantacní, onkologické a dalších. Není možné zodpovědně zvládnout takový rozsah nových znalostí a uvést je do klinického využití. V teoretické imunologii v základním výzkumu se obor rozvíjí na molekulárně biologické, genetické, biochemické, farmakologické úrovni. Výzkum se tak posunul exponenciálně. Česká imunologie má stále dostatek vynikajících vědeckých pracovníků díky líní Akademii věd. Máme velmi dobrou spolupráci ve výzkumu, vědě a zejména výuce s akademickými pracovníky. Nedovedu si představit rozvoj v naší klinické imunologii bez přispění prof. Tlaskalové, prof. Říhové, prof. Hořejšího a jiných. Je jich mnoho. Jsem přesvědčená, že spolupráce mezi Akademií a Lékařskými fakultami je mimořádně dobrá.

**NKC-ŽV: Žen ve vědě je málo. Jak vás podle vašeho názoru vaši spolupracovníci a spolupracovnice vnímali jako ženu?**

Nikdy jsem neměla pocit, že by moji spolupracovníci posuzovali moji práci podle jiných kritérií než obvyklých. Podporu jsem v nich samozřejmě měla, jinak by se mi nepodařilo dosáhnout v oboru uznání. Dávno neplatí, že člověk dokáže něco významnějšího zcela sám, vždy musí být obklopen stejně pracovitými a nadanými jedinci a mít zajištěnu jejich spolupráci. Medicína a věda nejsou sport nebo umění, kde by se uplatnil jedinec. Vždy se jedná o dobrou spolupráci a vzájemnou pomoc lokální, národní i mezinárodní. Pak se dostávají úspěchy.

**NKC-ŽV: Měla jste na začátku své vědecké dráhy nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Myslím, že pokud jsem něčeho dosáhla, tak jenom proto, že jsem si potrpěla na poctivou a zajímavou práci, bez ohledu na to, že mě někdo ocení. Byla jsem sama sobě velkým kritikem. Mnohdy jsem vydanou publikaci nemožila ani číst, jak jsem se bála, že nebudu spokojena. Někdy až po roce jsem si něco odvážila přečíst a divila jsem se, že to bylo docela dobré. V životě a ani ve snu mě nenapadlo, že budu v této pozici, a ani jsem o to nestála.

**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Zamlada cílevědomost, výdrž a touha vítězit (ze sportu), zastara trpělivost a pokora.

**NKC-ŽV: Mohla byste popsat vaše zkušenosti s pedagogickou činností a prací ve vědecké radě?**

Mnoho dobrých myšlenek a návrhů, realizace obtížná. Vědecká či akademická půda by měla mít více samostatnosti při rozhodování, nepodléhat politickým náladám a tlakům. Politici by měli usilovat o přízeň na půdě odborně, všeobecně a filozoficky vzdělaných osobností, nikoli naopak.

Ženy musí podat stejně dobrý výkon jako muži,  
ale za mnohem tvrdších podmínek a odříkání

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala vy?**

Vdala jsem se během studia na medicíně, manžel byl lékař, znal problémy studia i medicíny. Děti jsem nerozmazlovala, byly velmi brzy samostatné. Pomáhaly obě babičky. Někdy více, jindy méně. Mám názor, že pokud se dítě vychovává příkladem, nemusí se moc mluvit. Obě děti včetně jejich partnerů a čtyři vnoučata miluji stejně, stále dělám pro rodinu více než pro sebe.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Máte pravdu – nikdy by mne nenapadlo zeptat se na to muže.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vaší zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Vždy jsem žertem mluvila o tom, že žena je osvobozena z valné části automatickou pračkou, grilem, polotovary a školní družinou. Dnes vím, že chybí dělba práce. Úklid domácnosti, praní, žehlení a další domácí práce by měly být svěřeny profesionálním pracovníkům (i mužům!). Vaření bych se nevzdala, stejně tak jako můj manžel.

**NKC-ŽV: Setkala jste se s tlakem naplňovat tradiční ženskou roli?**

Takový tlak existoval a stále existuje. Dnes již nepláči, ať pláče někdo jiný.

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ve vědě existují pro ženy a muže stejné podmínky?**

Nemyslím si, že by u nás byly ženy diskriminovány. Musí podat stejně dobrý výkon jako muži, ale za mnohem tvrdších podmínek a odříkání.

**NKC-ŽV: Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k proměně postavení žen ve vědě?**

Žena muže bít nemůže, protože ho nepřemůže, ale ve vědě to neplatí. V mém oboru jsou dokonce ženy aktivnější

O mladých lidech ve vědě: „Dejme jim peníze a dobrý morální příklad.“

**NKC-ŽV: Jaké máte cíle do budoucnosti? Čeho byste ještě chtěla dosáhnout?**

Mít kolem sebe schopné mladé spolupracovníky, spokojené, s neutuchajícím zájmem o medicínu, vědu a výzkum. Nemusí dosáhnout Nobelovy ceny, ale pracovat svědomitě a soustavně. Osobně bych ráda odešla s čistým štítem.

**NKC-ŽV: Jaké konkrétní plány máte v nejbližší době?**

Každý rok plánujeme grantové studie, bez grantových projektů se finančně neobejdeme a především bez nich nemůžeme řešit problematiku, která nás zajímá z klinického hlediska. Semináře konáme pravidelně řadu let. Konference se konají vždy ve spolupráci s odbornými společnostmi.

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat spolupráce se zahraničními vědeckými ústavy s podobným zaměřením?**

Využila jsem poměrně velké nabídky k zahraničním stážím pro lékaře z mého oddělení. Bohužel se nikdo nevrátil. Nyní není žádný problém v navazování mezinárodních kontaktů a spolupráce. Je na škodu, že nabídky nemohou být vždy využity nadanými a schopnými ženami, které mají část života vázánou na jinou, biologicky nezastupitelnou roli.

**NKC-ŽV: Jaké aktivity EU byste v případě žen vy osobně uvítala nebo doporučila?**

Možnost stáží a práce v zahraničí i s malými dětmi a manželem. Obráceně to snad většinou bylo i možné. Vytvořit aktivní mezinárodní ženskou organizaci, která by si tyto problémy vzala na starost.

**NKC-ŽV: Jak vidíte budoucnost nastupující generace?**

Jsem si jistá, že současná i budoucí generace studentů bude vysoce kvalifikovaná, i když jen úzce specializovaná. Rozhodně konkurenceschopná, pokud jde o intelektuální invenci. Poslední dva roky při zkouškách ze základů imunologie jsem mnohdy mimořádně potěšena znalostmi některých studentů a studentek. Učí se z cizojazyčných monografií, využívají internetu a mají vynikající všeobecný přehled. Samozřejmě jen malé procento, ale takto dobře připravené studenty jsme dříve neměli.

**NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu?**

Dejme jim peníze a dobrý morální příklad.

## Doc. RNDr. Ludmila Křivánková, CSc.

Doc. RNDr. Ludmila Křivánková, CSc. vystudovala obor biochemie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V roce 1974 obhájila dizertační práci v oblasti bioenergetiky a získala titul RNDr. Titul CSc. získala po obhajobě kandidátské dizertační práce v roce 1993, v roce 1997 se habilitovala na Masarykově univerzitě v Brně a získala docenturu. Pracuje v Ústavu analytické chemie Akademie věd České republiky v oddělení elektromigračních metod, v letech 1993 až 2001 zastávala funkci vedoucí oddělení. Určuje směry výzkumu v oblasti izotachforetických efektů v oblasti kapilární zónové elektroforézy a řeší úkoly s tím spojené. Přednášela na Masarykově a Mendelově univerzitě v Brně a nadále přednáší na Univerzitě Pardubice, vede diplomanty a doktorandy. Je autorkou a spoluautorkou 99 vědeckých článků, přehledů a kapitol v odborných publikacích z oblasti analytické chemie a elektroforézy, přednáší na mezinárodních konferencích, je členkou ediční rady mezinárodního vědeckého časopisu *Electrophoresis a Current Analytical Chemistry*. V současné době úspěšně absolvovala konkurzní řízení na post ředitelky Ústavu analytické chemie Akademie věd České republiky a od dubna 2005 tento ústav povede.

Rozhovor byl publikován v květnu 2003.



## Dlouho jsem byla jedinou ženou mezi muži

Již jako dítě mne zajímalo, jaké pochody se odehrávají v živých organismech

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k biochemii?**

Studovala jsem biochemii, studium jsem ukončila v roce 1971, do roku 1983 jsem pracovala ve svém oboru na Katedře biochemie. I když jsem patřila do týmu zabývajících se bioenergetikou, podstatnou částí mé práce byla i analytická biochemie, takže přechod na Ústav analytické chemie (UIACH) pro mne neznamenal až takovou zásadní změnu. Rozdíl byl spíše v tom, že v biochemii je analytika považována za nástroj k výzkumu, zatímco na UIACH pracujeme na vývoji nových analytických metod a principů. A teď k odpovědi na vlastní otázku. Již jako dítě mne zajímalo, jaké pochody se odehrávají v živých organismech, takže studium biochemie bylo jakýmsi logickým vyústěním tohoto zájmu. A výstup mé práce v oblasti analytické chemie k poznání v této oblasti také přispívá.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Na obor biochemie mne upozornil jeden asistent – anorganický chemik z Přírodovědecké fakulty. Přiznám se k tomu, že jsem o tomto oboru do té doby nevěděla, a nevěděli o něm v té době ani mí učitelé na střední škole.

### **NKC-ŽV: Žen ve vědě je málo. Jak vás, podle vašeho názoru, vaši spolupracovníci a spolupracovnice vnímali jako ženu?**

Tady bych asi rozlišila několik etap v životě ženy – žena svobodná a bezdětná, žena v určitém období po mateřské dovolené a žena, které již děti odrůstají nebo odešly z domova. Během studií jsem žádný rozdíl v přístupu učitelů k mužům a ženám nevnímala a nečekala jej ani ve své kariéře, což se ovšem ne vždy splnilo. Ještě za minulého režimu mi bylo sděleno, že muži snášejí nízký plat hůře než ženy, a proto dostane přidáno můj mladší kolega, ale já ne. Po návratu z mateřské dovolené byla moje situace ještě horší, můj šéf na bývalém pracovišti mi nechtěl dovolit žádné změny v pracovní době, které by mi mou situaci ulehčily (dojížděla jsem a vodila dítě do školky). A protože jsem nebyla spokojena ani s náplní své práce po mateřské dovolené, řešila jsem to odchodem z bývalého pracoviště. Se mnou odcházel ještě jeden zhruba stejně starý kolega, a je pravda, že na jednom z míst, o které jsme se ucházeli oba, se vedoucí týmu netajil tím, že naše kvality jsou srovnatelné, ale dá přednost muži před ženou. Na současném pracovišti jsem byla po léta jedinou ženou mezi muži, musela jsem si zvyknout na některé zažité zvyky mužské společnosti, ale dalo se to zvládnout. Snažila jsem se být rovnocennou členkou týmu a cenila jsem si právě toho, že jsem za ni byla považována. Výhody ani podporu jako žena jsem neměla, ale ani jsem o ně neusilovala.

**NKC-ŽV: Máte za sebou velké úspěchy, stala jste se docentkou, vydala jste mnoho článků a publikací. Měla jste na začátku své vědecké dráhy nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Jak jsem již předeslala, vystudovala jsem biochemii a tento obor mne nepřestal zajímat doposud, nicméně uplatnění jsem dosáhla v oboru analytické chemie. K tomu, aby člověk byl schopen publikovat v mezinárodních časopisech články, které budou v čelním proudu výzkumu, bylo zapotřebí nastudovat řadu věcí a stále si své znalosti doplňovat o nové poznatky. Představy o tom, čeho mohu dosáhnout, jsem neměla, jen jsem se snažila dělat dobře svou práci a z toho postupně vše další vyplynulo. Rozlišila bych zde dvě etapy života. Před rokem 1989 bylo zapotřebí k vybudování jakékoliv profesní kariéry spolupracovat s režimem, a protože jsem nebyla k této spolupráci ochotná, bylo jasné, že například o kandidatuře nemá smysl vůbec uvažovat. K tomu bylo zapotřebí v kruzích, ve kterých jsem se pohybovala, být členem KSČ nebo to aspoň dohánět různými funkcemi ve Svazu přátel Sovětského svazu či ROH. Byla jsem ráda, že alespoň dělám práci, která mne uspokojuje, o čemž si v té době řada mých kolegů nemohla nechat ani zdát. Po roce 1989 všechny tyto překážky podmiňující profesní růst padly. Někteří mí kolegové už nenašli odvahu ve vyšším věku předstoupit před různé zkušební komise a této nové příležitosti se nechopili. Možná bych tu odvahu nenašla ani já, ale byla jsem k tomu vybídnuta tehdejším ředitelem ústavu prof. RNDr. Petrem Bočkem, DrSc. i předchozím ředitelem a zakladatelem ústavu prof. Ing. Jaroslavem Janákem, DrSc., což pro mne byla nejen velká pocta, ale i výzva, a tak jsem se do toho pustila.

**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Určitě to bude pracovitost, snaha odvádět dobrou práci, spolehlivost, ale také ctířádost a cílevědomost. Navíc jsem měla štěstí, že jsem mohla pracovat s řadou velmi kvalitních lidí, a to jak po stránce odborné, tak lidské. Za velký kus svých pracovních výsledků vděčím právě jim.

**NKC-ŽV: Zastávala jste významnou pozici, vedoucí oddělení, a teď jste uspěla v konkurzu na ředitelku Ústavu analytické chemie AVČR, což je u vědkyň stále neobvyklé. S jakými reakcemi se v této souvislosti setkáváte?**

Sama sebe jsem nikdy nevyčleňovala z kolektivu jako ženu, a tak to, že jsem byla třeba jedinou ženou mezi vedoucími oddělení, beru jako skutečnost, která vyplývá z toho, že mému oboru se obecně věnuje, nebo donedávna věnovalo, málo žen. Pokud jsem někdy měla s nějakými muži problémy, ať už v oddělení nebo na ústavu, vyplývaly z povahy těch lidí samotných, protože problémy s nimi měli i muži. A pokud právě tito lidé nějakým způsobem dávali najevo svou mužskou nadřazenost, zase je to nutno přisoudit jejich neschopnosti používat ve sporu faktické argumenty. Postupně jsem pochopila, že jsou to lidé, kteří mají určité komplexy, a bylo mi jich spíše líto.

**NKC-ŽV: Mohla byste popsat a zhodnotit svou zkušenost s prací v oborové radě na Univerzitě Palackého, kde jste jediná žena mezi 13 muži?**

Je to jen logický důsledek toho, že v mém oboru má málo žen titul docent nebo profesor, nic víc.

Chtěla jsem si své dítě vychovat sama,  
mou tížďadostí bylo zvládnout vše bez pomoci

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala vy?**

Zvládat dobře péči o rodinu a práci je problematické pro každou ženu. Pokud má žena děti a nechce se jim od-cizit tím, že je svěří do péče někomu jinému, je to velké dilema a velká zátěž. Protože jsem sama poznala na vlast-ní kůži, jak velké odcizení to může být (od 6 do 12 let jsem bydlela u babičky a k rodičům jezdila jen na neděli), chtěla jsem si své dítě vychovat sama. Byl to neustálý stres a navíc dnes vidím, že řada věcí se měla nebo mohla dělat lépe.

Manžel mou práci toleroval, ale již na začátku manželství mi dal najevo, že péče o rodinu je záležitostí ženy, mužo-vou povinností je rodinu finančně zabezpečit. A musím přiznat, že mou tížďadostí bylo zvládnout vše bez pomoci, a k běžným povinnostem jsem si přidávala ještě řadu dalších. Myslím ale, že se mi můj přístup zúročil, protože se mi posléze dostalo velké podpory od mé dcery, která byla tím hlavním člověkem, který mi dodal odvalu pustit se do kandidatury, habilitovat se na docentku, přihlásit se do konkurzu na ředitelku. Jsem jí za to nesmírně vděčná.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Ano, ale platí to nejen ve vědě, ale třeba i ve sportu nebo v podnikatelské sféře, tedy všude tam, kde je zapotřebí většího nasazení.

**NKC-ŽV: Setkala jste se někdy s tlakem více konformovat k tradiční ženské roli?**

Život jsem brala takový, jaký je, a radovala se vždy z toho, co mi dopřál, ať už v práci nebo doma. Myslím si, že mám dobré manželství a funguje bez větších problémů, okolí ani širší rodinu jsem se svými problémy nezatěžo-vala. Občas někdo projevív úctu nad mými tituly či prací, ale myslím, že je všem celkem jedno, jak svou práci zvlá-dám, vypadáme navenek asi jako normální a bezproblémová rodina. Nemyslím si, že je dobrým řešením vzdát se rodiny pro kariéru, ale není také rozumné pověsit kvůli rodině profesi zcela na hřebík. Skloubit rodinu s profesí není vůbec jednoduché a žádný dobrý recept neznám. Ne každý muž dokáže zvládnout pocit, že hraje v rodině druhé housle, ne každá žena dokáže najít tu správnou rovnováhu ve vztahu s mužem. Musím přiznat, že man-želství, kde žena budovala nebo buduje svou kariéru a muž převzal hlavní péči o rodinu, se nakonec rozpadla, a myslím si, že hlavní příčinou bylo, že u jinak zcela rozumných lidí nakonec muž svou „podřadnou“ roli neune-sl a musel si své postavení nějak vykompenzovat.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vaší zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Myslím, že se nám dnes obecně žije lépe, a to vše nám ženám nahrává. V domácnosti máme řadu sofistikova-



ných pomocníků, kteří nám práci neobyčejně usnadňují a tím nás osvobozují od té nejhorší práce, do které se nikomu v rodině nechce, jako je třeba mytí nádobí. Na studiích jsou ženy mužům rovnocennými partnerkami, takže zbývá jen vyřešit harmonizaci v rodině. Tady bych asi považovala za rozumné mít představu o rozvržení práv a povinností už na počátku manželství či jiného partnerského vztahu. Kritickým obdobím ale zůstane příchod dětí, tam pak asi bude strašně záležet na povaze a vztahu partnerů, na jejich výchově, pohledu na svět, vztahu k práci a rodině. Nicméně věřím tomu, že klima, v němž dnešní mladí lidé vyrůstají, přispívá k tomu, aby svoji roli v práci i doma zvládali a dokázali se podělit o povinnosti takovým způsobem, aby žádný z členů rodiny, tedy ani děti, nebyl odsunut na vedlejší kolej.

## Muži mohou na kariéře pracovat systematicky a kontinuálně!

### **NKC-ŽV: Domníváte se, že ve vědě existují pro ženy a muže stejné podmínky?**

Myslím, že v obecné rovině mají ženy stejné podmínky jako muži, a pokud jde o vlastní vědeckou práci, žádný problém nevidím. Rozdíl je v obsazování vedoucích míst. Muži jsou podle mého soudu dravější a ženy méně průbojné a v určitém období jsou svazovány svými mateřskými povinnostmi. Nejde tedy o přímou diskriminaci, ale jakousi menší šanci se prosadit vedle mužů, kteří na své kariéře mohou pracovat systematicky a kontinuálně.

### **NKC-ŽV: Vnímáte nějaké genderové aspekty ve svém oboru? Myslíte si, že ženy volí jiné strategie a cesty ve své vědecké práci než muži?**

Chemie bývala pro ženy dosti náročným oborem, vzpomeňme si třeba na život Marie Curie-Sklodowské, a proto se jí, podle mého názoru, ani mnoho žen nevěnovalo. Dnes v oblasti těžké chemie také mnoho žen nenajdeme prostě proto, že je tato oblast neláká. Na druhé straně v analytické chemii, které se věnuji, se jedná o vývoj sofistikované instrumentace, studium procesů, vývoj metodik, a to je oblast, která dává šance jak mužům, tak ženám stejně. Pokud jde o mou vlastní zkušenost s mladými spolupracovníky v posledních letech, lepší zkušenosti jsem měla s ženami, které k práci přistupovaly zodpovědněji.

### **NKC-ŽV: Jak vidíte problematiku žen ve vědě? Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k proměně postavení žen ve vědě?**

To si netroufám posoudit, pohlaví autorů odborných článků v angličtině se ne vždy dá poznat. Na konferencích stále převažují muži, ale to je dáno tím, že tento obor stále zajímá více mužů. Je vždy důležité, jaké výsledky práce přináší bez ohledu na to, zda je autorem muž nebo žena. Jen ženy to mají v určitém období trochu složitější. Na druhé straně návrat po mateřské může ženu aktivovat k většímu pracovnímu úsilí.

**NKC-ŽV: Jaké aktivity EU byste v případě žen vy osobně uvítala nebo které byste doporučila?**

Nemám ráda hurá akce nikde a nejsem ani pro pozitivní diskriminaci. Výsledky práce by měly hovořit za každého, ať již jde o muže či o ženu. Pokud by ovšem někde byly podmínky v kolektivu vyloženě namířené proti ženám a neumožnily jim samostatně pracovat a budovat kariéru, považovala bych za rozumné na tuto skutečnost poukázat a případně věc prověřit či prodiskutovat na nějaké vyšší úrovni.

Když se mladý člověk dostane do týmu,  
který dělá kvalitní výzkumnou práci, má vyhráno

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat spolupráci se zahraničními vědeckými ústavy s podobným zaměřením?**

Tady bych se jako žena nevyčleňovala, jakákoliv odborná spolupráce je závislá na odborných a lidských vlastnostech jednotlivce. Výsledky spolupráce představují publikace v mezinárodních odborných časopisech, a to je to, oč tu běží.

**NKC-ŽV: Máte v plánu zažádat v nejbližší době o nějaký grant? Začínáte s nějakým projektem nebo byste chtěla s nějakým začít? Chystáte se pořádat semináře, konference?**

V současné době vedu dva granty a letos jsem zažádala o podporu dalšího projektu.

**NKC-ŽV: Jak vidíte budoucnost nastupující generace?**

Mezi mladými lidmi je mnoho talentovaných nadšenců, ale i podprůměrných absolventů škol s nízkou úrovní. Mladí lidé mají dnes velké šance se uplatnit, takže věřím, že ti schopní se prosadí, a pokud odpadnou ti slabší, nebude to na škodu. Znáám řadu mladých lidí zapálených správným způsobem pro vědu, takže tu budoucnost vidím docela pozitivně.

**NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu? Jsou podle vás nutné nějaké speciální programy či pozitivní opatření?**

Myslím, že když se mladý člověk dostane do týmu, který dělá kvalitní výzkumnou práci, má vyhráno. Naučí se mnoho od svých kolegů a má zpravidla k dispozici přístrojové vybavení na docela slušné úrovni, takže může vystartovat k rozvoji své vlastní kariéry. Dnes není problém domluvit pobyt na zahraničních pracovištích a vyškolit mladého člověka i v oblasti, kterou se zde nikdo nezabývá. Finanční ohodnocení vědeckých pracovníků je, bohužel, v poslední době přímo ostudné a lidi do vědy nejen neláká, ale spíš odrazuje. K rozvoji vědy u nás by jednoznačně přispělo odpovídající finanční ohodnocení bez rozdílu věku a pohlaví.

**NKC-ŽV: Jaké konkrétní plány máte v nejbližší době?**

Mé plány na příštích pár let se vlastně už začínají realizovat. Za krátkou dobu nastoupím do funkce ředitelky UIACH AVČR a moc se na toto období těším. Bude to nelehké období přechodu ústavů Akademie věd na veřejné výzkumné instituce spojené se spoustou další práce kromě vlastní řídicí a výzkumné činnosti, ale věřím, že ve výsledku se situace na akademických ústavech zlepší a výzkum zefektivní. Doufám, že budu schopna přispět svými představami a zkušenostmi k vytvoření dobrého klimatu v ústavu a ke stimulaci tvořivé práce jak v oblastech, kterým se náš ústav v současné době věnuje, tak při orientaci na další zajímavé moderní trendy analytické chemie.

## Prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc.

**Prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc. je socioložka a ekonomka. Vystudovala Vysokou školu zemědělskou v Českých Budějovicích a Filozofickou fakultu UK v Praze. Vědeckou hodnost CSc. získala na Vysoké škole ekonomické v Praze. Pracovala sedm let v zemědělském provozu, osmnáct let ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky a výživy v Praze. Od roku 1992 působí na České zemědělské univerzitě v Praze, v současné době vede Katedru humanitních věd a Sociologickou laboratoř na Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze. Absolvovala studijní stáže ve Velké Británii a účastnila se řady konferencí a pracovních setkání v evropských zemích, Kanadě a Austrálii. Zaměřuje se především na sociologii venkova a zemědělství, socio-ekonomické analýzy venkovského prostoru, sociální jevy a procesy na českém venkově.**

Rozhovor byl publikován v červnu 2003.



## **Větší část toho, co by se v mém životě mohlo nazývat vědeckou kariérou, začalo až po roce 1989**

### Hledání skulinek v systému

#### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k výzkumné práci?**

Moje cesta k dnešní profesi nebyla úplně přímá, ale možná byla v mnohém typická pro naši generaci. Rodinná historie v tom bezesporu hrála roli. Měla bych předeslat, že tatínek přišel do Československa v roce 1921 jako běženec s Nansenovým pasem, později získal československé občanství. Pocházel z dolního Donu, ze starousedlé rodiny donských kozáků. Během občanské války většina jeho rodiny násilně zahynula nebo se sobě navzájem ztratili. Dostal se do jižních Čech, pracoval u sedláka jako kočí, našetřil si trochu peněz a ve velmi skromných podmínkách vystudoval střední rolnickou školu v Plzni se specializací na mlékárenství. Maminka byla Češka, před sňatkem pracovala v Melantrichu, v redakci Evy, což tehdy byl „časopis emancipované ženy“. Doma se mluvilo výhradně česky, ale tatínek četl a poslouchal rozhlas v ruštině, miloval ruské klasiky, recitoval nám dlouhé básně od Puškina a Někrasova. Pravoslavný tichý Don byl u nás všudypřítomný, i náš pes se jmenoval Don. Tatínek byl skvělý vypravěč a hodně nám dětem vyprávěl pohádky i příběhy ze života. Všechno mi to splývalo, čerti, lágry, milosrdné sestřičky v lazaretech, víly, princezny. Měla jsem dojem, že svět je úžasný a zároveň strašný a člověku se může přihodit cokoli.

Rodiče nám dopřávali všechno, co Český Krumlov v té době poskytoval – lyžování a bruslení, plavání, tenis, hodiny klavíru v hudební škole, němčinu u pana inspektora Ebena, pěvecký a šachový kroužek, malování a skoro každý koncert nebo divadlo, které se tam hrály. Neměla jsem nijak vyhraněné zájmy, ve škole mne bavilo skoro všechno, představovala jsem si, že půjdu na gymnázium a potom budu v Praze studovat něco zajímavého a prospěšného lidstvu, třeba medicínu nebo dějiny umění.

Když jsem v roce 1958 ukončila základní školu, dozvěděla jsem se, že jsme nepřátelé Sovětského svazu a že nedostanu doporučení k dalšímu vzdělávání. Byla jsem zoufalá. Bylo mi líto, že i děti se čtyřkami směly do učení a já jsem nesměla ani na obor „číšník, servírka“. Nastoupila jsem hned v červenci do továrny a s úžasem zjistila, že je to sice úmorné, ale dá se to vydržet. Pak nastalo to, co důvěrně poznaly desetitisíce, možná statisíce rodičů v té době, a sice „hledání skulinek v systému“.

Časem se objevila možnost dostat se do zemědělské učňovské školy v Nových Hradech v jižních Čechách, na obor „ošetřovatelka hospodářských zvířat“. Proti hospodářským zvířatům jsem v zásadě nic neměla, dodnes k nim chovám přiměřený respekt, ale podařilo se víc, než jsme doufali. Nenápadně jsem hned z učebního oboru přestoupila do střední zemědělské technické školy oboru ekonomického v téže budově. I tam jsme měli hodně pra-

xí a brigád, ale bylo to středoškolské vzdělání s maturitou. Můj sen byl mít maturitu a práci pod střechou, pokud možno v kanceláři. Naučila jsem se podvojně účetnictví, těsnopis, udělala si státnici z psaní na stroji a doufala, že třeba získám místo písařky nebo účetní.

Půl roku před maturitou bylo rozhodnuto, abych – než mě pustí k maturitě – prokázala, že jsem odborně způsobilá pracovat v zemědělství. Měla jsem nastoupit do státního statku Malonty (to tehdy byla skutečně vyhlášená lokalita), a když se tak za rok až dva ukáže, že jsem už odborně dost způsobilá, tak budu moci jít k maturitě. Manuální práce mě nijak neděsila, ale byla jsem nešťastná z odkladu maturity. Díky odvaze a laskavosti mladého zastupujícího ředitele jsem tomu vyhnanství unikla a maturovala s ostatními spolužáky. Dodnes jsem za to vděčná. Základní profesní orientace tím byla dána, i když jsem si to nechtěla připustit. Neměla jsem moc jiných možností než se přihlásit do Českých Budějovic na Vysokou školu zemědělskou. Ani to nebylo bez problémů, ale ukázalo se, že některé vysoké školy si i v této době (1962) dokázaly uhájit alespoň částečnou nezávislost. Vedení fakulty odmítlo vyhovět požadavku stranické organizace z Českého Krumlova, abych nebyla přijata ke studiu, s tím, že se rozhodují především podle výsledků přijímací zkoušky. Stejně stanovisko zaujala Fakulta architektury ČVUT v Praze, kde studovala moje sestra Naděžda. V Budějovicích jsem studovala v letech 1962–1967. Nenudila jsem se, ale měla jsem pocit, že tam nejsem úplně dobrovolně. Ve třetím ročníku jsem podala přihlášku na Filozofickou fakultu UK na sociologii. U přijímacích zkoušek mě upozornili, že by bylo škoda nedokončit školu, na které mám dobré studijní výsledky. Ať jí dostuduju, a pak mohu, třeba dálkově, studovat ještě Filozofickou fakultu. To mi připadalo docela rozumné. Tehdy nebylo možné studovat dvě školy souběžně.

Promovala jsem v Českých Budějovicích v roce 1967 a na léto odjízďela s tatínkem do Sovětského Svazu. Tatínek se celá léta snažil, přes Mezinárodní červený kříž, najít někoho ze svých příbuzných. Podařilo se najít nejmladší sestru Pelageju, se kterou se viděl naposled někdy na začátku občanské války, kdy jí byly asi 3 roky a jemu 17 let. Žila teď blízko Rostova na Donu, ovšem ve vesnici pro turisty uzavřené, takže to trvalo několik let, než jsme dostali povolení k návštěvě. Měla jsem takový naivní nápad, že bych tam u ní mohla zůstat rok na praxi v nějakém kolchoze, naučit se dobře rusky a vůbec trochu poznat jiný život. Byli jsme tam něco přes dva měsíce a jiný život jsem už nechtěla ani vidět. Byli jsme sice stále pod dohledem, museli jsme odevzdat pasy na milici a nesměli se vzdálit z vesnice, ale přijížděli za námi různí vzdálení příbuzní i jejich známí a příležitostí k rozhovorům bylo dost. Nečetli jsme tehdy ještě Souostroví Gulag, ale pochopitelně jsme spoustu věcí věděli a tušili. Jenomže autentická vyprávění lidí, kteří přežili, to bylo něco jiného. Postupná rekonstrukce osudů nejbližší i vzdálenější rodiny byla tak skličující, že to někdy bylo k nevydržení. Chtěla jsem pryč, pokud možno rychle. To tak úplně nešlo, nebylo by to zdvořilé a také jsme nevěděli, zda a kdy se ještě všichni uvidíme. Moje životní postoje se tehdy velmi vyhranily, vždycky potom jsem se už dívala na mnohé věci jinak.

Po návratu jsem na podzim 1967 nastoupila do JZD Střemy u Mělníka jako agronomka praktikantka. Pracovala jsem tam necelý rok. Pak jsem si našla podnájem v Praze, ale nedařilo se mi najít práci odpovídající zemědělské kvalifikaci (což nebylo zase tak udivující), takže jsem další rok pracovala manuálně v podniku Sady, lesy a zahradnictví hlavního města Prahy jako zahradnice. V roce 1969 jsem získala místo referentky luštěnin a olejnin v Zemědělském nákupním a zásobovacím závodě (ZNZZ) v Praze-Holešovicích. Dělal jsem skladové účetnictví,

fakturaci, mzdy, prostě, co bylo potřeba. Vedení podniku mi dovolilo studovat dálkově sociologii na Filozofické fakultě UK, s podmínkou, že studijní volno si budu napracovávat o sobotách a nedělích. To nebyla schválnost, ale práce musela být hotova v termínech, a pokud jsem chyběla, neměl ji kdo za mne udělat. Filozofickou fakultu jsem absolvovala v roce 1974 a doktorát složila v roce 1975.

Od roku 1974 do roku 1992 jsem pracovala ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy (VÚEZVŽ) v Praze, v malém oddělení, které se zabývalo sociologií venkova a zemědělství. To byl pozůstatek Institutu pro historii a sociologii venkova při VÚEZVŽ a katedry téhož názvu na Vysoké škole zemědělské v Praze. Obě instituce byly za normalizace v roce 1970 zrušeny. Začátkem roku 1993 jsem přešla na Vysokou školu zemědělskou v Praze (nyní Českou zemědělskou univerzitu), kde se studium sociologie venkova obnovilo na nově založené Katedře humanitních věd. Větší část toho, co by se v mém životě mohlo nazývat vědeckou kariérou, začalo až po roce 1989.

### **NKC-ŽV: Objevily se ve vašem životě významné osobnosti, které vaše směřování ovlivnily?**

V prostředích, kde jsem se převážně pohybovala, se významnost měřila jinými měřítky. Ale na FF UK jsem poznala několik skutečných osobností, které nás, bohužel, učily jen krátce. Pak odešly, většinou do manuálních profesí nebo do emigrace. Neuvědomuji si, že by, v mém případě, hrálo výraznější roli „genderové“ hledisko.

### **NKC-ŽV: Jak vás během vaší pracovní kariéry vnímali vaši spolupracovníci a spolupracovnice jako ženu?**

To bylo během mé pracovní kariéry různé. V JZD jsem byla prakticky vyřazena ze všech důležitých rozhodnutí, ačkoliv jsem do nich (jako agronomka, odpovědná za některé činnosti v rostlinné výrobě) měla co mluvit. Vše si totiž chlapi vyřešili večer v hospodě, takže jsem ráno byla stavěna před hotové věci. Do hospody jsem jít nemohla, tam ženy nechodily. Také nevím, co bych tam dělala, když nepiji a nekouřím. Zejména traktoristé, což bývala v JZD elita, na mne hleděli s despektem a moje vysokoškolské vzdělání jim skutečně ani trochu neimponovalo. Spíš si ze mne dělali (někdy právem) legraci.

V dalších zaměstnáních – v Sadech, lesech, v ZNZZ, ve výzkumném ústavu – nehrálo moc velkou roli, je-li člověk muž či žena. Ve funkcích byli zpravidla muži, ale pro kariéru byla významná spíše stranická příslušnost.

V současné době, na katedře, vnímám spíše podporu. Je nás tam zhruba polovina žen a polovina mužů. Vzájemné vztahy jsou převážně dobré. Snažím se, aby všichni měli dost prostoru a stejné podmínky pro svou práci, aby nevnikaly zbytečné konflikty, aby nikdo neměl pocit nespravedlnosti, ale přirozeně, ne vždy všechno probíhá hladce.

### **NKC-ŽV: Měla jste na začátku svého profesního směřování nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Spíš bych to formulovala, že za sebou mám poměrně dost práce; některá se zdařila, jiná méně. Jak vyplývá z předchozího běhu života, moc konkrétních představ jsem neměla, realita byla občas tak udivující, že jsem měla co dělat, abych se s ní nějak srovnala.



**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Snažím se pokračovat v práci, i když se mi nedaří, hledat jiné cesty a způsoby řešení. Snažím se neoplácet zlé zlym a pro ten případ, že bych měla nutkání někomu něco vrátit, nosím v dílaři Píseň o nejbližší vině od Jana Skácela. Nevyhledávám konflikty, ale pokud nenajdu jiné řešení, nebojím se jich. Pak se ale snažím nechávat z konfliktu otevřenou cestu. A samozřejmě, občas jsou v životě důležité náhody a štěstí. Po roce 1989 se objevilo dost příležitostí, zejména v zahraniční spolupráci, které už se později neopakovaly. Kdo byl připraven a schopen jich využít, byl na tom lépe.

**NKC-ŽV: Zastáváte významnou pozici vedoucí katedry, což je u žen stále neobvyklé. S jakými reakcemi se v této souvislosti setkáváte?**

Setkala jsem se občas s negativními reakcemi (a konkrétními akcemi) těch, kteří se cítili ohroženi mou konkurencí, byli to muži i ženy. Zdá se mi, že to více záviselo na povahových vlastnostech kolegů a kolegyně, na konstelaci okolností, na podpoře, kterou za sebou cítili, na výhodách, které chtěli získat.

**NKC-ŽV: Mohla byste říci něco o své práci ve vědecké radě a komisi GA ČR s ohledem na vztahy mužů a žen?**

Ve vědecké radě fakulty nevnímám, že by se v naší práci nějak projevovaly mužské a ženské postoje či názory. Žen je velmi málo, jako ve většině rad a komisí v našem oboru, ale nemyslím, že bychom tam, jako ženy, měly menší prostor pro své názory. Spíš ho někdy ani nevyužíváme. Mám dojem, že v komisi GA ČR tvoří ženy asi polovinu členů a genderové hledisko zde nehraje roli. Nemá zde žádný smysl. Nikdo ze členů nemůže na jeho základě získat žádnou výhodu nebo se nějak výrazněji uplatnit.

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat zahraniční spolupráci?**

Bez pomoci zahraničních kolegů bychom se po roce 1989 velmi těžko orientovali v soudobých trendech sociologie venkova a zemědělství. V roce 1969 byla v našem oboru direktivně ukončena veškerá spolupráce se zahraničím, dokonce – asi pro jistotu – i s většinou lidově demokratických zemí. Po roce 1990 bylo obnoveno československé zastoupení v Evropské společnosti pro rurální sociologii (ESRS) a postupně jsme začali navazovat kontakty s dalšími evropskými zeměmi i zámořím. Měla jsem také možnost, v rámci programů TEMPUS a ARION, absolvovat studijní stáže na univerzitách v Aberdeenu, Seale-Hayne, Plymouthu a na Shetlandských ostrovech. Po roce 1989 již nežili naši rodiče, a mohla jsem tedy bez obav odjet. Začátky pro mne byly tvrdé, všechno jsem musela dohánět souběžně – angličtinu, mezery v odborném vzdělání, orientaci v zahraničním univerzitním a grantovém systému. Moc veselo mi tam nebylo, tak jsem veškerý čas věnovala učení a práci.

Dnes jsme ve více či méně intenzivním kontaktu asi s dvaceti univerzitami a výzkumnými pracovišti z celého světa. Jsme pořadateli, spolupořadateli i účastníky vědeckých konferencí. Některé pracovní styky přerostly i do osobních a rodinných přátelství. Někdy se mi to zdá jako sen, ze kterého bych se nerada probudila.

Samozřejmě, v mnohém jsme pozadu a zpoždění doženou až další generace. Nelze za deset let dosáhnout vě-

decké úrovni, na které zahraniční kolegové pracovali celý život, za naprosto odlišných podmínek. I dnes se naše podmínky liší, obtížněji se dostáváme k literatuře a publikačním možnostem, jsme nesrovnatelně hůře placeni. Na druhou stranu, už se s námi začíná jednat jako s téměř rovnocennými partnery, tedy někdy dost tvrdě.

S manželem jsme byli na všechno dva

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala vy?**

Práce je pro mne důležitá a jsem raději, je-li to vědecká práce. Nevzpomínám si, že bych se někdy v minulosti cítila pokořena tím, co dělám. Jen mne to nebavilo anebo to byla těžká práce nebo práce v prostředí, které se mi nelíbilo. Kariéra (ve smyslu vyšší pracovní pozice) pro mne důležitá nebyla. V době mých profesních začátků v sociologii venkova a zemědělství, jako tehdy ve všech společenských vědách, by velmi pravděpodobně musela být spojena se vstupem do KSČ. V sedmdesátých letech bylo snadné tam vstoupit, naopak jsem se tomu musela dost bránit. Ale dělat kariéru jako vybraný nomenklaturní jedinec, to mi připadalo trapné. Samozřejmě že mi to někdy vadilo. Ale dobrovolně jsem si to vybrala a byla jsem, svým způsobem, svobodná. Abych nebyla v pokušení ten stav změnit, úmyslně jsem občas udělala něco, čím jsem si tento typ kariéry pokazila. Po odmítnutí podpisu „anti-charty“ to chvilu vypadalo špatně, čekala jsem na propuštění z práce, ale nakonec jsem vyvázla jen s několika tresty, z nichž některé byly tak absurdní jako tehdejší doba.

Ale neměla jsem žádné zvláštní problémy nebo překážky v běžné práci. Byla jsem pracovitá, postojově čitelná a nepřekážela jsem těm, kteří kariéru tohoto typu dělat chtěli. Až do roku 1989 jsem pracovala ve výzkumu jako řadová pracovníce, bez možnosti zahraničních kontaktů a přístupu k soudobé odborné literatuře. Spisovatelé možná mohou vytvořit v izolaci významná díla a čerpat jen ze svého vnitřního života. My jsme se snažili pracovat, jak nejlépe jsme uměli, ale vědeckou práci většinou není možno dělat bez odborné kritiky a možnosti srovnávání s jinými. To nám chybělo a o to tvrdší práce nás čekala po roce 1989.

Když jsem se provdala, velmi jsem si přála rodinu, protože jsem stejně žádnou kariéru nedělala a s radostí bych zůstala doma. Ale byly tam některé nepříznivé předpoklady a přes veškerou léčbu nám dítě nebylo přáno. Přirozeně že mne to trápilo. Ale máme syna a dceru z manželova prvního manželství, obě děti si zvolily, po rodičích, lékařskou profesi a ze čtyř vnoučat máme velkou radost. Máme také blízký vztah ke třem dětem a pěti vnoučatům mojí sestry, takže radostí i starostí si užíváme dost. Dceru oba obdivujeme v tom, že relativně dobře zvládá svou práci i péči o děti. Ale někdy bývá hodně unavená.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Ale měl by se zeptat. Jinak je to diskriminující předpokládání skutečnosti, která nemusí být univerzálně platná. Rovnoprávnost (mezi pohlavími, generacemi, etniky atd.) se nedá nařídít ani vynutit. Měla by přirozeně vznikat

v právních a sociálních limitech, které nebudou dovolovat extrémní vychýlení, poškozující některou ze zúčastněných stran. Ale v těch mezích pochopitelně může existovat velice široká škála variant soužití a spolupráce. Můžeme se utěšovat tím, že gender studies se vypořádávají pouze se vztahem dvou proměnných. Koncepte „multikulturní Evropy“ bude určitě složitější.

**NKC-ŽV: Jak jste se vyrovnala s tlakem širšího okolí či rodiny naplňovat tradiční ženskou roli, pokud takový tlak existoval?**

Nemohu to nazvat tlakem okolí, spíš okolností. Když byli několik let těžce nemocni manželovi rodiče a moje maminka, byli plně odkázáni na naši péči. Moje role byla vařit denně tři různé diety. Manželova tradiční role byla převlékat rodiče i postele, prát a věšet prádlo, chodit na mandl, nosit nákupy. V té době nám pomáhalo, že jsme dřív hodně sportovali, oba máme mistrovskou třídu v turistice a tomu předcházely stovky kilometrů v horách, na vodě, na lyžích i na kole. Zvláště v horách jsou občas dost složité situace, které vás naučí hospodařit fyzickými i psychickými silami. A přirozeně, nejdůležitější bylo, že jsme na všechno byli dva, a kdyby bylo nejhůř, mohli jsme spoléhat i na podporu širší rodiny, sestry, švagra i dětí. V těch letech ošetřování rodičů jsem dokončovala velký výzkum venkovských žen. Kapitola „péče o děti a nemocné členy rodiny“ byla tak prožitá, že mi oponent poslal kromě posudku také bonboniéru a dopis, že pečuje o nemocnou matku a s mými závěry souhlasí.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vaší zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Nedovedu vymyslet nic jiného, než je porozumění mezi partnery, v rodině a na pracovišti. Nejedná se jen o dělbu práce a povinností, ale také o morální podporu. Není nic radostnějšího, než když se o úspěch můžete podělit s nejbližšími, a nic důležitějšího, než když vám pomáhají vyrovnat se s neúspěchem. Po jednom mém velkém neúspěchu pro mne manžel přijel do práce, odjeli jsme do Kunratic a až do večera chodili po lese a povídali si. Všechno viděl z jiného úhlu, racionálně se mnou probíral to, co jsem byla schopna vnímat pouze optikou rozjitřených emocí. Udělali jsme společně plán postupných kroků, jak se s tou nepříznivou situací vypořádat. Ne všechny se pak podařilo uskutečnit, ale byl to začátek, na který jsem tehdy sama nestačila.

Mám štěstí i v tom, že na katedře jsou kolegové, kterým důvěřuji. Všechna důležitá rozhodnutí (někdy i nedůležitá) probíráme společně. Jejich mužský pohled na věci je zpravidla jiný. Snažím se respektovat zejména to, že všichni máme právo na soukromý život. Nemyslím si, že by někdo kvůli práci a kariéře měl zanedbávat děti nebo rodinu. Téměř vždy je možno najít takové uspořádání pracovních a domácích povinností, aby se dalo, v určitém životním období a v určité míře, zvládat obojí. Velmi užitečné by byly kvalitní a cenově dostupné služby pro domácnost. Ale osobně bych se některých domácích prací vzdávat nechtěla, je to určitá kompenzace duševní práce. V kuchyni mám po ruce blok a docela často si něco promyslím a koncipuji při vaření nebo žehlení. Někdy mě toho napadá víc, než když si sednu k psacímu stolu a mám začít pracovat. Domov není jen kulisa, jsou to společně sdílené činnosti a hodnoty. Společnou hodnotou může být jak rituál oslavy narozenin, tak způsob vaření knedlíků. Jen těch domácích činností nesmí být tolik, aby pod jejich tíhou člověk padal.

U nás dosud přežívá model mužské nadřazenosti zejména v řídicí sféře

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ženy vědkyně mají ve vašem oboru rovné podmínky jako muži?**

Myslím, že u nás dosud přežívá model mužské nadřazenosti zejména v řídicí sféře. Pokud se obsazuje vedoucí místo, přednostně se uvažuje o muži, až následně o ženě. A to bez ohledu na to, má-li žena malé nebo vůbec nějaké děti. Dokonce vídám v některých institucích, že pro muže se vytváří oddělení, třeba miniaturní, jen aby mohli něco řídit a nebyli jen řadovými pracovníky. Grantový systém tyto zvyklosti pomáhá odstraňovat. Při rozhodování o přidělení grantu jsem ani v GA ČR, ani v jiných komisích nezažila, že by se rozhodovalo podle jiných hledisek, než je kvalita předloženého projektu. Když jde o práci, nevzpomínám si, že by někdy byla dána přednost muži jenom proto, že je muž. Když se jedná o pozici, je to jiné. V některých zemích, např. v USA, Kanadě nebo Austrálii, se vysloveně dbá na to, aby se zjevná diskriminace žen neobjevovala, nebo se aspoň nedala dokázat. Ale i tam jsou mužské sítě, do kterých ženy těžko pronikají. Podíváte-li se v našem oboru na zastoupení mužů a žen v některých světových grémiích, muži tam jednoznačně převažují.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že ženy volí jiné strategie a cesty ve své vědecké práci než muži?**

V sociologii je jedna metodologická zvláštnost, kde se, alespoň podle řady významných autorů, genderové hledisko uplatňuje. Říká se, že kvantitativní přístup, založený na matematicko-statistickém zpracování dat, je bližší mužům a kvalitativní, který směřuje k porozumění situaci a zabývá se citlivými sociálními tématy (často z oblasti zdravotnictví, sociální práce, zkoumání lidských vztahů apod.), ženám. Ovšem i mezi autory kvalitativních studií se občas objevují úspěšné dvojice, zpravidla manželské či partnerské.

Začala jsem se kvalitativním sociologickým výzkumem zabývat při svých pobytech v zahraničí, protože u nás nebyl před rokem 1989 znám a používán. Je hodně pracný a vzhledem k tematickému zaměření i náročný na emocionální angažovanost badatele. Mnohé klasické práce kvalitativního výzkumu se zabývají sociálními situacemi souvisejícími s těžkou nemocí, umíráním, adaptací na fyzické či mentální postižení v rodině a podobně. Když jsem zpracovávala výzkum „Perzekuování“, který je založen na analýze vyprávění soukromých rolníků pronásledovaných během kolektivizace, partnerskou pomoc jsem velmi ocenila. Rodinné osudy perzekuovaných rolníků byly tak dramatické a smutné, že jsem byla z jejich analýzy permanentně zdrcená. Můj muž byl schopen, na rozdíl ode mne, udržovat jakési jasné schéma analytického postupu. Uvědomila jsem si, že je profesně lépe připraven vyrovnávat se s negativními podněty, které jsem vnímala převážně emotivně. Tento typ spolupráce je v kvalitativním výzkumu užitečný.

**NKC-ŽV: Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k proměně postavení žen ve vědě?**

Přiznám se, že jsem se většinou na vědu z tohoto pohledu nedívala, takže nemohu posoudit změny. Ale je pravda, že skleněný strop existuje, a je dobře, že se o tom mluví. Zdá se mi, že cestou k rovnosti příležitostí a možností uplatnění by bylo prosazování takových formálních struktur, ve kterých by nebyl prostor pro diskriminaci žádného

typu. Máte-li odpovědnost za určité pracoviště a jeho výsledky, zajímají vás především lidé, na které se můžete spolehnout. Zda jsou to muži či ženy, je zcela lhostejné. Ale pokud sestavuji nějaké pracovní týmy, dávám vždy přednost, pokud to jde, heterogennímu složení. Mám pocit, že takový tým funguje lépe a vůbec je to zábavnější.

To, co se dnes mladým lidem v životě přihodí,  
většinou budou moci alespoň trochu ovlivnit

#### **NKC-ŽV: Čeho byste ještě chtěla dosáhnout?**

Mám na starosti dvě pracoviště, Katedru humanitních věd a Sociologickou laboratoř. Způsoby dalšího financování výzkumu na vysokých školách dosud nejsou vyjasněny a mění se legislativa. Snažím se získávat informace a hledat cesty, jak v budoucnu na katedře i v laboratoři pokračovat ve všech rozpracovaných věcech. Postupně bych chtěla většinu organizačních činností předávat mladým, ponechávat si spíše koncepční činnost a víc psát. Mám několik rozepsaných věcí a zatím nezbývá čas na jejich dokončení.

#### **NKC-ŽV: Na čem konkrétně nyní pracujete?**

Stále žádáme o granty. Právě jsme získali finanční podporu dvou projektů z 6. rámcového programu EU a pětiletou podporu z Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Společně s finskými, maďarskými a polskými kolegy jsme podali návrh projektu do programu Marie Curie Action, týká se vzdělávání mladých vědeckých pracovníků. Každoročně prezentujeme výzkumné výsledky na zahraničních konferencích a jsme pořadateli nebo spolupředateli mezinárodních konferencí. Podzimní školy rurální sociologie se staly už tradicí (první se konala v roce 2001 ve Finsku, druhá v Polsku, třetí v Praze a letošní v Rumunsku). Studenti přijíždějí především ze zemí východní Evropy, ale mezi účastníky jsou i studenti západoevropských univerzit, zejména ti, kteří se specializují na problematiku východní Evropy. Na podzim se pravidelně koná také mezinárodní konference Agrární perspektivy, kde máme sekci zaměřenou na „sociální kontext rozvoje venkova“. Ve výuce i výzkumu spolupracujeme s řadou evropských i zámořských univerzit. Myslím, že nuda nám nehrozí.

#### **NKC-ŽV: Jak vidíte budoucnost nastupující generace?**

Má výhodu v tom, že dnešní vzdělávací příležitosti přinášejí větší možnosti výběru profese, práce a uplatnění. Mladí by většinou úspěšně být chtěli, alespoň ti, s kterými se setkáváme ve škole. Někteří si pod pojmem úspěch představují značkový oblek či kostýmek, skvělou angličtinu, rychlé auto a manažerskou funkci. Jiní právě tímto demonstrativně opovrhují, kariérní vzestup ve formalizovaných strukturách je neláká, protestují proti konzumu a hledají realizaci v ekologických či humanitárně zaměřených organizacích. Někteří zatím vůbec nevědí a stále hle-

dají – pevné partnerské vztahy, spolehlivé přátele, zajímavou práci, skutečný smysl života. To, co se jim v životě přihodí, většinou budou moci alespoň trochu ovlivnit. Ale snáze se příčiny neúspěchu hledají všude jinde než v sobě. V tom jsou asi všechny generace stejné.

### **NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu?**

Ve vědě a výzkumu zpravidla nejsou žádné rychlé a vzrušující kariéry. Mladým kolegům nemůžeme nabídnout, že budou vydělávat hodně peněz, budou mít vysokou společenskou prestiž, setkávat se s prominentními osobami, které si jich budou vážit pro jejich myšlenky a vědecké koncepce. Aby mohli a chtěli zůstat ve výzkumu, musí být nejen dobří, ale musí je to také bavit. Pokud člověka práce baví, je to velké štěstí. Ale nevím, zda to je na začátku pracovní kariéry tak jasné.

Speciálním programem Ministerstva školství bylo „Posílení výzkumu na vysokých školách“. V roce 1995 jsme získali finanční podporu na založení výzkumného pracoviště sociologie venkova a nazvali je „Sociologická laboratoř“. Působí při Katedře humanitních věd, má dnes sedm stálých mladých pracovníků a spolupracuje v něm vždy kolem deseti našich interních doktorandů. Začátky Sociologické laboratoře byly spíše krušné. Mladí pracovníci se měnili a většina práce zůstávala na mně. Někteří z nich měli o výzkumu zkreslené představy, časem zjistili, že vědeckou práci se nedá zbohatnout ani se člověk nestane slavným, jiní byli zklamáni poměrně velkým rozsahem práce a dodržováním pracovní doby.

Dnes už je to zcela jiné. Každoročně oponujeme výzkumnou zprávu z empirického šetření, založili jsme ediční řadu „Český venkov“ a letos připravujeme již pátý titul. Kromě toho všichni mladí vystupují na konferencích a publikují články v odborném a vědeckém tisku. Byly získány dva externí granty (GA ČR a Open Society) a několik interních grantů. Mám za to, že tento program Ministerstva školství se povedl. Ale museli jsme se všichni učit a dopracovat se k funkčnímu systému korektní spolupráce. Teď mi dělá největší starost, abychom v nové legislativě pro výzkum našli podmínky a prostor pro pokračování naší práce. Snad se to podaří.

### **NKC-ŽV: Chtěla byste ještě dodat něco, co nebylo v otázkách zmíněno?**

Snad jen to, že jsem se po dlouhé době, ne-li poprvé, soustředěněji zamyslela nad minulostí a některými aspekty vědecké práce. Myslím, že vyžaduje především systematický přístup, poctivost a určité uspořádání života. Není nic špatného na touze vyniknout, ale každý musí sám vážit, jaká cena za úspěch je pro něho už příliš vysoká. Úspěch za každou cenu může být morální nebo osobní prohrou.



## Doc. PaedDr. Ludmila Fialová, PhD.

Doc. Dr. Ludmila Fialová, PhD. vystudovala obor tělesná výchova na Fakultě tělesné výchovy a sportu a český jazyk na FF UK v Praze. Pracuje na Katedře pedagogiky, psychologie a didaktiky FTVS UK. Ve své přednáškové a seminární činnosti se věnuje především didaktice školní tělesné výchovy, modelovým situacím ve školní praxi a také psychologickým aspektům sebepojetí a tělesného sebepojetí. Dvě funkční období byla členkou předsednictva České kinantropologické společnosti, ve funkci vědecké sekretářky, pracovala v senátu UK FTVS, dlouhá léta je tajemnicí Katedry pedagogiky, psychologie a didaktiky. V současné době také pracuje v oborové radě Grantové agentury Univerzity Karlovy, v sekci společenské vědy (podsekce psychologie, pedagogika).

Publikovala přes 120 vědeckých a odborných článků, zúčastnila se více než 40 odborných konferencí a seminářů. Spolupracuje se zahraničními univerzitami v Německu (Kolín nad Rýnem), Rusku (Moskva), USA (Grambling, Baton Rouge, Ruston), Kanadě (Vancouver), Australii (Brisbane).

Docentka Fialová je vdaná, má dvě děti a manžela, který je ředitelem střední školy.

Rozhovor byl publikován v září 2003.





## **Erudovaní vědci i vědkyně by měli patřit alespoň do vyšší střední socio-ekonomické vrstvy**

Má sportovní minulost mě naučila nevzdávat se snadno a výsledek či úspěch si vydřít vlastní snahou a prací

### **NKC-ŽV: Jaká byla vaše cesta k didaktice školní tělesné výchovy?**

Studovala jsem gymnázium s rozšířenou jazykovou výukou a maturovala ze čtyř jazyků, současně jsem závodně dělala lehkou atletiku, ve které jsem působila i jako rozhodčí a později trenérka. Proto se mé rozhodování o budoucí profesi ubíralo těmito dvěma směry. Vlastně jsem chtěla studovat dva jazyky, ale Filozofická fakulta UK neotevřela pro mne vhodnou kombinaci. Také studium sportu v roce 1974 nenabídlo jazykovou kombinaci, kterou bych zvolila. Proto jsem se rozhodla pod tlakem vnějších okolností pro český jazyk a sport. Jak se později ukázalo, volba to nebyla špatná a studium na Filozofické fakultě i na Fakultě tělesné výchovy a sportu mne velmi obohatilo.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Myslím, že významnými osobnostmi, které mohou ovlivnit rozhodování mladého člověka, jsou dost často učitelé. V mém případě to byla skvělá profesorka na tělesnou výchovu, která mi pomohla se připravit i na talentovou přijímací zkoušku. Ale i velmi přísná profesorka českého jazyka, která po nás vyžadovala mimořádné vědomosti, takže jsem si byla jistá, že přijímací zkouška z českého jazyka a literatury pro mne nebude těžká. Kdybych mohla jít studovat němčinu, o kterou jsem moc stála, byla by mým hnacím motorem i oporou opět vynikající profesorka z gymnázia. Samozřejmě jsem měla i kantory, kteří mě nijak neoslovili, ale ti dobří dokázali vzbudit zájem, získat pro věc a ovlivnit rozhodování. Byly to ženy, protože těch je v našem školství mnohem více než mužů.

### **NKC-ŽV: Dosáhla jste velkých úspěchů. Měla jste na začátku své vědecké dráhy nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Dnes mám za sebou úspěchy v podobě publikací, získaných grantů, čestných funkcí i významných postů. Tato skutečnost je ale výsledkem dlouhodobé, trpělivé a svědomité práce a nebyla nikdy mým cílem. Když něco dělám, nedokážu to udělat jen napůl, ale vždy se snažím udělat svou práci co nejlépe. Nejsem dravá, ale spíše „tichá pracovnice“, jak mě již před léty označila profesorka němčiny. A jsem ráda, že i v dnešním „tržním světě“ mají takoví lidé jako já svou cenu. Jen se nesmí nechat zneužívat těmi, kteří „mají ramena“ a jdou za svými „i přes mrtvolu“.

**NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

K mým dobrým vlastnostem patří především spolehlivost, svědomitost a píle. Bez určitých předpokladů by ale tyto vlastnosti k úspěchu nestačily. Určitou úlohu hraje také příležitost a náhoda. Ale štěstí přeje připraveným. Proto máme své úspěchy ve vlastních rukou. Myslím, že pozitivní vliv na vyrovnávání se s problémy a boj s překážkami má i moje sportovní minulost, která mě naučila nevzdávat se snadno a výsledek či úspěch si vydřít vlastní snahou a prací.

**NKC-ŽV: Zastáváte významnou pozici, jste docentkou, což je u vědkyň stále neobvyklé. S jakými reakcemi se v této souvislosti setkáváte?**

Jako žena se cítím v pracovním kolektivu, kde jsou převážně muži, velmi dobře. Muži dokáží být nad věcí a nedělat z malicherností problémy. Musím říci, že mi v mé práci pomáhají a že s nimi pracuji ráda. Současně jsem si ale vědoma i svých předností, které jako žena mám. Mužský, často neosobní a racionální pohled na svět je třeba vyvážit sociální a nesoutěživou dimenzí, a to se ženám většinou daří.

Docentkou jsem se stala v relativně krátké době (dizertace a habilitace během 12 let) a někteří „zasloužilí pracovníci“, kteří na fakultě působí mnohem déle, mohou mít pocit, že byli předběhnuti. Se závistí jsem se setkala. Tito lidé si ale neuvědomují, kolik úsilí, nervů a času každý stupínek výš matku dvou dorůstajících dětí stojí. Kolik práce je skryto za každým výjezdem do zahraničí, na který se musím připravit perfektně a v cizím jazyce. Závist je lidská vlastnost a nemohu říci, že by reakce mužů byly jiné než žen. Muži si ale zřejmě málo uvědomují, že ženu stojí pracovní úspěch více sil než muže, protože její „druhá pracovní směna“ je v naprosté většině rodin mnohem náročnější.

Ženy v sousedním Německu nebo Rakousku nemusí zvládat roli matky, manželky, paní domácnosti a zaměstnankyně tak, jak to denně dělá většina českých žen

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala vy?**

Pro mě byla vždy rodina důležitější než kariéra, proto také vždy společné aktivity v rodině, učení se s dětmi, nakupování, vaření, praní a úklid byly náplní mého času v době, kdy byla rodina pohromadě. Teprve když ostatní šli spát či dívat se na televizi, usedala jsem já ke své monografii, výzkumu či anglickému článku. Často rodina ani nevěděla, na čem pracuji, jaký článek či kniha mi kde vyšly. Když byly děti malé, byla tato situace pro mě velmi náročná, ale moji rodiče mi s dětmi často pomáhali. Dnes jsou děti již téměř dospělé, svůj volný čas si organizují samy a mně zbývá trochu více prostoru pro sebe a mou práci.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Ano, je mi jasné, že muži, nejen vědci, jsou chodem rodiny zatěžováni méně a jejich plánování času a pracovního úsilí je rodinou ovlivňováno spíše výjimečně. Přesto je mi ale zřejmé i to, že řada mužů by se ohradila, že oni se starají o rodinu svědomitě a dobře a rodina jim „spolyká“ také dost času. Různé sociologické studie nicméně ukazují zcela jednoznačně, že časové vytížení pracující ženy, která má rodinu, je oproti muži v naší zemi mimořádně vysoké. Jsem si jista, že málokterá žena v sousedním Německu nebo Rakousku by dokázala totéž, co denně dokáže většina českých žen.

**NKC-ŽV: Setkala jste se s tlakem naplňovat tradiční ženskou roli?**

Já se nerada dostávám do konfliktů, proto se jim snažím předcházet. Tradiční ženskou roli mi ulehčují technické vymoženosti jako pračka, myčka, mikrovlnná trouba... Jinak mé děti vyrostly v rodině, kde fungovala tradiční role muže a ženy. Avšak předpokládám, že partnerky mých synů už budou jiné a že dělba práce v současné mladé rodině zákonitě bude spravedlivější. Přesto ale péče o děti zůstane i nadále hlavní měrou na ženě.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vlastní zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Harmonizaci rodiny a práce by ženám usnadnily určité politické a sociální změny, které by zajistily zlepšení ekonomické situace rodin s dětmi. Existenční problémy by neměly být příčinou toho, že rodiče zanedbávají výchovu svých dětí, protože pracují dlouho do noci anebo nemohou dětem zaplatit drahé volnočasové aktivity. Ekonomická situace střední třídy u nás není dobrá a neumožňuje ženám plnohodnotný život. Zvláště zle jsou na tom ženy samoživitelky. V zahraničí platí muž, který s rodinou nežije, na dítě, ale i na ženu, která zůstala sama, určitý předem daný procentuální díl ze svého příjmu. Takovéto opatření bych uvítala i u nás. Ženy vědkyně by měly patřit do vyšší společenské třídy, aby si mohly dovolit „paní na hlídání či úklid“ v době nezbytného vyššího pracovního zatížení. Určité rezervy jsou také ve fungování rodiny, kde podle slov českých sociologů tradiční dělení rolí přetrvává a situace se dramaticky nezmění, protože je společností takto akceptována.

Podpora státu věnovaná ženám přináší prospěch všem

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ve vědě existují pro ženy a muže stejné podmínky?**

Ženy mají v mém oboru rovné podmínky s muži, svědčí o tom poměr postgraduálních studentek a studentů, přidělené granty, množství publikací i účast na domácích a zahraničních konferencích. Ale i v mém oboru, stejně jako v jiných oblastech naší společnosti, nenacházíme dostatečný počet žen ve vysokých řídicích funkcích. Ve vedení fakulty není v současné době žádná žena, přestože počet zde zaměstnaných žen a mužů začíná být vyrov-

naný. Avšak vedoucích kateder ženského pohlaví na naší fakultě dokonce paradoxně přibýlo a celkový počet vyučujících žen také roste. Tato situace ovšem není dána nějakou osvícenou politikou, ale spíše nešťastným stavem vysokých škol, které jsou podhodnoceny a odměňují své pracovníky tak, že dochází k odlivu mužského elementu a zájem o místo na vysoké škole se snižuje.

**NKC-ŽV: Reflektujete genderové aspekty ve vašem oboru? Myslíte si, že ženy volí jiné strategie a cesty ve své vědecké práci než muži?**

Genderové aspekty v mém oboru byly, jsou a budou reflektovány. Ve sportu je zřejmé, že se ženy od mužů liší stavbou těla, motivací, hodnotami... Tyto biologické i psychologické odlišnosti a rozdílné předpoklady musí každý dobrý pedagog i trenér respektovat. Nelze říci, že by ženy ve vědě užívaly jiné metody než muži, jejich práce ale podle mého soudu odlišná je. Vzhledem ke své vytiženosti nejen v zaměstnání, ale i v domácnosti bývají ženy lepší organizátorky, vzhledem ke své intuici mohou lépe spolupracovat a pozitivně ovlivňovat celkové klima. Skvělým důkazem schopností žen ve vědě pro mě byl letošní červnový kongres Světové asociace sociologů ISSA v Kolíně nad Rýnem. Hlavní organizátorkou se stala prof. Ilse Hartmann-Tews, která byla jmenována profesorkou a stala se rektorkou pro „ženskou vědu“ při naplňování kvót v Německu. Tato žena se obklopila velmi schopnými spolupracovnicemi a s čistě ženským organizačním výborem uspořádala světovou akci na takové úrovni, že to skutečně nemělo chybu a všechny detaily byly dokonale domyšleny. Ženy byly tentokrát skvělými organizátorkami i odbornicemi a předvedly vysokou úroveň, zřejmě chtěly a musely udělat svou práci lépe než muži.

**NKC-ŽV: Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k proměně postavení žen ve vědě?**

Příklad z Německa ukazuje jasně, že podpora státu věnovaná ženám přináší prospěch všem. Nedomnívám se, že by ženy měly být zvýhodňovány nějak systematicky, ale pokud dostanou příležitost, mohou být značným přínosem. I ve velké politice je nutný pohled očima ženy, která má odlišné zkušenosti, vidění i chápání světa. U nás přetrvává představa o roli muže v rozhodování a roli ženy ve vykonávání. Ve vědě jsou ženy, které mají děti, znevýhodněny přerušením kariéry mateřskou dovolenou. Nové zkušenosti z této životní etapy ale často obohacují a usměrňují vnímání světa, umožňují jakýsi nadhled, přebudovávají hodnoty. Muži takovou zkušenost nemívají, svou kariéru budují souvisle, překážky v cestě nebývají tak náročné. Pokud se žena dokáže vrátit ke své profesi, měla by dostat i příležitost podílet se na vývoji i řízení. Jsem přesvědčena, že právě v rovnocenné spolupráci mužů a žen je skryt skutečný úspěch.

## Čeští politici dostatečně nepodporují vzdělání

### **NKC-ŽV: Jaké máte cíle do budoucnosti? Čeho byste ještě chtěla dosáhnout?**

Kariéra nebyla mým prvořadým cílem v minulosti a není jí ani dnes, kdy už mě děti tolik nepotřebují. Ale potěší mě pochvala za dobře vykonanou práci i každá pozitivní reakce na mé snažení. Vzhledem k počtu mých publikací, množství řešených grantů, účasti na konferencích i četným mezinárodním aktivitám bych mohla dosáhnout met nejvyšších. Pokud se nemýlím, byla na fakultě zatím jen jedna žena profesorka, shodou okolností jsem na její místo nastoupila po jejím odchodu do důchodu já. Ráda bych se dočkala i úspěchů svých studentů, kteří psali pod mým vedením diplomovou nebo dizertační práci a kterým jsem věnovala více času a energie. Přitažlivá je pro mě i myšlenka na nový mezinárodní projekt. Vedle těchto pracovních cílů mám samozřejmě i cíle osobní, které souvisí s mým životem, ale i s dostudováním a budoucností mých dětí.

### **NKC-ŽV: Jaké konkrétní plány máte v nejbližší době?**

Plánů mám mnoho, jen se musím mírnit v jejich realizaci. Často se musím přesvědčovat, že mám jen dvě ruce a jednu hlavu a že některé projekty musí počkat. Zatím nejaktuálnější je příprava evropského projektu Entwicklung interkultureller Kompetenz im Sport im Kontext europäischer Integration ve spolupráci s Francií, Německem a Polskem. V blízké budoucnosti bych chtěla také uskutečnit komparaci didaktických přístupů v České republice, Německu a Francii. Doufám, že bude pokračovat i výzkum týkající se zdraví, sportu a sebepojetí, nabízí se mi možnost udělat komparaci s Austrálií, ve které je životní styl i státní politika na podporu zdraví a sportovních aktivit výrazně odlišná. Z domácích projektů mě čeká analýza nových přístupů podporujících samostatnost a tvořivost žáků, plánuji svou účast v Záměrech Pedagogické fakulty i menší univerzitní grant se svou doktorandkou.

### **NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat zahraniční spolupráci?**

Navázání prvního zahraničního kontaktu napomohla DAAD (Deutsche Auslands Austausch Dienst). Dvouměsíční pobyt na univerzitě v Kolíně nad Rýnem znamenal zahájení mezinárodní spolupráce v několika oblastech. Nejprve šlo o komparativní výzkum Sport, Health and Body Concepts in Central and Eastern Europe, který hradiil německý Club of Cologne a ve kterém byli zapojeni kolegové z Kolína nad Rýnem, Moskvy a Prahy. Při účasti na mezinárodních konferencích se kontakty dále rozšiřovaly, až jsem byla oslovena jako spoluautorka knihy o ženách a sportu ve světě. Publikace Sport and Women: Social issues in international perspective vyšla anglicky v Londýně a New Yorku a Česká republika je v ní zastoupena jako jediná z postkomunistických zemí, své zastoupení v knize přitom mají všechny světadíly. Nyní jsem zvána na mezinárodní konference a dokonce mám tu čest předsedat v sociologicky či psychologicky zaměřených sekcích.

### **NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu?**

Budoucnost v nastupující generaci studentů vidím rozporně. Na jedné straně je mezi studenty dost těch, kteří jsou

velmi schopní a mají zájem o obor, na druhé straně mám ale obavy o budoucnost školství jako takového. Můj muž je ředitelem na střední škole, obě děti studují na střední škole a já působím na vysoké škole. Informací ze současného školství mám tedy dost. Bohužel je pravda, že naši studenti nechtějí do škol po absolvování fakulty nastoupit. Velmi mne mrzí také stav jazykové výuky na školách, kde chybí jazykáři a sehnat kvalifikovaného učitele jazyka je nad síly ředitelů, alespoň těch pražských. Vstupujeme sice do Evropy, ale cizí jazyk naše děti vyučují dívky, které byly rok v zahraničí jako vychovatelky, či důchodci, kteří se za války naučili německy, jazyk ale nestudovali, ani nikdy nebyli učiteli. Čeští politici hluboce podcenili význam vzdělání a současný stav poznamená nejméně jednu generaci. Studenti studují na pedagogických fakultách často jen proto, aby měli vysokoškolský diplom, ale o učitelskou profesi v současné době nestojí. A to je velká škoda, protože mezi nimi je mnoho velmi schopných a perspektivních kantorů. V poslední době se postavení mladých lidí ve vědě zlepšuje, je podporováno postgraduální studium, pravidelně se pořádají studentské vědecké konference, mladí mají možnost získat grantové peníze, které mohou použít na rozšiřování svých obzorů v podobě zahraničních cest i účasti na konferencích. Jejich rozjezdu mají napomoci i různé projekty určené čerstvým doktorandům, ekonomická situace je však přesto nutí pracovat a vydělávat peníze vedlejší činností. Řešení vidím v patřičném ocenění vzdělání společností, a to nejenom u mladých začínajících vědců. Není přece nadále udržitelné, aby kdekdo s maturitou, či dokonce bez ní, vydělával mnohonásobně více než profesor či docent, který studiem celoživotně zvyšuje svou kvalifikaci a přímo ovlivňuje vědecký pokrok či vzdělávání budoucí generace.

## Prof. RNDr. Blanka Říhová, DrSc.

Prof. RNDr. Blanka Říhová, DrSc., ředitelka Mikrobiologického ústavu AVČR, promovala na Přírodovědecké fakultě UK v roce 1964, kde také v roce 1966 získala titul RNDr., o tři roky později se stala CSc. na Mikrobiologickém ústavu Československé akademie věd (ČSAV) a v roce 1993 DrSc. na Mikrobiologickém ústavu Akademie věd České republiky. Od roku 1992 je mimořádnou docentkou na University of Utah, Salt Lake City, USA a od roku 2000 profesorkou této univerzity. Je členkou komisí VR AV ČR pro obhajobu doktorských dizertací a od roku 2002 členkou Odborné komise pro vědy o živé přírodě Rady pro výzkum a vývoj. Je místopředsedkyní Učené společnosti České republiky a členkou Klubu českých hlav. Je také členkou mnoha asociací (od roku 2001 členkou American Association for Cancer Research, American Diabetes Association, od roku 2002 volenou členkou European Academy of Sciences). V roce 2000 získala významné ocenění: Medaili Lékařské fakulty, Chiang Mai University, Thajsko. A v roce 2002 byla oceněna Českou společností alergologie a klinické imunologie za přínos k rozvoji těchto oborů, v roce 2004 získala v Německu medaili prof. W. A. Kafky za přínos k imunoterapii.

**Publikace v recenzovaných časopisech: 151.**  
**Příhlášky patentů a udělené patenty: 7.**  
**Citace podle SCI do roku 2003 celkem: 1452.**

Rozhovor byl publikován v únoru 2004.





## Na základní škole jsem toužila život prozpívat a protancovat

Kolem patnácti mě oslnila mikrobiologie

### **NKC-ŽV: Kdy a proč jste se rozhodla studovat váš obor?**

Někdy na základní škole jsem toužila život prozpívat a protancovat. Tím jsem se nelišila od ostatních dívek. Hrála jsem dost slušně na klavír, chodila tancovat do školy známé Milčy Majerové a s nadšením jsem hrála s ochotníky divadlo. Naštěstí mi ale včas došlo, že na oslnivou kariéru to není, a tak z toho zbylo na dalších asi pětadvacet let jen to ochotnické divadlo. Kolem patnácti mě, jako důsledek četby a filmu, oslnila mikrobiologie. V šestnácti jsem ji začala studovat na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze a nikdy jsem toho nelitovala.

### **NKC-ŽV: Potkala jste na své cestě někoho, kdo vaše směřování ovlivnil?**

Nemohu říci, že bych v dětství měla nějaký opravdu vyhraněný vzor, který bych obdivovala a chtěla se mu vyrovnat. Pokud nepočítám nejprve paní profesorku na klavír, pak dějepisárku, pak chemikáře atd. To ne. Ale to neznamená, že jsem neobdivovala a neobdivuji řadu významných postav světové vědy včetně Marie Curie-Sklodowské. Můj vědecký život a vědeckou kázeň bezesporu ovlivnil jeden z nejvýznamnějších českých imunologů, profesor Jaroslav Šterzl.

### **NKC-ŽV: Měla jste na začátku své vědecké dráhy nějaké představy o tom, čeho byste chtěla dosáhnout?**

Život žiji tak, jak přichází, s radostí beru i dávám. Ale neumím moc prohrávat. Když něco začnu, tak to pravidelně taky dokončím. To, co jsem v životě dokázala, je asi důsledkem mé vrozené aktivity a neposednosti.

### **NKC-ŽV: Jaké vlastnosti a schopnosti vám dopomohly k vybudování vaší kariéry?**

Právě jsem je definovala. Snad bych k tomu připočetla ještě absolutní zodpovědnost, cílevědomost, tvrdohlavost, přesnost a organizační schopnosti.

### **NKC-ŽV: Žen ve vědě je málo. Jak vás podle vašeho názoru vaši spolupracovníci a spolupracovnice vnímali jako ženu?**

Tuto otázku dostávám poměrně často. Měla jsem asi v životě mimořádné štěstí, ale v mých oborech (mikrobiologie, imunologie) jsem se nikdy nesesetkala s tím, že bych se jako žena cítila jinak než muži. Na Imunologickém oddělení Mikrobiologického ústavu, kde celý život pracuji, platilo jediné. Výsledky. A jestli je udělala žena nebo muž, nikdo nerozlišoval. Je pravda, že jsem si těsně po mateřské občas povzdechla s tím, že by snad někdo při hodnocení publikační aktivity mohl vzít v úvahu, že mám kromě vědy ještě dvě děti a manžela. Ale jaksi se tak nestalo, a tak jsem se na to nemohla ani spoléhat, ani vymlouvat.

**NKC-ŽV: Zastáváte významnou pozici ředitelky ústavu, což je u vědkyň stále neobvyklé. S jakými reakcemi se v této souvislosti setkáváte?**

O negativních reakcích ze strany mužů nevím. Buď nejsou nebo je spíš nevnímám. Stojíte-li v čele tak velké organizace, jakou Mikrobiologický ústav bezesporu je, musíte dříve či později některým svým rozhodnutím někoho popudit. A to může být muž stejně jako žena. Respektuji přírodou dané rozdíly mezi oběma pohlavími i to, že se muži neradi podřizují. Ráda vyslechnu názory někoho jiného. Je-li to muž, tím lépe, máme fylogeneticky zabudovaná jiná řešení stejných situací a někdy to jeho řešení může být lepší než to moje. Nemám problém si to připustit.

## Chce to jen organizaci...a vhodného životního partnera

**NKC-ŽV: Skloubit pracovní a rodinný život bývá ve vědě obtížné. Jak jste se s tím vypořádala vy?**

Spojení vědy a rodiny se dvěma dětmi a manželem-vědcem jednoduché opravdu není. Když byly děti malé, byly chvíle, kdy jsem chtěla se špičkovou vědou skončit a věnovat se něčemu méně náročnému. Ale měla jsem obrovskou podporu zejména v mamince, která mně pomáhala ve všem. S dětmi udělala úkoly, dovedla je na nějaké ty zájmové kroužky a nakoupila to nejnnutnější. Já jsem pracovala od sedmi do půl čtvrté a pak jsem děti přebírala já. Jednu dobu jsem dokonce dělala cvičitelku v Sokole, abych je měla co nejvíce u sebe. Večery jsem zase věnovala práci.

Vzpomínám, jak jsem psala doktorskou disertaci, tzv. „velký doktorát“. Byli jsme čtrnáct dní u příbuzných u Balatonu. Já měla svůj první notebook. Ráno jsem vstala v pět, a než ostatní v devět vstali, měla jsem kus sepsáno. Pak jsem se s rodinou přes den koupala a slunila (a spala) a večer po kartách, když oni usnuli, tak jsem zase trochu psala. Jak kdy. Do Prahy jsem jela s hotovou dizertací... Chce to jen organizaci. Dnes už mají děti své samostatné životy a o mě se přes týden, kdy toho mám opravdu hodně, stará manžel. O víkendu zase pečují já o něho a o maminku. Máme ale čas i na koncerty, na divadla i na dost rušný společenský život.

**NKC-ŽV: Vnímáte, že vědce by se na takovou otázku zřejmě nikdo nezeptal?**

Asi nezeptal. Ale tohle já absolutně neřeším.

**NKC-ŽV: Setkala jste se někdy s tlakem více konformovat k tradiční ženské roli?**

Je samozřejmě důležité, kdo vás provází životem. Já jsem vdaná podruhé. Můj první muž byl báječný člověk a bylo nám spolu dobře až do momentu, kdy začínalo být jasné, že věda není práce od do. Rozhodla jsem se pro rozchod dřív, než přišly děti. Můj druhý muž je můj bývalý školitel. A ten už si mě bral s tím, že budu vědecky pracovat. Věděl, o čem to je.

**NKC-ŽV: Mohla byste z vaší zkušenosti uvést, které kroky by ženám usnadnily skloubit soukromý život a vědeckou práci?**

Už jsem naznačila to absolutně nejdůležitější. Musíte mít vhodného životního partnera, který si je tak jistý sám sebou, že mu vaše případné pracovní úspěchy nejenže nevadí, ale má z nich dokonce radost. Pokud pracujete ve stejném oboru a můžete si navíc pomáhat, je to štěstí, radost a spokojenost.

## O vědecké excelenci a postavení žen ve vědě

**NKC-ŽV: Jak se vám daří navazovat zahraniční spolupráci?**

Navazovat zahraniční spolupráce je snadné. Stačí dobrá přednáška na sympoziu a můžete si vybírat.

**NKC-ŽV: Domníváte se, že ve vědě existují pro ženy a muže stejné podmínky?**

V mých oborech mají základní podmínky ženy absolutně stejné jako muži. Jako ředitelka vím, že platy jsou úplně stejné, jako členka různých grantových agentur vím, že projekt dostane finanční podporu, pokud je velmi dobrý. Jestli ho navrhl muž nebo žena, je úplně jedno. Je ovšem pravda, že žen-navrhovatelek je podstatně méně než mužů-navrhovatelů, a pak je také logicky více grantů uděleno mužům. V čem není a asi nikdy nebude úplná rovnost, je starost o rodinu. Když se žena rozhodne k vědecké práci a současně k rodinnému životu, bude to mít určitě těžší než muž.

**NKC-ŽV: Myslíte si, že ženy volí jiné strategie a cesty ve své vědecké práci než muži?**

Určitě. Mezi ženami a muži jsou zásadní fyziologické rozdíly, které podstatně ovlivňují jejich chování a myšlení. Je o tom napsána spousta knih a vědeckých úvah. A je dobře, že tomu tak je. Obě pohlaví se i ve vědě doplňují. Tím ovšem neříkám, že muži vždycky mají lepší předpoklady ke koncepční práci a ženy vždycky větší smysl pro detail, jak se někdy uvádí. V jednotlivých případech tomu může být klidně i naopak.

**NKC-ŽV: Došlo podle vašeho názoru v posledních letech k proměně postavení žen ve vědě?**

Mladé vědecké pracovnice s rodinou potřebují zajistit pomoc při výchově dětí. V tom žádný pokrok za poslední léta nevidím.

## O grantové mašinérii a motoru vědy

### **NKC-ŽV: Jaké máte cíle do budoucnosti? Čeho byste ještě chtěla dosáhnout?**

Ráda bych se dočkala toho, že nadějná polymerní léčiva, která vyvíjíme spolu s kolegy z Ústavu makromolekulární chemie AV ČR, najdou své uplatnění v klinické praxi.

### **NKC-ŽV: Máte v plánu v nejbližší době zažádat o nějaký grant?**

O granty žádám stále. Mám laboratoř, PhD. studenty, diplomanty, spolupracovníky na ostatních ústavech Akademie věd, univerzitách i v zahraničí. Na takový provoz jsou potřeba peníze a získat je lze pouze z grantů. Stále začínáme s nějakými dalšími a novými projekty. V tom je nádhera vědy.

### **NKC-ŽV: Jak vidíte budoucnost nastupující generace?**

Ve velké většině jsou báječní. Mám mladou generaci obecně moc ráda a věřím jí.

### **NKC-ŽV: Co by se podle vás dalo udělat pro udržení mladých lidí ve vědě a výzkumu?**

Mladých lidí je a vždycky bude ve vědě nedostatek. Oni totiž boří mýty a jsou tím motorem, který žene vědu kupředu. Pro jejich udržení a získání je třeba udělat maximum. Včetně speciálních programů.

